

KWALITEITSPLAN

2018-2022

GEGEVENS BEVOEGD GEZAG

Naam: Stichting Make Education - basisschool makED
Adres school: Turkooislaan 131, 2332 RK, Leiden
Adres bestuur: Erasmuslaan 15, 2343 JV, Oegstgeest
Inschrijving KvK: 68321384
Schooltelefoon: 06-20375751
Schoolleiding: Anne van Dijk, Sanne Piekema, Marina Arnoldi
BRIN-nummer: 31KK

INFO@MAKED.ORG | 06-20375751 | MAKED.ORG
TURKOOISLAAN 131 | 2332 RK | LEIDEN
KVK 68321384 | NL68 TRIO 0338622322

ACCORDERING NAMENS HET BEVOEGD GEZAG

Voorzitter	Anne van Dijk	Datum:	1 april 2019
Secretaris	Sanne Piekema	Datum:	1 april 2019
Penningmeester	Marina Arnoldi	Datum:	1 april 2019

Voorwoord

makED on a mission!

Voor je ligt het Kwaliteitsplan van basisschool makED (uitspraak: 'make it!', afkorting van Make Education). We hebben ervoor gekozen om ons Schoolplan en Kwaliteitsplan te splitsen. Het [Schoolplan](#) vertegenwoordigt het wettelijk verplichte deel waaraan wij als school voldoen, zoals omschreven in het *Onderzoekskader Niet-Bekostigd Onderwijs 2017*.¹ Dit Kwaliteitsplan gaat vervolgens veel meer in op de inhoud van onze onderwijspraktijk, en hierin verantwoorden we onze keuzes.

Dit Kwaliteitsplan bestaat op zijn beurt ook weer uit twee delen, die afzonderlijk van elkaar gelezen kunnen worden. Deel I beslaat de *Kwaliteitsaspecten van makED*, ofwel: de kwaliteitscriteria die wij zelf hanteren en de achtergronden daarbij. Deel II bevat een toelichting bij de *Kwaliteitsaspecten van het waarderingskader van de inspectie*; hier gaan we nog eens specifiek in op de kwaliteitsaspecten die de onderwijsinspectie toetst. O ja, en er is ook nog een Deel III, dat bestaat uit bijlagen en bronnen.

Een belangrijk uitgangspunt van makED is: *organisch groeien*. Dat betekent dat we ruimte willen geven aan wat wil ontstaan, en niet alles van tevoren willen vastleggen en dichttimmeren. Ondertussen observeren we goed wat er gebeurt, wat werkt en wat niet, en die dingen bespreken we uitvoerig met het team. We beschrijven onze werkwijze, en evalueren die regelmatig en stellen bij. Deze kwaliteitscyclus is diep geworteld in onze organisatie.²

Het betekent ook dat veel nog in ontwikkeling is, en we hopen dat dat ook altijd zo zal zijn. Concreet gaat het dan over hoe de school eruit ziet, hoe de ruimtes zijn ingericht en welke materialen er zijn. Het betreft ook de samenstelling van en rolverdeling binnen het team. En het gaat ook over alles wat we op papier zetten: zodra het is opgeschreven, voelt het alweer verouderd en zijn we alweer een stapje verder, lijkt het vaak. Niettemin geeft dit Kwaliteitsplan een representatieve weergave van onze missie, visie en onderwijspraktijk.

We gunnen onszelf bij makED de ruimte voor ontwikkeling, om goede ideeën achterna te gaan, ons vast te bijten in een onderwerp en het helemaal te doorleven, om het vervolgens weer achter ons te laten en nieuw terrein te ontginnen. We laten ons graag inspireren door andere initiatieven, auteurs, vernieuwers en vooral door elkaar. En we willen op onze manier bijdragen aan de maatschappelijke kantelingen die al gaande zijn. Wij vervullen graag een voorbeeldrol en willen laten zien hoe anders het kan.

Eigenlijk precies wat we alle kinderen op alle scholen gunnen, en dus (vooral) ook de kinderen bij makED: ruimte voor je eigen ontwikkeling, in relatie met anderen, en zo je eigen leven vormgeven vol liefde, geluk en kracht!

Namens het bestuur van Stichting makED - Make Education,

Anne van Dijk
Sanne Piekema
Marina Arnoldi

Leiden - Oegstgeest, 2018-2019

¹ Inspectie voor het Onderwijs (2017), p. 5-6

² Zie ook 'evolutief doel' in Laloux (2015), p. 222-257

There's no form of education that
solves every problem.
None.

So the question is not
"How can I solve all my
problems?"
It's "Which problems
would I rather have?"

There's no form of education
that guarantees a
"successful" outcome or
eliminates every risk.
None.

So the question is not,
"How can I eliminate
every risk?"
It's "Which risks
would I rather take?"

makED
spelen & delen
INTENSIEVE MOTIVATIE FACILITEITEN ONDERWIJS

Carol Black

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
DEEL I	10
Kwaliteitsaspecten makED	10
1. MISSIE	11
2. VISIE OP ONDERWIJS	12
2.1 Uitgangspunten	12
Wat is een vervullend leven?	13
2.2 Grondbeginselen, kernkwaliteiten & kernwaarden	14
Grondbeginselen	14
Kernkwaliteiten	15
Kernwaarden	16
2.3 Wat is het doel van onderwijs?	17
Zelfontwikkeling en culturele overdracht	17
Leren in interactie: het sociaal constructivisme en de socioculturele theorie	17
Basisbehoeften: de zelfbeschikkingstheorie	17
Volwassenheid en bewustzijn	19
Oneindig ont-wikkelen	20
2.4 Waarom bestaan wij?	21
Hoe verschilt makED van klassikaal-methodisch onderwijs?	23
2.5 Inspelen op maatschappelijke veranderingen	24
Nieuwe machtsverhoudingen & herwaardering van menskracht	24
Vorbereiding op het onbekende	25
2.6 Visie op vaardigheden	26
21st century skills & competenties	26
De invloed van mindset op mogelijkheden	28
21st century mindset	29
Life skills	31
Zelfleiderschap, vriendschap & gemeenschap	32
Kunst en expressie	34
Vaardigheden en de kerndoelen	35
3. LEREN & ONTWIKKELEN	36
3.1 Natuurlijk leren	36
3.2 Educatie in relatie	37
3.3 Leren en ontwikkelen door te spelen	39
De herwaardering van spel	39
Hoe spel de ontwikkeling ondersteunt	40
Emotionele ontwikkeling	40
Sociale ontwikkeling	40
Intellectuele ontwikkeling	40
Peter Gray: het belang van vrij spel en spelend leren	42

3.4 Leren als bewuste activiteit	45
Aan bod	45
Aanbod	45
Vraaggestuurd leren: de lus van inspiratie	45
Aanbodgestuurd leren: een breed spectrum faciliteren	46
Persoonlijke leerstijlen en voorkeuren	48
Meervoudige intelligenties	48
Triarchische theorie	48
Leerstijltheorieën	49
Leervoorkeuren bij makED	49
4. DIDACTIEK & PEDAGOGIEK	51
4.1 Didactisch handelen: veelzijdig en persoonlijk	51
Didactisch materiaal	51
De leeromgeving	52
Didactische en vaardigheden	52
Leerlingvolgsysteem Bordfolio	53
Afgestemd aanbod en de volgende stap	54
Intrinsieke motivatie versterken	54
4.2 Leren - is - in relatie	55
Relatie in leren en ontwikkelen	55
Responsiviteit en pedagogische tact	55
4.3 Pedagogisch handelen - de Pedagogiek van je Hart	57
Basiswaarden Pedagogiek van je Hart	57
Uitgangspunten en vaardigheden Pedagogiek van je Hart	58
Conflictbemiddeling 'on the spot'	61
Kindbesprekingen	63
Ouderkindgesprekken	64
5. ORGANISATIE	65
5.1 makED als lerende school	65
5.2 Sociocratie	66
5.3 Holacracy & verder	68
5.4 Organisatiestructuur	70
Kringenstructuur	70
Rol van de ouders	71
Raad van Advies	72
5.5 Kwaliteitsborging en evaluaties	73
Evaluaties	74
6. IDENTITEIT & INSPIRATIE	75
6.1 Identiteit	75
Democratische school?	75
IMFO: intrinsieke motivatie faciliterend onderwijs	75
6.2 Inspiratie	76
Agile Learning Centers	76
In vrijheid leren	76

Iederwijs	76
Overige inspiratiebronnen	77
7. TOEKOMSTBESTENDIG	78
Toekomstvisie	78
Toekomstwensen voor makED	78
Toekomstplannen	79
De toekomst van onze aarde	80
Ecologische voetafdruk	80
Veganisme	80
Genderinclusiviteit en LHBTI-emancipatie	81
Rust en ontspanning	81
<hr/>	
DEEL II	84
Kwaliteitsaspecten waarderingskader	84
1. Aanbod	85
1.1 Het aanbod Nederlandse taal is dekkend voor de kerndoelen	85
1.2 Het aanbod rekenen en wiskunde is dekkend voor de kerndoelen	86
1.3 De school neemt de referentieniveaus voor Nederlandse taal en rekenen als uitgangspunt	87
1.4 De leerbronnen waarborgen een breed vormingsaanbod, gericht op een veelzijdige ontwikkeling, en deze zijn dekkend voor de kerndoelen	87
1.5 De leerbronnen zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van (individuele) leerlingen	89
1.6 De leerbronnen dragen aantoonbaar bij aan de bevordering van sociale integratie en actief burgerschap en de kennis over en kennismaking met de verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten	89
2. Leertijd	91
Leertijd	91
Urenregistratie	91
Tijd en ruimte	91
Leertijd t.o.v. ontwikkeling	92
3. Schoolklimaat	93
3.1 Zorg voor fysieke, psychische en sociale veiligheid	93
Fysieke veiligheid	93
Omgaan met risico's	93
Schoolafspraken	94
Begrepen en gedragen afspraken	94
Vele ogen	94
Documenten	95
Psychische en sociale veiligheid	95
Inspanningen tegen pesten	95
Monitoren sociale veiligheid	95
3.2 Begeleiders bevorderen het zelfvertrouwen van de kinderen	97
3.3 Begeleiders bevorderen een respectvolle omgang met elkaar	97

3.4 Handhaven van afgesproken gedragsregels	97
4. Pedagogisch-didactisch handelen	98
4.1 De inrichting van het onderwijs maakt een ononderbroken ontwikkelproces mogelijk	98
4.2 De leraren stemmen het onderwijsleerproces af op de voortgang in ontwikkeling van leerlingen	98
5. Zicht op ontwikkeling	100
Middelen	100
Toetsen(?)	100
6. Extra ondersteuning	101
6.1 De school signaleert welke leerlingen extra ondersteuning nodig hebben	101
6.2 De school bepaalt de aard van de extra ondersteuning die gesignaleerde leerlingen nodig hebben	102
6.3 De school voert de extra ondersteuning daadwerkelijk uit	102
Zorgkring	102
Samenwerkingsverbanden en ketenpartners	103
Ondersteuningsprofiel preventieve en licht-curatieve zorg	104
7. Ontwikkelresultaten	105
Schoolpopulatie	105
Cognitieve eindresultaten	105
Ambities voor vaardigheden	106
Vervolgonderwijs	106
8. Kwaliteitszorg	107
8.1 De school draagt zorg voor continuïteit van het onderwijs	107
Beleid op het gebied van menskracht	107
Financieel beleid	107
Zichtbaarheid	108
8.2 De school laat zien dat zij werkt aan de verbetering van de onderwijskwaliteit	108
9. Overige aspecten van naleving	110
9.1 Bevoegde begeleiders & VOG	110
9.2 Dagschool	110
9.3 Onderwijs in het Nederlands	110
9.4 Burgerschapsonderwijs in het schoolplan	111
9.5 Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	111
9.6 Melden in- en uitschrijving en verwijdering van leerlingen en ongeoorloofd verzuim aan de gemeente	111
<hr/>	
DEEL III	112
Bronnen	112
BRONNEN	113

Verwijzingen binnen de tekst van dit Kwaliteitsplan gaan als volgt:

- naar een paragraaf of hoofdstuk in DEEL I wordt verwezen op de volgende manier: **I.4.3**
(Deel I, HST 4, §3: *Pedagogisch handelen: Pedagogiek van je Hart*)

- naar een paragraaf of hoofdstuk in DEEL II wordt verwezen op de volgende manier: **II.6.1**
(Deel II, HST 6, §2: *De school bepaalt de aard van de extra ondersteuning die gesignaleerde leerlingen nodig hebben*)

- naar een onderdeel in DEEL III wordt verwezen op de volgende manier: **III. Bronnen**
(Deel III, onderdeel *Bronnen*)

DEEL I

Kwaliteitsaspecten makED

Missie

Visie op onderwijs

Leren & ontwikkelen

Didactiek & pedagogiek

Organisatie

Identiteit & inspiratie

Toekomstbestendig

1. MISSIE

Een school waar je jezelf kunt zijn. Met je eigen ideeën, voorkeuren, kwaliteiten en talenten. Waar je deel bent van een warme community van veelzijdige, inspirerende kinderen en volwassenen. Waar je wordt gezien. Waar ruimte is voor het sluiten van vriendschappen, niet alleen met leeftijdsgenootjes, maar ook met oudere en jongere kinderen. En waar je jezelf steeds beter leert kennen, waar je zelfvertrouwen groeit en waar je je in jouw eigen tempo ontwikkelt.

Zo'n school is makED (afkorting voor Make Education, uitspraak: *make it!*). Wij begeleiden kinderen op hun pad vanuit de **Pedagogiek van je Hart**. makED staat synoniem voor een **rijke leeromgeving** vol interessant en uitnodigend aanbod die kinderen **faciliteert** in hun **intrinsieke** ontwikkelbehoefte, zowel wat betreft materialen en leermiddelen als begeleiding. Een groot onderdeel van die ontwikkelbehoefte komt tot uiting door te **spelen**. Hieraan geven wij volop de ruimte. Naast praktische en meer schoolse vaardigheden zoals rekenen en taal, leren kinderen bij makED zich te verhouden tot de thema's **gemeenschap**, **vriendschap** en **zelfleiderschap**. Kinderen ontwikkelen zich bij makED op de unieke manier die bij ze past, en krijgen bij ons de tools in handen om een **vervullend leven** voor zichzelf te creëren. Niet alleen voor de toekomst, maar juist ook nu al. Want kinderen leven hun leven NU!

Kortom: *Wij creëren een inspirerende schoolomgeving die er precies toe is uitgerust om kinderen te faciliteren in hun ontwikkeling als de autonome, zelfsturende, compassievolle mensen die ze zijn, zodat zij een vervullend leven voor zichzelf en anderen kunnen realiseren.*

Ikigai.

(生き甲斐). Japanese / n. /
i:ki:gai: / ee-kee-gae.

A reason for being; meaning,
purpose in life. Lit. life result,
worth, use, or benefit.

2. VISIE OP ONDERWIJS

2.1 Uitgangspunten

makED werkt vanuit de volgende uitgangspunten:

- Alle mensen, alle kinderen, hebben **alle kwaliteiten** die zij nodig hebben in zich en willen hun **ontwikkelpotentie** uiten door middel van creativiteit, probleemoplossend vermogen, ondernemerschap, speelsheid, passie, sociale betrokkenheid, enzovoorts.
- Ieder kind heeft **zin in zijn eigen ontwikkeling** als er een omgeving is die daarvoor de basisvoorwaarden biedt.
- **Wellbeing** is belangrijk: kinderen die lekker in hun vel zitten, ontwikkelen zich optimaal.
- Lekker in je vel zitten bereik je niet door alle obstakels in het leven weg te nemen. Soms is het juist nodig om problemen te tackelen; hierdoor groeit je **zelfvertrouwen**.
- **Zelfcompassie** is zo mogelijk nog belangrijker dan zelfvertrouwen: de mate waarin je compassie voor jezelf kunt opbrengen, is een belangrijke indicator voor het omgaan met tegenslag en uitdagingen. Zelfcompassie maakt een dienende en faciliterende houding mogelijk ('by making others happy, you make yourself happy'). Voordeel: zelfcompassie beoefenen is relatief gemakkelijk!³
- Het opdoen van cognitieve (wereld)kennis en het ontwikkelen van **meesterschap** in vaardigheden (competentie) zijn heel belangrijk voor kinderen om goed te functioneren in de maatschappij.
- Je leven **autonoom** kunnen leven is een voorwaarde tot het ontwikkelen van je eigen, intuïtieve kompas waarop je kunt varen bij het nemen van beslissingen.
- Maar competentie en autonomie zijn betekenisloos zonder **relatie**; wij zijn er dan ook van overtuigd dat relatie de belangrijkste pijler is onder het leren en ontwikkelen van kinderen. Wij zien verbinding ook als dé grote uitdaging voor onze geïndividualiseerde maatschappij voor de komende tijd: hoe verbinden we ons weer met onszelf en elkaar?
- Mensen willen **vervulling** ervaren; kinderen dienen daarom alle kennis en (sociaal-emotionele) vaardigheden op te kunnen doen om voor zichzelf (en daarmee voor anderen) een vervullend leven te kunnen creëren.

³ Fisher (2019)

Wat is een vervullend leven?

Wat is eigenlijk een vervullend leven? Hoe dat er precies uitziet, is natuurlijk voor ieder mens verschillend, dat is nu net de crux. 'Vervuld' zijn, betekent ergens helemaal mee gevuld, van doordrongen zijn. Vervuld zijn van levensvreugde en levenskracht voel je in je hart. Voor sommige mensen betekent het gelukkig zijn, of vrij, in flow, voor anderen een leven vol passie en avontuur, of dienstbaarheid, en voor weer anderen komt het meer in de buurt van bewustzijn en inzicht.

Vervulling is in ieder geval een prettige staat van zijn: je voelt dat je leven zin heeft, dat jij zin hebt, dat je voor anderen van betekenis kunt zijn. Daarmee inspireer je jezelf en anderen om de wereld een steeds fijnere plek te maken.

Het gevoel van betekenis is
de kers op de taart.
Het geeft je leven zin,
vervulling en voldoening.

Jelle Hermus, uit: Steeds leuker

Een vervullend leven krijg je door je steeds weer te verhouden tot de volgende **emoties en behoeften**:⁴

- afweer
- schaamte
- angst
- schuld
- veiligheid
- kracht
- liefde

Deze levensthema's helpen je bij het volgen van je enthousiasme, of ze houden je er juist van weg. Door ze te onderzoeken, kun je loskomen uit primaire reactiepatronen en je leven vrijer leven.

Bijvoorbeeld de volgende **levensvragen** zijn ook goed om te onderzoeken. Ieder kind en iedere volwassene op zijn eigen wijze, passend bij zijn unieke ontwikkelingsniveau:

- wie ben ik?
- wat wil ik doen?
- wat zijn mijn behoeften en wat heb ik nodig?
- wat is mijn liefste wens, waar hoop ik op?
- hoe kan ik mijn behoeften herkennen (in bijvoorbeeld mijn gedrag)?
- wat is 'waar' voor mij?
- hoe ervaar ik mijn innerlijke kompas?
- ben ik 'in touch' met wie ik werkelijk ben en wat ik werkelijk wil?
- met wie wil ik zijn?
- waar wil ik zijn?
- hoe breng ik mijzelf in; mijn behoeften, mijn angsten, mijn hoop?
- hoe breng ik verbinding met een ander tot stand?
- wat kan ik doen om mezelf te zijn bij anderen?
- welke overeenkomsten zijn er?
- hoe kan ik écht horen wat de ander zegt en nodig heeft?
- hoe geef ik mijn leven zinvol vorm?

Deze vragen helpen je om je ontwikkelbehoefte verder in kaart te brengen.

⁴ Zie ook Maslow in **I.2.3**

2.2 Grondbeginselen, kernkwaliteiten & kernwaarden

Het is onze opdracht als school om omstandigheden te faciliteren waarin kinderen dát gaan ontwikkelen wat ze nodig hebben om voor zichzelf een vervullend leven te realiseren. De potentie is er al, maar hoe breng je dat potentieel tot bloei?

Bij makED faciliteren we de ideale ontwikkelomstandigheden door een community van afgestemde, inspirerende mensen te creëren. De begeleiders werken vanuit de *Pedagogiek van je hart* (zie ook **I.4.3**) en kinderen worden door een voorbereide omgeving omringd. De school is ingericht volgens een aantal grondbeginselen en de mensen bij makED werken vanuit een aantal zorgvuldig gekozen kernkwaliteiten en -waarden.

Grondbeginselen

We werken bij makED vanuit de volgende **grondbeginselen**:

- **De school is één groep met verschillende leeftijden:** kinderen van 4-14 jaar en begeleiders van alle leeftijden
We streven hiermee naar een zo natuurlijk mogelijke sociale setting die recht doet aan de natuurlijke ontwikkelbehoefte van mensen.
- **Activiteiten ontstaan vanuit initiatief van kinderen en de begeleiders**
We faciliteren op deze manier natuurlijk leren en gaan uit van gelijkwaardigheid in relaties.
- **De inrichting van de school verandert mee met de behoeften van de kinderen en begeleiders**
We zijn flexibel, hebben een lerende houding, eren behoeften en luisteren goed naar groepsdynamische processen.
- **De school wordt samen met de kinderen vormgegeven; we zijn sociocratisch georganiseerd**
Kinderen en volwassenen hebben invloed en doen mee in besluitvormende processen vanuit gelijkwaardigheid.
- **Er zijn geen klaslokalen, maar functionele ruimtes die uitnodigen tot samenzijn en activiteiten**
Hiermee worden spelen en natuurlijk leren ondersteund, evenals het ontwikkelen van vriendschappen en relaties.
- **Er zijn veel inspirerende, gekwalificeerde begeleiders** die zorgen voor een uitnodigende, voorbereide omgeving en die zichzelf inbrengen
We werken vanuit de *Pedagogiek van je Hart* (zie ook **I.4.3**).

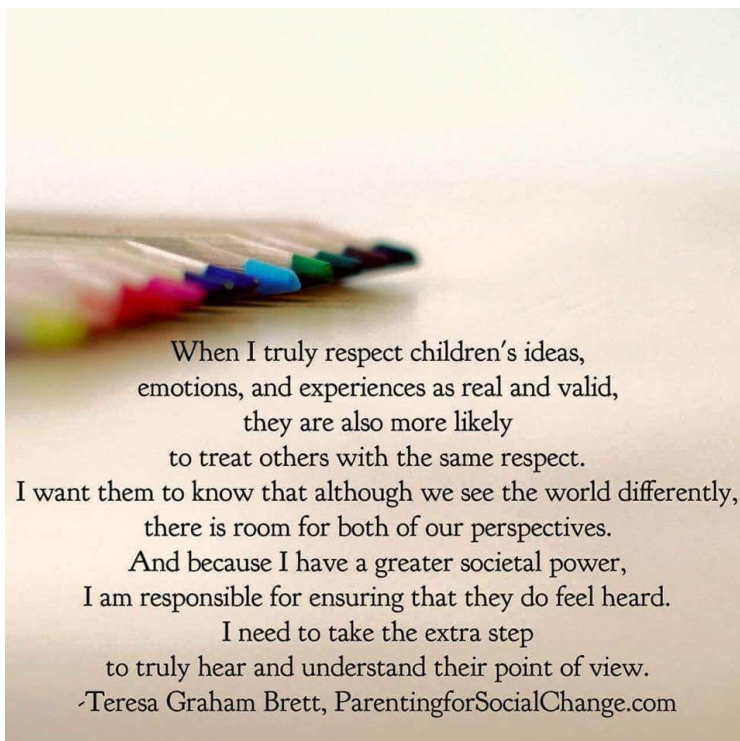
Deze grondbeginselen zijn geïnspireerd door de vijf vernieuwingen van Iederwijs.⁵ Meer over Iederwijs en hoe zij een grote inspiratiebron vormt voor makED, lees je in **I.6**.

⁵ <http://www.iederwijs.info/#vijfvernieuwingen>

Kernkwaliteiten

Waarin blinken wij uit, wat onderscheidt ons van andere scholen en welke kwaliteiten vinden wij belangrijk?

- **Pedagogische tact:** precies aansluiten bij wat kinderen nodig hebben en ze verder helpen in hun ontwikkeling, daarbij steeds zorgvuldig afstemmend.
- **Reflectievaardigheden** op onszelf en op de kinderen. Wat gaat goed, wat kan beter? We streven een hoog niveau van persoonlijke ontwikkeling en kwaliteitsverbetering na.
- **Rijke, uitnodigende leeromgevingen creëren:** in materialen, de ruimtes en mensen bij makED komt een uitnodigende houding tot uiting die uitdaagt tot spelen en ontwikkelen.
- **Gezamenlijke besluitvorming:** we besluiten sociocratisch ('alle stemmen gelden') met de kinderen over het reilen en zeilen van de school.
- **Conflictbemiddeling:** conflict is altijd weer een ingang tot contact. Wij hebben veel ervaring in het bemiddelen van conflicten en het weer tot stand brengen van contact.
- **Zorgvuldigheid** in de omgang met elkaar
- **Warme en veilige omgeving** bieden: iedereen functioneert en leert het beste als je het gevoel hebt dat je je thuis voelt, veilig bent en jezelf kunt zijn.
- **Open, nieuwsgierige houding:** verschillen maken de wereld interessanter en worden omarmd, we leren graag van elkaar en met elkaar.

Kernwaarden

Waar staan wij voor, welke waarden dragen wij uit en vinden we belangrijk?

- **Gelijkwaardigheid:** begeleiders en kinderen zijn gelijkwaardig en worden even serieus genomen in hun behoeften.
- **Heelheid:** je bent welkom met 'heel je-zelf': je hoeft niets weg te maken uit angst, schaamte of schuld. We willen ook graag dat je al je kwaliteiten inbrengt.
- **Verbinding:** iedereen wil van waarde zijn. Dit ervaar je ten diepste in verbinding met jezelf en de ander.
- **Diepgang:** we kijken altijd verder dan onze neus lang is, met een open hart en een nieuwsgierige mind die wil begrijpen wat eronder zit.
- **Zelfsturing:** we moedigen ieders vermogen tot zelfsturing aan; het vermogen en de moed om je innerlijke kompas te volgen. Dit leven we ook actief vóór.
- **Innovatiekracht:** we hebben een onderzoekende, reflecterende houding die creativiteit en optimalisatie aanwakkert. Hoe kan het nog beter, slimmer, hoe kunnen we van nog meer toegevoegde waarde zijn?
- **Speelsheid:** een flexibele mind en speelse levenshouding helpen je om ontspannen in het leven te staan en moeilijkheden te overwinnen.

Authenticity
is magnetic.

2.3 Wat is het doel van onderwijs?

Met bovenstaande uitgangspunten in het achterhoofd, rijst de vraag: wat is dan de functie van onderwijs? Wat zou onderwijs moeten doen en zijn om onze uitgangspunten tot uiting te laten komen? Met welke aangeboren basisbehoeften dient onderwijs rekening te houden?

Zelfontwikkeling en culturele overdracht

Wij zien onderwijs en educatie in de eerste plaats als een middel om tot zelfontwikkeling te komen. Maar vanuit een breder perspectief gezien, is onderwijs vooral culturele overdracht: 'Education is cultural transmission. It is the set of processes by which each new generation of humans acquires and builds upon the skills, knowledge, rituals, beliefs, and values of the previous generation.'⁶

Leren in interactie: het sociaal constructivisme en de socioculturele theorie

Wij zien ontwikkelen als een actief proces van kennisverwerving, waarbij kennis wordt opgedaan en geconstrueerd door interactie met anderen. De aldus geconstrueerde kennis wordt vervolgens weer gedeeld en verder uitgewerkt in contact met anderen.

Deze zienswijze sluit aan bij het sociaal constructivisme, een sociologische stroming, en bij de socioculturele theorie van Vygotsky. Wij zien ontwikkeling als een wederzijdse transactie tussen de mensen in de omgeving van het kind en het kind zelf. 'Mensen en omstandigheden beïnvloeden het kind, en het kind op zijn beurt beïnvloedt de mensen en omstandigheden. Dit patroon herhaalt zich in een eindeloze lus, waarin kinderen zowel ontvangers van socialiserende invloeden zijn als bronnen van invloed.'⁷

Wat we hieruit kunnen opmaken, is dat de omgeving van kinderen doorslaggevend is in hun ontwikkeling. Onderwijs moet dus vooral een rijke omgeving bieden, met daarin niet alleen interessante, boeiende en uitdagende materialen en leermiddelen, maar vooral met zulke *mensen*. Als kinderen contact kunnen leggen met verschillende mensen en daarmee een band kunnen opbouwen, zal dit hun ontwikkeling ten goede komen en zal het proces van kennisverwerving een flinke boost krijgen.

Basisbehoeften: de zelfbeschikkingstheorie

De bekende zelfbeschikkingstheorie van psychologen Ryan en Deci⁸ onderscheidt ten eerste drie aangeboren psychologische basisbehoeften:

- **Competentie:** vertrouwen in eigen kunnen, ervaren dat je resultaten kunt beheersen en beïnvloeden
- **Autonomie:** vrijheid om activiteiten naar eigen inzicht te ontplooien, invloed uitoefenen, leven volgens je eigen wijs- en waarheid
- **Relatie:** sociale verbondenheid, de universele wens tot interactie, verbinding en de ervaring om voor anderen te zorgen

Als aan alle drie de basisbehoeften is voldaan, is er 'welbevinden, motivatie, inzet en zin in leren, maar als één van de drie tekortgedaan wordt, dan ontstaan [...] de motivatieproblemen

⁶ Gray (2013), p. 112-113.

⁷ Feldman (2016), p. 38-39.

⁸ Ryan & Deci (2002)

die op veel scholen ervaren worden.⁹

Zoals in onze uitgangspunten staat, zien wij relatie van deze drie basisbehoeften als doorslaggevende factor voor leren en ontwikkelen. Zonder relatie zijn competentie en autonomie eigenlijk betekenisloos - relatie legt het fundament voor het betekenisvol deelnemen aan je eigen leven en de maatschappij (zie ook de paragraaf over onze *missie*).

Daarnaast maken Ryan en Deci onderscheid tussen twee vormen van motivatie:

- **Intrinsiek:** motivatie die van binnenuit komt, gebaseerd op plezier en interesses
- **Extrinsiek:** motivatie door externe prikkels, zoals een beloning of straf

Anderen onderscheiden ook nog **interne** motivatie: iemand heeft extrinsieke motivatie verinnerlijkt en ervaart dit als intrinsieke motivatie.

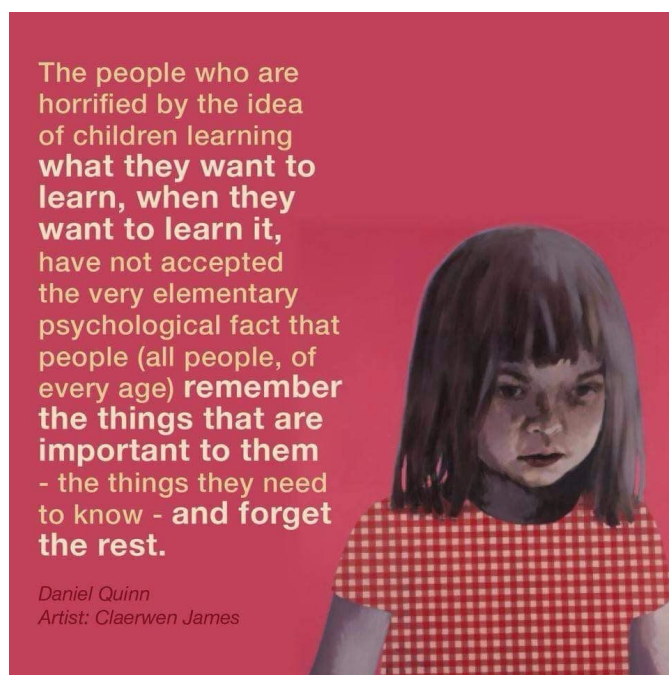
Als een kind intrinsieke motivatie ervaart, is hij bezig om iets te ondernemen of leren waarin hij zelf geïnteresseerd is. Deze activiteiten worden ervaren als zinvol. Intrinsieke motivatie zorgt dan ook vaak voor betere leerresultaten, zeker op de lange termijn.

Extrinsieke motivatie wordt vaak zuiver ervaren als middel tot een doel. Deze vorm van motivatie kan nuttig zijn, maar heeft ook nadelige effecten. Uit onderzoek van Ryan en Deci is gebleken dat extrinsieke motivatie in de vorm van beloning, op termijn een negatief effect heeft op de motivatie.

Met name uit situaties waarin kinderen aanvankelijk intrinsiek gemotiveerd zijn om een activiteit uit te voeren, en waarbij vervolgens een externe prikkel wordt ingevoerd (zoals een beloning), blijkt dat de motivatie voor de activiteit wegvalt zodra ook de beloning wegvalt. Wanneer de beloning niet was ingevoerd, bleef de motivatie in tact. Het lijkt in eerste instantie erg effectief om een externe prikkel (zoals een hoog cijfer) in te voeren om de prestaties te verhogen, maar op de lange termijn heeft dit juist een averechts effect.

Ook de progressieve onderwijsauteur en -onderzoeker Alfie Kohn heeft het fenomeen van intrinsieke vs. extrinsieke motivatie uitvoerig onderzocht: 'It is really impossible to motivate anyone, except perhaps yourself. If you have enough power, sure, you can make people [...] do things. That's what rewards (e.g., grades) and punishments (e.g., grades) are for. But you can't make them do those things well, [...] and you can't make them *want* to do those things. The more you rely on coercion and extrinsic inducements, as a matter of fact, the less interest students are likely to have in whatever they were induced to do.'¹⁰

Dit fenomeen zien we vaak in het klassikaal methodisch onderwijs: kinderen hebben 'alleen maar' geleerd voor een toets, en na de afname van die toets is bijna alle 'kennis' weer verdwenen. Het geleerde beklijft niet, en wordt niet als daadwerkelijk zinvol ervaren door het kind.

⁹ Van Blijswijk (2015)

¹⁰ Kohn (2011), p. 87

Deze kennis over de mogelijk negatieve effecten van extrinsieke motivatie en over het belang van, en de kwetsbaarheid van intrinsieke motivatie, heeft ertoe geleid dat wij onszelf een **'intrinsieke motivatie faciliterende' school** noemen. Wij pleiten ervoor om de intrinsieke motivatie van kinderen zo lang mogelijk in tact te laten, en ze hun eigen activiteiten te laten ontplooiën, vanuit hun eigen drive. Ook neurowetenschapper Jolles benoemt dit: 'Het is het beste als kinderen hun eigen impulsen kunnen volgen in een inspirerende omgeving die steun en sturing biedt.'¹¹

Volwassenheid en bewustzijn

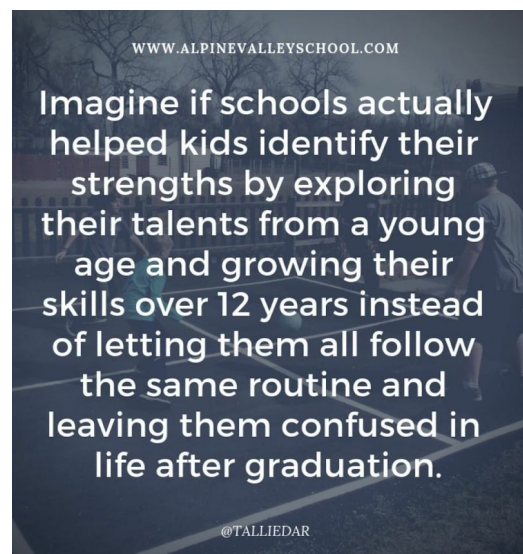
Filosoof Gert Biesta ziet drie hoofdtaken voor het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. 'Je hebt kennis en vaardigheden nodig, je moet worden ingewijd in tradities en je persoonlijkheid wordt op school mede gevormd. Onderwijs heeft altijd effect in alle drie die domeinen [...].'¹² Biesta ziet volwassenheid als het hoofddoel van onderwijs, samen met een sterk ontwikkeld ethisch bewustzijn: 'Dat is niet alleen belangrijk voor het individu, maar ook voor de kwaliteit van het democratisch samenleven en de grenzen die de ecologische problematiek aan leven en samenleven stelt.'¹³

Volgens Biesta draait het er op het vlak van de persoonsvorming (ook wel subjectivering) om, dat kinderen zich bewust worden van hun verantwoordelijkheid en dat ze ruimte krijgen om zich aangesproken te voelen door hun omgeving, die een moreel appèl op hen doet. Het gaat erom dat ze leren dat de wereld niet om hen en hun particuliere verlangens draait, maar dat ze zichzelf de vraag leren stellen: is wat ik wens ook wenselijk voor de wereld om mij heen?¹⁴

makED ziet de ontwikkeling tot volwassenheid ook als een belangrijk doel van onderwijs. We gunnen het kinderen om op te groeien tot de autonome, zelfsturende, compassievolle mensen die ze zijn, zodat zij een vervullend leven voor zichzelf en anderen kunnen realiseren. Hierbij hoort een sterk ontwikkeld bewustzijn.

Bewustzijn heeft meerdere dimensies:

- **bewustzijn op jezelf:** je bewust worden van je innerlijke wereld, je gedachten, gevoelens en emoties, sterke patronen en afweerreacties, deze zaken delen met de ander, het beoefenen van zelfcompassie en vertrouwen op je innerlijke kompas (gnosis - een diep weten);
- **bewustzijn op de ander:** het je bewust zijn van gevoelens en reacties van de ander, je in kunnen leven, invoelend luisteren, het ontwikkelen van empathie en compassie;
- **bewustzijn in bredere zin:** je bewust zijn van je (fysieke en mentale) omgeving, van signalen van anderen, afgestemd zijn met de groep of 'het veld, zelf op de maatschappij als geheel of de wereld als geheel

¹¹ Jolles in Pettersson (2018)

¹² Biesta in Cohen (2013)

¹³ Biesta (z.j.)

¹⁴ IJsseling (2015)

Deze vormen van bewustzijn zijn alle aanwezig in ieder mens, en ze zijn ook verder te ontwikkelen en beoefenen. We hebben ze ondergebracht in de 'leerlijnen' van vaardigheden die kinderen bij makED ontwikkelen, te weten zelfleiderschap, vriendschap en gemeenschap. Meer hierover in **1.2.6**.

Oneindig ont-wikkelen

Uiteindelijk willen alle kinderen, alle mensen, zichzelf ontplooien. Dit willen we doen door onszelf steeds verder te ontwikkelen: studeren, onze creativiteit de ruimte geven, problemen oplossen, onszelf zijn, ons zelfbewustzijn verder ontwikkelen.

Psycholoog en grondlegger van de motivatietheorie, Abraham Maslow, drukte de menselijke basisbehoeften uit in zijn welbekende piramide. Als onze behoeften op het gebied van fysieke zorg, zekerheid en veiligheid, liefde en sociaal contact en erkenning en zelfwaardering zijn vervuld, komen we vanzelf in het stadium van zelfontplooiing (self-actualization).

Maslow voegde later in zijn leven nog een laatste 'dimensie' toe aan zijn model: **zelf-transcendentie**. Deze fase van 'self-transcendence' gaat onder andere over:

- Spiritualiteit, relatie tot het universum en anderen
- Intrinsieke ervaring van geluk
- Wholeness
- Anderen helpen om zichzelf te ontplooien

Afhankelijk van gebeurtenissen in je leven buiten jouw invloed, bereik je dit stadium wel of niet. Onze hoop is dat kinderen steeds vaker wél dit stadium bereiken, en wij hopen bij te dragen aan een omgeving en gebeurtenissen waardoor dit stadium bereikt kan worden. Het klinkt zweverig, maar is in wezen heel down to earth:

gewoon jezelf zijn, blij zijn met wie je bent en wat je doet, ervaren dat je verbonden bent met anderen, en anderen helpen om ook die ervaring te kunnen hebben

Dat is wat betekenis geven aan je leven en vervulling voor ons betekent. In onze ideale wereld blijven mensen dus altijd leren: een ont-wikkeling zonder einde, en de oneindige potentie voor kinderen om zich te ontwikkelen zoals zij dat zelf willen; dat is onze diepe wens. Wij gunnen kinderen een nieuwsgierige houding van volwassenheid (passend bij hun eigen leeftijd en ontwikkeling) en bewustzijn op zichzelf, de ander en hun omgeving, zodat zij hun volle potentieel kunnen leven. Daarom ondersteunen wij kinderen bij makED op zo'n manier dat zij deze doelen kunnen bereiken.

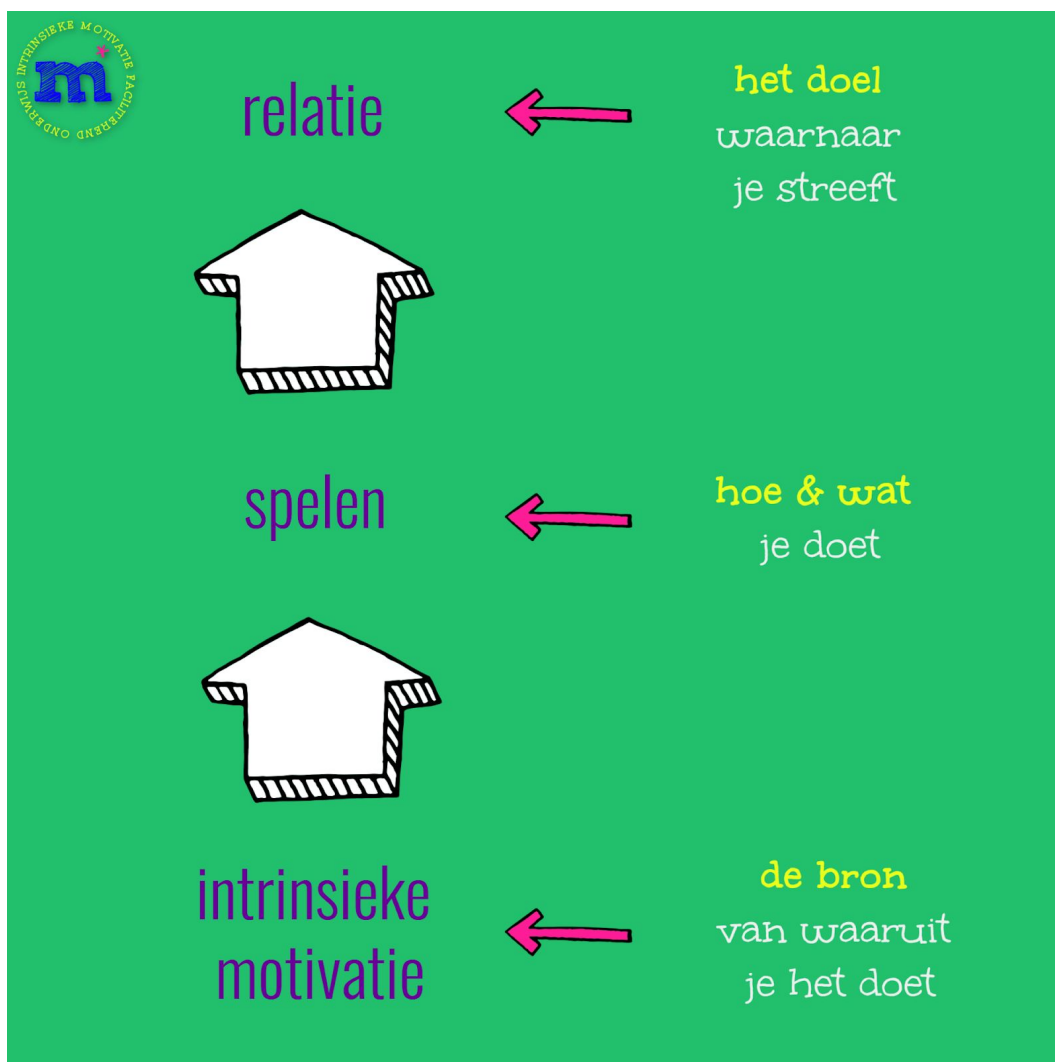

2.4 Waarom bestaan wij?

Wij bestaan omdat wij ervan overtuigd zijn dat de ontwikkeling van kinderen ondersteund moet worden door het faciliteren van hun intrinsieke motivatie en aangeboren speeltaalent. Daarnaast zien wij het ontwikkelen van een goede relatie met jezelf en met de mensen om je heen, als een van de belangrijkste vaardigheden en doelen in een kinder- en mensenleven. Wij creëren daarom een omgeving waarin deze vaardigheid optimaal kan worden ontwikkeld. Zo leren kinderen alles wat zij nodig hebben om een vervullend leven voor zichzelf te creëren.

Deze missie brengen wij onder meer tot stand door drie **criteria** voor leren en ontwikkelen in de school te brengen:

I. faciliteren en volgen van je intrinsieke motivatie	HST 2.2
II. spelen en spelend leren	HST 3.3
III. ontwikkelen van relatie	HST 2.5

Wij doen dus iets anders dan de meeste scholen. Binnen het regulier, klassikaal-methodisch onderwijs ligt de nadruk op het verwerven van kennis en (schoolse) vaardigheden, vaak in deze volgorde van prioriteit:

1. Vaardigheden en kennis (rekenen, taal, lezen, wereldkennis)
2. Sociale vaardigheden (hoe gedraag ik me netjes in de klas, luisteren, wachten op mijn beurt, 'samen spelen, samen delen', 'stop, hou op, ik vind het niet meer leuk')
3. Zelf kiezen (je eigen keuzes maken, ga ik nu taal doen of rekenen, wil ik bij gym meedoen met het balspel of met het klimrek)

Dit is ook waar scholen op worden 'afgerekend' door de maatschappij; het predicaat 'sterke' en 'zwakke' scholen heeft meer te maken met leeropbrengst van de kerndoelen dan met ontwikkeling van kinderen in brede zin, of hun gevoel van welbevinden.

I PRACTICE DELIGHT DRIVEN INQUIRY BASED SELF DIRECTED LIFE LEARNING

Bij makED hebben we echt een **andere kijk** op wat kinderen nodig hebben om zelfstandige, gelukkige mensen te worden: vaardigheden zoals innovatiekracht, jezelf kennen, besluitvorming en creativiteit, helpen je verder. Ook zijn wij van mening dat de weg daar naartoe, dus h^oe je kennis vergaart en vaardigheden opdoet, anders zou moeten verlopen. Uiteindelijk behalen de kinderen bij ons op school dezelfde doelen (en meer) dan op gewone scholen, alleen hebben zij een heel andere schooltijd achter de rug: een tijd waarin zij zichzelf kunnen zijn en ontdekken, waardoor zij gemotiveerd in het leven staan en

een waardevolle bijdrage gaan leveren aan de maatschappij en hun eigen leven.

Wij leveren zelf dus ook een belangrijke bijdrage aan het scholen- en onderwijslandschap in Leiden en de regio, en mogelijk zelfs in Nederland. Wij zorgen ervoor dat er meer te kiezen valt voor kinderen en hun ouders, zodat ieder kind het soort onderwijs kan krijgen waarin het tot bloei komt.

	Education 1.0	Education 2.0	Education 3.0
Meaning is...	Dictated	Socially constructed	Socially constructed and contextually reinvented
Technology is...	Confiscated at the classroom door (digital refugees)	Cautiously adopted (digital immigrants)	Everywhere (digital universe)
Teaching is done ...	Teacher to student	Teacher to student and student to student (progressivism)	Teacher to student, student to student, student to teacher, people-technology-people (co-constructivism)
Schools are located...	In a building (brick)	In a building or online (brick and click)	Everywhere (thoroughly infused into society: cafes, bowling alleys, bars, workplaces, etc.)
Parents view schools as...	Daycare	Daycare	A place for them to learn, too
Teachers are...	Licensed professionals	Licensed professionals	Everybody, everywhere
Hardware and software in schools...	Are purchased at great cost and ignored	Are open source and available at lower cost	Are available at low cost and are used purposively
Industry views graduates as...	Assembly line workers	As ill-prepared assembly line workers in a knowledge economy	As co-workers or entrepreneurs

Hoe verschilt makED van klassikaal-methodisch onderwijs?

Klassikaal methodisch onderwijs (“regulier”)

PRIO	WAT	ZOALS	HOE
1	Vaardigheden en kennis	<i>Rekenen, taal, wereldkennis als losse vakken</i>	(klassikaal)-methodisch onderwijs
2	Sociaal-emotionele vaardigheden	<i>Leren luisteren, wachten op elkaar, hoe gedraag ik me in de klas, ‘samen spelen, samen delen’, ‘stop, hou op, ik vind het niet meer leuk’</i>	regels, sova-trainingen, straffen en belonen
3	Eigen keuzes maken	<i>Ga ik nu taal doen of rekenen? Kies ik nu voor de techniekworkshop of natuur? Wil ik bij gym meedoen met het balspel of met het klimrek?</i>	keuzebord, creatief uur

Intrinsieke motivatie faciliterend onderwijs (makED)

PRIO	WAT	ZOALS	HOE
1	Eigen keuzes maken	<i>Ik speel met de Lego, kom in fantasiespel, ga wat eten, zit bij een leesles, ga buitenspelen, weer met de Lego, samen eten, schilderen en tekenen</i>	ik volg mijn intrinsieke motivatie, flow, laat me inspireren door anderen en de omgeving
2	Sociaal-emotionele vaardigheden	<i>Met andere kinderen en volwassenen activiteiten ondernemen, bemiddeling bij conflicten, samen besluiten in de schoolkring</i>	ik ontwikkel zelfleiderschap, vriendschap en mijn rol in de gemeenschap
3	Vaardigheden en kennis	<i>Rekenen, taal en wereldkennis geïntegreerd in activiteiten en in samenhang; zijn een logisch gevolg van leven</i>	ik leer spelenderwijs, en soms vraaggestuurd en aanbodgestuurd

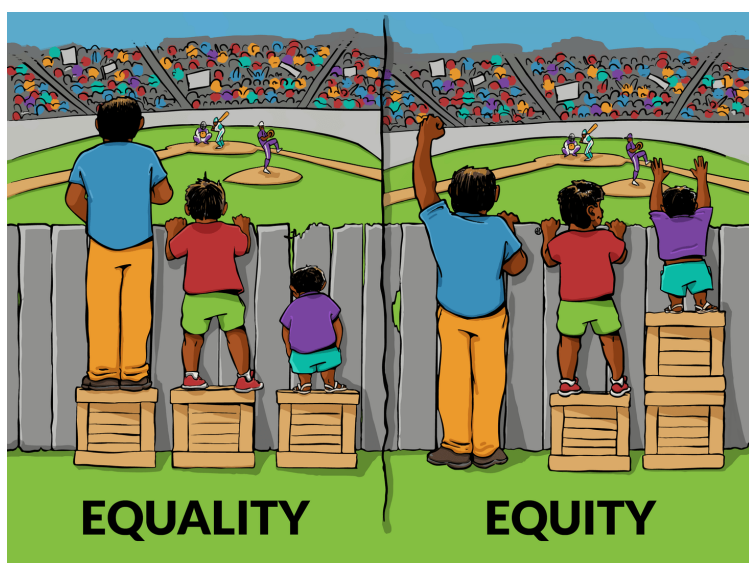
Vaardigheden die Cito niet toetst:

2.5 Inspelen op maatschappelijke veranderingen

Nieuwe machtsverhoudingen & herwaardering van menskracht

We herkennen ons in het beeld dat transitie-hoogleraar Jan Rotmans beschrijft op zijn [website](#): 'Nederland zal de komende decennia transformeren naar een nieuwe samenleving waarin de machtsverhoudingen zoals we die nu kennen radicaal zijn omgegooid. Dit is geen idealistisch vergezicht, maar de onontkoombare uitkomst van de kantelperiode waarin Nederland zich nu bevindt. Alle maatschappelijke sectoren waarin niet de mens centraal staat naderen hun houdbaarheidsdatum. Mensen ontwikkelen zelf alternatieven en voeren die uit. Samen vormen zij de beweging van onderop, essentieel voor de transitie naar een beter aangepaste samenleving en economie.'¹⁵

Bij makED zijn we van mening dat het onderwijs van de toekomst iets anders vraagt van kinderen en volwassenen dan we de afgelopen decennia hebben gezien. Niet alleen de manier waarop we naar onderwijs en leerstof kijken verschilt, maar makED zet ook duidelijk de mens centraal; niet alleen de kinderen hebben een grote stem in de school, we werken over de hele linie vanuit gelijkwaardigheid en billijkheid. Onze belangrijkste kracht zijn de mensen op school: zij maken samen het verschil. Meer over hoe we de school organiseren vanuit

gelijkwaardigheid en sociocratie in **1.5**.

We staan hierin niet alleen: wereldwijd zijn er momenteel heel veel initiatieven die het anders doen. Ook in Nederland hebben we fantastische collega-scholen die belangrijke stappen zetten en daarmee laten zien hoe het anders kan, denk bijvoorbeeld aan [Agora](#), [IBBO-scholen](#), natuurscholen en natuurlijk ook scholen voor [democratisch en sociocratisch onderwijs](#).

Wij denken dat deze scholen, ondanks de hoeveelheid scepsis en maatschappelijke weerstand waarop zij in eerste instantie altijd maar weer stuiten, heel belangrijke koplopers zijn in die 'beweging van onderop'. Samen maken we de noodzakelijk bedding voor het nieuwe tijdperk waarin nieuwe machtsverhoudingen gelden en waarin menskracht weer wordt geherwaardeerd (volgens Rotmans: geen 'Era of Change', maar 'Change of Era').

Wij leven niet in een
tijdperk van verandering,
maar een verandering
van tijdperk.

Jan Rotmans

OM
DENKEN

¹⁵ Rotmans (z.j.)

Vorbereiding op het onbekende

Naast een herwaardering van menskracht en menselijkheid, zien we een andere broodnodige ontwikkeling, ingegeven door economische veranderingen: 'Sixty-five percent of children entering primary school will end up in jobs that don't yet exist, reveals the World Economic Forum.'¹⁶ Het is een steeds sneller naderende realiteit: de meeste kinderen die nu op de basisschool zitten, zullen later voorzien in hun levensonderhoud met banen en op manieren die wij ons nu nog nauwelijks kunnen voorstellen en die überhaupt nog niet bestaan.

Volgens velen zullen volwassenen in de toekomst op een heel andere manier omgaan met banen en werk: ze zullen waarschijnlijk meerdere banen tegelijkertijd hebben, op heel verschillende vakgebieden. 'The future of work won't be about degrees. More and more, it'll be about skills.'¹⁷ Wij (voor)zien ook dat mensen niet langer één 'roeping' hebben - in een maatschappij waarin iedereen steeds langer in goede gezondheid blijft werken en leren, volgen verschillende fases van werk en arbeid elkaar op. Mensen evolueren meerdere keren, ook in hun werkende leven. Kinderen hoeven dus ook niet op zoek naar één 'life calling', maar we mogen er gerust vanuit gaan dat ze meerdere van die callings hebben.

Daarnaast lopen er natuurlijk maatschappelijke discussies over een basisinkomen voor iedereen, wat de arbeidsmarkt drastisch zal veranderen, en over klimaatverandering en hoe die alles op scherp zal zetten. Het is duidelijk dat, naast schoolse vaardigheden als rekenen en taal, ontwikkeling van andere skills hard nodig is.

Sommige mensen beweren dat scholen in de toekomst overbodig zullen worden. Misschien is dat zo, misschien ook niet. Maar kinderen zullen altijd een veilige plek nodig hebben om te leren: 'Ze zullen altijd een lanceerbasis nodig hebben van waaraf ze hun nieuwsgierigheid kunnen afvuren. [...] Daarom zou een gemeenschap die het leerproces toegedaan is, haar hulpmiddelen ter beschikking moeten stellen aan die instituten die onze ontwikkeling als lerende mensen het meeste vormgeven. [...] Als we de wereld willen verbeteren, hebben we behoefte aan lerende scholen.'¹⁸

¹⁶ Kasriel (2018)

¹⁷ Idem

¹⁸ Senge (2000), p. 3-4

2.6 Visie op vaardigheden

Om onze uitgangspunten en ons doel voor onderwijs vorm te geven, en daarnaast te anticiperen op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en die een goede plek te geven, is onze school gebaseerd op een drietal ontwikkelpijlers: **zelfleiderschap, vriendschap** en **gemeenschap**. Deze pijlers zijn op hun beurt weer geïnspireerd op de dimensies van bewustzijn zoals beschreven in **1.2.3**.

21st century skills & competenties

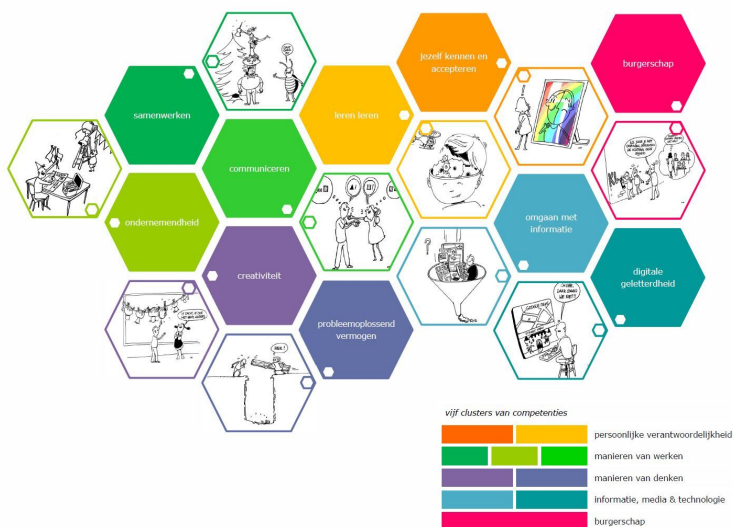
Sind het begin van de 21e eeuw krijgen '21st century skills' een steeds prominentere rol in het onderwijs. [Kennisnet](#) en het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO) ontwikkelden in 2016 een geupdate versie van het model van 21e eeuwse vaardigheden. Zij onderscheiden:

- Kritisch denken
- Creatief denken
- Probleemoplossen
- Computational thinking
- Informatievaardigheden
- ICT-basisvaardigheden
- Mediawijsheid
- Communiceren
- Samenwerken
- Sociale & culturele vaardigheden
- Zelfregulering

Collegaschool [De Valle](#) ontwikkelde een aantal jaren geleden onderstaand model (gebaseerd op het eerdere model van Kennisnet), waarin 21e eeuwse competenties worden geclusterd in vijf gebieden:

- Persoonlijke verantwoordelijkheid (jenzelf kennen en accepteren, leren leren)
- Manieren van werken (samenwerken, ondernemendheid, communiceren)
- Manieren van denken (creativiteit, probleemoplossend vermogen)
- Informatie, media & technologie (omgaan met informatie, digitale geletterdheid)
- Burgerschap

Andere progressieve modellen zijn bijvoorbeeld 'Beyond the 3 R's [reading, writing, arithmetic] - the new skills the world is looking for' van [Ecudemic](#), waarin net weer een andere indeling van vaardigheden wordt gemaakt:

- Leiderschap
- Digitale geletterdheid
- Communicatie
- Emotionele intelligentie
- Ondernemerschap
- Wereldburgerschap
- Probleemoplossen
- Teamwork

Hieruit blijkt dat er steeds nieuwe vaardigheden bijkomen. Laten we de kinderen dus vooral leren omgaan met veranderingen!

De invloed van mindset op mogelijkheden

Er is steeds meer bekend over de invloed van je mindset, onder andere door onderzoek van Carol Dweck. Niet alleen onze talenten en vaardigheden bepalen ons succes, maar veel hangt af van onze mindset of denkwijze. Dweck onderscheidt een continuüm van mindsets, waarbij de fixed en high growth mindset beide uitersten zijn in het spectrum.¹⁹ Onderstaande afbeelding van James Anderson geeft het continuüm mooi weer:

Based on the work of Carol Dweck | © James Anderson 2017 | www.jamesanderson.com.au

¹⁹ Dweck (2018)

‘Leerlingen met een statische mindset gedijen als ze hun zaken goed onder controle hebben. Bij een grote uitdaging verliezen ze hun interesse. Ze zeggen dan: ‘dit kan ik niet’, en vergeten het woordje ‘nog’. Leerlingen met een op groei gebaseerde mindset blijven geïnteresseerd, ook als de leerstof moeilijk wordt. [...] Sommige opvoeders denken dat ze hun kind zelfvertrouwen kunnen geven door hun verstand en talent te prijzen. Helaas heeft dat het tegenovergestelde effect, want kinderen gaan aan zichzelf twijfelen als iets moeilijk is of fout gaat. Opvoeders kunnen hun kind beter leren om te houden van uitdagingen, nieuwsgierig te zijn naar fouten, te genieten van inspanning en te blijven leren. Dan zijn ze onafhankelijk van beloningen en kunnen ze hun eigen zelfvertrouwen versterken en herstellen.’²⁰

Het idee is dus dat een mindset gericht op groei een grotere ontwikkeling (of in ieder geval een bredere) mogelijk maakt. Kinderen met een statische of gefixeerde mindset voelen zich daarentegen vaak beperkt en onvrij. Er zijn manieren die kunnen ondersteunen in de transformatie van een gefixeerde mindset naar een growth mindset, zoals:

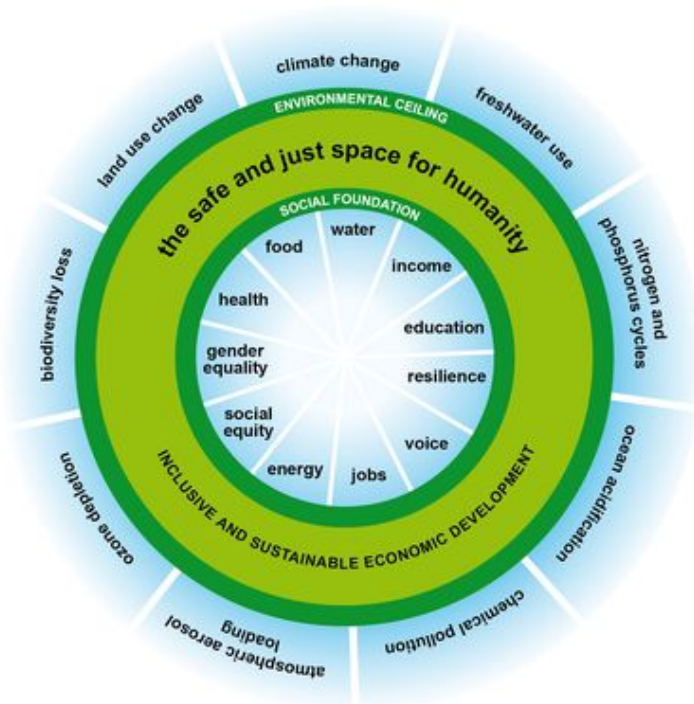
- het besef alleen al dat er verschillende mindsets bestaan en dat je je erdoor laat beperken, kan helpen om toch kansen te pakken, te durven leren van je fouten en moeite te blijven doen;
- je mindset kan per vaardigheid verschillen, dus je kunt leren van jezelf
- je kunt je bewust worden van je innerlijke criticus en daar tegenwicht aan bieden
- meer leren over de werking van de hersenen, zodat je gaat zien dat het een spier is die je kunt trainen (en zo kun je dus je vaardigheden ook trainen)

Wij vinden het bij makED belangrijk om zicht te krijgen op deze processen bij de kinderen (en bij de teamleden) en ze hierin te ondersteunen. Erkennen en vervolgens samen een stapje in de goede richting zetten, kan al veel moois teweegbrengen.

21st century mindset

Daarnaast denken we bij makED dat, naast het beoefenen van nieuwe vaardigheden, vooral een 21st century mindset van belang is. Deze nieuwe mindset komt bijvoorbeeld duidelijk tot uiting in het economische donutmodel van Kate Raworth.²¹ Raworth pleit voor een economisch systeem waarin iedereen recht heeft op sociale voorspoed en niemand het recht heeft om het aardse ecosysteem te misbruiken voor eigen gewin. Ze schetst een planeet-brede visie op de economie, waarin de ecologische grenzen van onze aarde worden gerespecteerd en we ervoor zorgen dat ieder mens een waardig leven kan leiden.

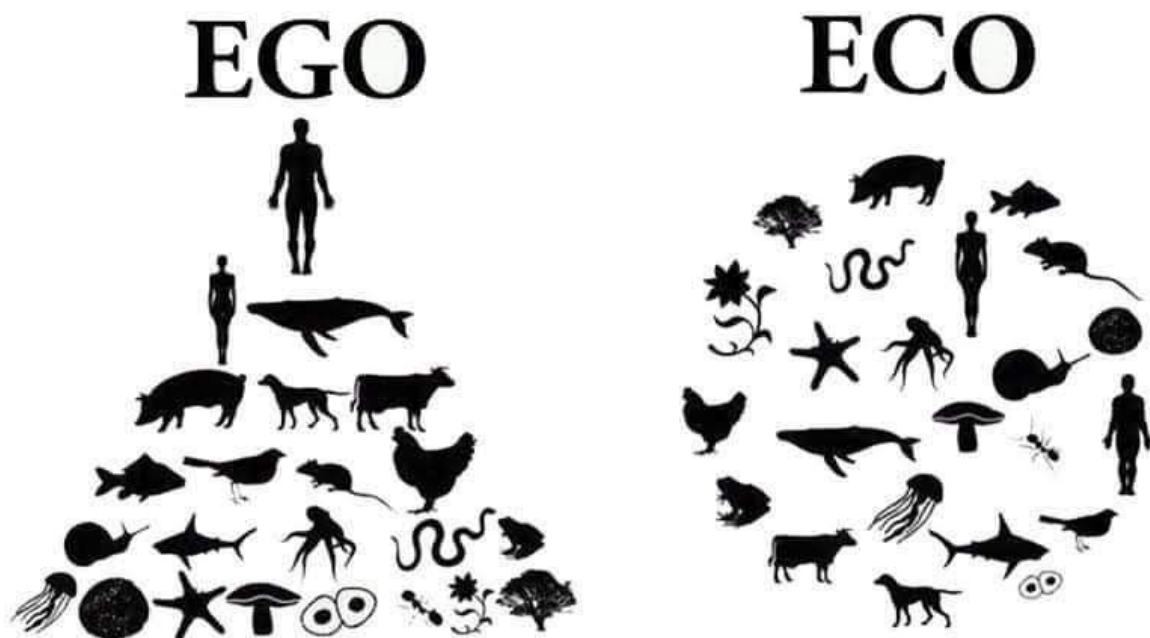
De verwezenlijking van dit model, vraagt dus een mindset van solidariteit, compassie en creativiteit. Het gaat om het vinden van een balans, en om de overgang van hebzucht naar welzijn.

²⁰ Kerpel (2014)

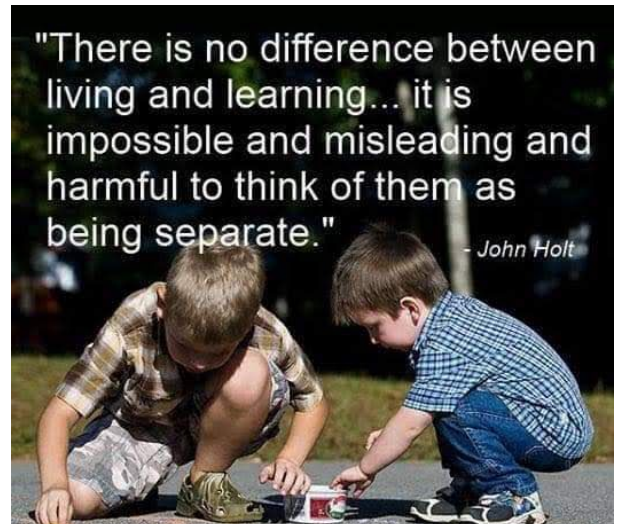
²¹ Raworth (2017)

Het gaat in deze tijd niet alleen meer om jouzelf, om jouw individuele behoeften en verlangens. Het beseft dat we allen deel uitmaken van een groot en verweven ecosysteem, wordt steeds beter voelbaar en zichtbaar. Daarom is het van het grootste belang dat deze generaties uitgaan van de mogelijkheden van de mens en ook daadwerkelijk streven naar een - in alle opzichten - leefbare planeet Aarde. Hoe meer kinderen zijn gericht op groei en ontwikkeling, hoe groter de kans dat ze zichzelf als inspirerend voorbeeld kunnen ervaren voor hun omgeving, wat een radicale maatschappijverandering met zich mee zal brengen

Life skills

We zijn dus al lang het punt voorbij waarop kinderen een vervullend leven voor zichzelf en anderen kunnen realiseren wanneer zij alleen schoolse vaardigheden hebben geleerd tijdens hun jonge leven. Er is echt meer nodig. Een goed startpunt is om leven en leren niet langer kunstmatig te onderscheiden, maar ze te erkennen als één logisch, vloeiend geheel. Wat je dan te leren hebt in het leven, zijn niet alleen schoolse vaardigheden zoals rekenen en taal, maar zogenaamde 'life skills'. Wij zien deze als de voornaamste ontwikkel- en leerbehoeften voor de kinderen van nu. We gaan er, zoals beschreven in **I.2.5**, ook vanuit dat kinderen niet langer één carrièrepad voor zich hebben, maar verschillende roepingen die simultaan of na elkaar voorbij zullen komen in het leven. Je vindt jouw life callings door het ontwikkelen van onder andere de volgende life skills:

Social skills zoals

- Helder en verbindend **communiceren**, zowel over middelen en doelen, als over behoeften en gevoelens
- Invoelend **luisteren**; daadwerkelijk luisteren (zonder intentie om te antwoorden) en 'space holden' voor de ander, een veilige bedding creëren
- **Samenwerken**; jezelf kennen op het gebied van initiëren, leiden en volgen, jezelf inbrengen, luisteren naar de ander, compromissen sluiten, de ander op waarde schatten

Creatieve vaardigheden, zoals

- **Innovatief** vermogen
- Kennis en vaardigheden bij elkaar brengen
- **Expressie** en kunstzinnigheid

Persoonlijke vaardigheden, zoals

- **Reflectievaardigheid** en **inschattingsvermogen**: zicht op eigen mogelijkheden, talenten en potentie
- **Zelfcompassie**
- **Doorzettingsvermogen**
- **Leiderschap**

Praktische vaardigheden, zoals

- **Oriëntatievermogen**
- **Zelfzorg** en **zelfredzaamheid**
- Ontwikkelde fijne en grove **motoriek**

Zelfleiderschap, vriendschap & gemeenschap

We hebben deze life skills bij makED ondergebracht in de drie ontwikkelpijlers **zelfleiderschap**, **vriendschap** en **gemeenschap**. Wij zien deze ontwikkelgebieden als doorslaggevende thema's waartoe ieder mens zich moet verhouden om tot een optimale ontwikkeling te komen.

zelfleiderschap

- > kinderen ontwikkelen zich op hun eigen tempo en op hun eigen manier
- > je eigen emoties en gevoelens leren kennen en hanteren
- > creativiteit en innovatiekracht behouden en ontwikkelen
- > door vaardigheden en kennis op te doen, groeit je zelfvertrouwen
- > je innerlijke kompas volgen om je richting te bepalen
- > zelfcompassie als poort naar empathie en compassie voor anderen

vriendschap

- > vanzelfsprekende aandacht voor elkaar
- > contact i.p.v. concurrentie
- > rollen: samenwerken, initiëren, leiden en volgen
- > contact gebaseerd op interesses en karakter, niet (alleen) op basis van leeftijd
- > conflicten zijn ingangen en kansen tot contact en wederzijds begrip

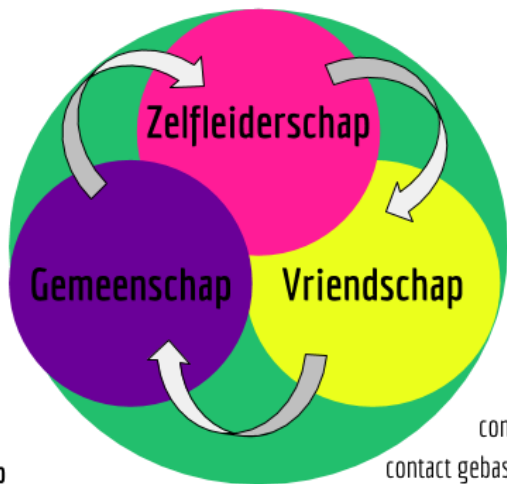
gemeenschap

- > meebeslissen over zaken die jou aan gaan
- > je verplaatsen in het perspectief van anderen
- > constructief bijdragen aan groepsactiviteiten
- > bewustwording op groepsprocessen en je eigen plek en rol in de groep
- > samen zorg dragen voor de omgeving, binnen en buiten school
- > jezelf niet verliezen, trouw zijn aan jezelf temidden van de gemeenschap

Deze pijlers zijn alle drie zogenoemde **ontwikkellijnen** binnen het leerlingvolgsysteem en leerlingportfolio bij makED. Naast deze ontwikkelpijlers zien wij het opdoen van praktische en cognitieve vaardigheden als een belangrijk doel van het onderwijs.

Drie ontwikkelpijlers van leren in relatie

zelfleiderschap

- > kinderen ontwikkelen zich op hun eigen tempo en op hun eigen manier
- > je eigen emoties en gevoelens leren kennen en hanteren
- > creativiteit en innovatiekracht behouden en ontwikkelen
- > door vaardigheden en kennis op te doen, groeit je zelfvertrouwen
- > je innerlijke kompas volgen om je richting te bepalen
- > zelfcompassie als poort naar empathie en compassie voor anderen

vriendschap

- vanzelfsprekende aandacht voor elkaar <
- contact i.p.v. concurrentie <
- rollen: samenwerken, initiëren, leiden en volgen <
- conflicten zijn ingangen en kansen tot contact en wederzijds begrip <
- contact gebaseerd op interesses en karakter, niet (alleen) op basis van leeftijd <

gemeenschap

- > meebeslissen over zaken die jou aan gaan
- > je verplaatsen in het perspectief van anderen
- > constructief bijdragen aan groepsactiviteiten
- > bewustwording op groepsprocessen en je eigen plek en rol in de groep
- > samen zorg dragen voor de omgeving, binnen en buiten school
- > jezelf niet verliezen, trouw zijn aan jezelf temidden van de gemeenschap

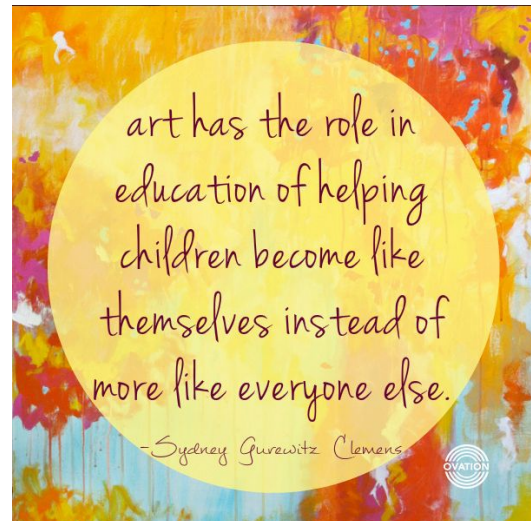

Kunst en expressie

Jezelf tot uitdrukking brengen is belangrijk voor kinderen. Daarom is er bij makED volop gelegenheid tot zelfexpressie, denk aan:

- Vrij dansen en bewegen
- Muziek maken en afspelen
- Zingen
- Toneelspelen en poppenkast
- Acrobatiek en kunstjes leren
- Tekenen en schilderen
- 3D-werk, zoals kleien
- Bouwen en timmeren

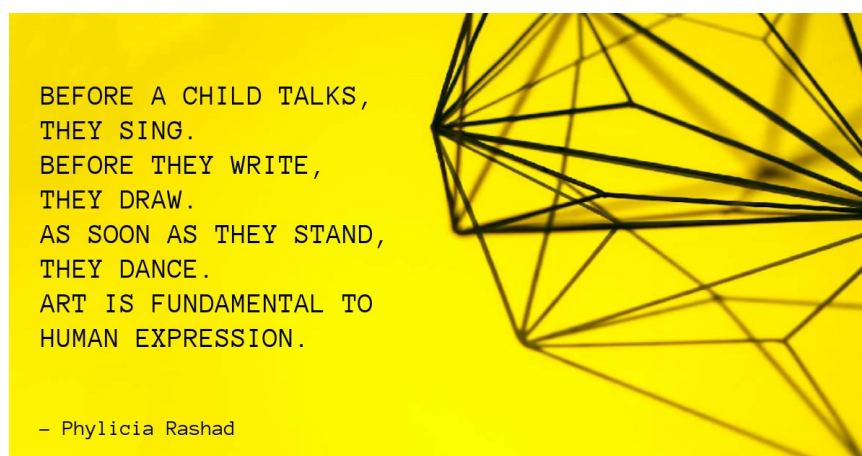
Jezelf uitdrukken is voor kinderen zo'n natuurlijke staat van zijn, dat we daar graag alle ruimte aan geven en die ontwikkeling niet willen doorbreken. Ook hier zien we hoe leven, leren en spelen naadloos in elkaar overgaan.

Een ander aspect van kunst is het waarderen ervan. Er is niets leukers dan je eigen gemaakte kunst (of dat nu een toneelstuk of tekening is), te laten zien aan de anderen. En het vergt ook oefening om je te verdiepen in de kunst van de ander en een open, geïnteresseerde houding aan te nemen. Verrukt zijn door de schoonheid van de dingen en het ontwikkelen van persoonlijke smaak zijn beide aspecten van kunst en expressie die wij de kinderen toewensen en die we ook actief voorleven.

Naast de natuurlijke kunst- en expressieontwikkeling van kinderen is er bij makED een ruim aanbod van kunstactiviteiten, mede door de interesse van de begeleiders. Zingen, dansen en muziek draaien komen bijna dagelijks voorbij. Ook wordt er veel gewerkt in het atelier: tekenen en schilderen, knippen en plakken, kleien, zagen en timmeren.

Bij iets nieuws creëren komen allerlei vaardigheden kijken: out of the box kunnen denken, oefenen, doorzetten, samenwerken, je concentreren, omgaan met frustratie, opnieuw beginnen, delen, presenteren, etc. Plezier, trots en waardering zijn het resultaat.

Vaardigheden en de kerndoelen

Onderstaande praktische vaardigheden zijn ook onderdeel van de leerlijnen die we bij makED hanteren en beslaan de [kerndoelen](#):

Praktische en cognitieve vaardigheden, zoals

- Rekenen-wiskunde (minstens op het referentieniveau)
- Nederlandse taal (minstens op het referentieniveau)
- Engelse taal
- Oriëntatie op jezelf en de wereld (burgerschapsvorming, maatschappijleer, verzorging, staatskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuur & techniek)
- Kunstzinnige oriëntatie
- Bewegingsonderwijs

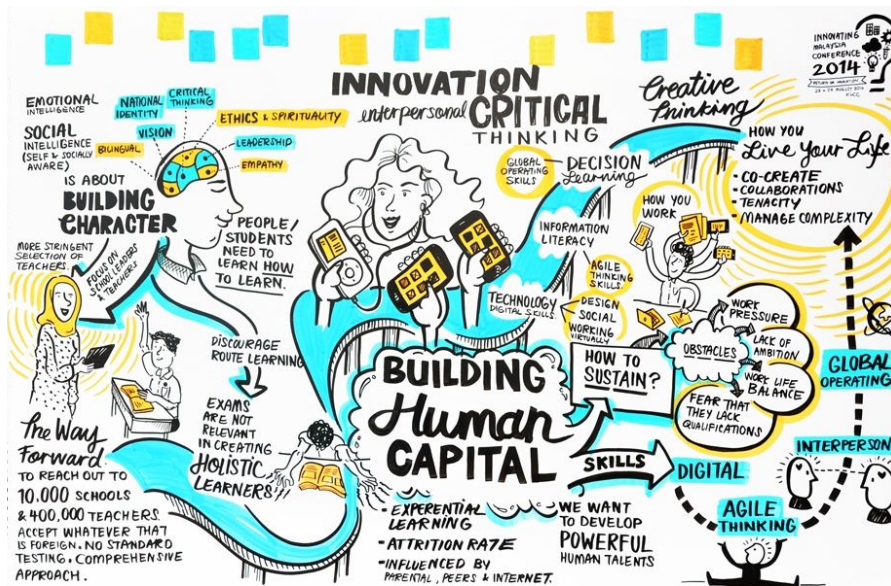
We zijn ook geïnspireerd door hoe collegaschool [LOS Deurne](#) omgaat met de kerndoelen en Natuurlijk Leren. Zij onderscheiden vijf Natuurlijk Leren-domeinen voor (jonge) kinderen en koppelen die aan de kerndoelen PO:

1. **Mijn lichaam** (kerndoelen 34, 41, 54, 57)
2. **Mijn relaties** (kerndoelen 1-3, 8, 10, 34, 35, 37, 54, 55)
3. **Mijn leven** (kerndoelen 1-12, 13-16, 23-33, 35, 39, 42-45, 51, 54, 55, 57, 58)
4. **Mijn land** (kerndoelen 4-7, 11, 36-39, 40, 41, 47, 48, 51-53, 56)
5. **Mijn wereld** (kerndoelen 4-7, 13-16, 23, 42, 43, 46, 47, 49, 50, 51-53)

We onderzoeken momenteel of deze (of een soortgelijke) indeling ook past bij makED en onze eigen ontwikkellijnen, bijvoorbeeld

1. Zelfleiderschap: mijn lichaam & mijn leven
2. Vriendschap: mijn relaties
3. Gemeenschap: mijn land & mijn wereld

Kortom: we zijn er nog volop mee in ontwikkeling en richten ons de eerste jaren met name op rekenen/wiskunde en taal.

3. LEREN & ONTWIKKELEN

Wat is onze kijk op leren en ontwikkelen? Wanneer leren kinderen? Hoe leren ze, hoe ontwikkelen ze zich optimaal? Wat zouden kinderen moeten leren en ontwikkelen? En waarom? Een warm pleidooi voor leren in relatie en spelen.

3.1 Natuurlijk leren

‘Education is cultural transmission. It is the set of processes by which each new generation of humans acquires and builds upon the skills, knowledge, rituals, beliefs, and values of the previous generation.’²²

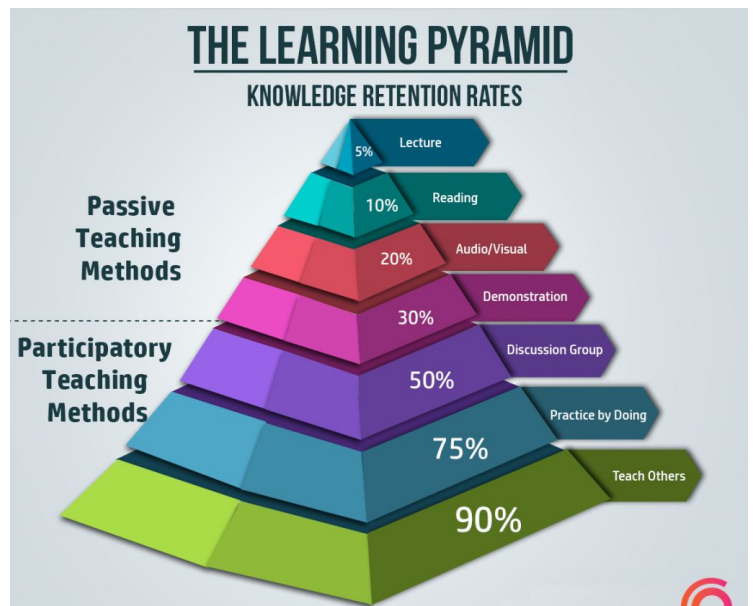
Wij begeleiden kinderen in hun leerbehoefte vanuit Natuurlijk Leren. Deze visie wordt ondersteund door het sociaal constructivisme (zie ook **1.2.3**) dat ervan uitgaat dat leren gebeurt in interactie.

Senge formuleert het zo: ‘Kennisegebieden staan niet los van elkaar en evenmin zijn ze te scheiden van de mensen die zich ermee bezighouden. Kennis en leren - de processen waarmee mensen kennis scheppen - zijn levende systemen, bestaande uit vaak onzichtbare netwerken en onderlinge verbanden. Misschien behoren ze wel tot de meest complexe van alle levende systemen. De ideologie van kennis en weten, de achterliggende opvattingen, normen en waarden van leerkrachten en leerlingen over het karakter van scholing en sociale interacties in leeromgevingen maken allemaal deel uit van dat levende systeem en allemaal hebben ze invloed op het leervermogen van individuen en groepen.’²³

Natuurlijk Leren sluit zoveel mogelijk aan bij hoe kinderen van nature leren, afhankelijk van hun persoonlijke (leer)stijl en voorkeuren (meer over leerstijlen in **1.3.4**). Wij hebben bij makED drie belangrijke criteria voor groei en ontwikkeling, zoals ook uitgelicht in **1.2.4**:

I. faciliteren en volgen van je intrinsieke motivatie	HST 2.2
II. spelen en spelend leren	HST 3.3
III. ontwikkelen van relatie	HST 2.5

Deze drie criteria vinden we ook terug in de wetenschappelijke onderbouwing van Natuurlijk Leren.²⁴ Leren gebeurt het meest effectief en plezierigst vanuit je eigen motivatie, door veel te spelen en te ontdekken, en dat samen met anderen. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de piramide van leeropbrengsten: hoe actiever betrokken het kind is, hoe meer in context en samenhang wordt geleerd, en hoe meer interactie, hoe beter kennis beklijft.

²² Gray (2013), p. 112-113

²³ Senge (2000), p. 18

²⁴ Basisschool De Valleï (2006), p. 20 e.v.

3.2 Educatie in relatie

Van de basisbehoeften autonomie, relatie en competentie (zie ook **1.2.3**) is wat ons betreft de **relatiecomponent** doorslaggevend.²⁵ Het belang van veilige gehechtheid en wederzijdse responsiviteit en hiermee dus van pedagogische tact, wordt ook door Verbeeck en Stevens benadrukt.²⁶ Het allerbelangrijkst in een (onderwijs/leer)omgeving is dat er aan de verschillende relatie- en contactbehoeftes tegemoet kan worden gekomen. De kwaliteit van de relatie en de mogelijkheden om relatie tot uitdrukking te brengen moeten dus gewaarborgd zijn.

Hoe waarborgen we de relatiecomponent bij makED? Onder meer door:

- waardevolle begeleiders met een grote dosis pedagogische tact; interessante persoonlijkheden die oprecht contact met kinderen leuk vinden vanuit gelijkwaardigheid
- veel begeleiders op de dag, dus grote verscheidenheid in contactmogelijkheden, invalshoeken van het leven etc.
- goed afgestemde groepssamenstelling wat betreft interesses en voorkeuren
- alle leeftijden door elkaar, dus mogelijkheid tot vriendschap op basis van interesse en niet (alleen) leeftijd
- uitnodigende leeromgeving die samen leren en spelen stimuleert
- schoolkring waarin iedereen participeert
- warm contact met de ouders en ruime tijd voor overdracht en uitwisseling
- gezamenlijke momenten op de dag, zoals de warme lunch
- activiteiten waarbij iedereen altijd kan aansluiten

Begeleiders die hun geduld niet verliezen, die een grote genegenheid, vastberadenheid en expertise tonen, toegewijd zijn, veel praten over de betekenis van onderwijs voor de kinderen en geloven in de leer- en ontwikkelcapaciteiten van ieder kind (het

²⁵ zie ook Ryan en Deci (2002), Stevens (2017), Brouwers (2010), p. 185-186

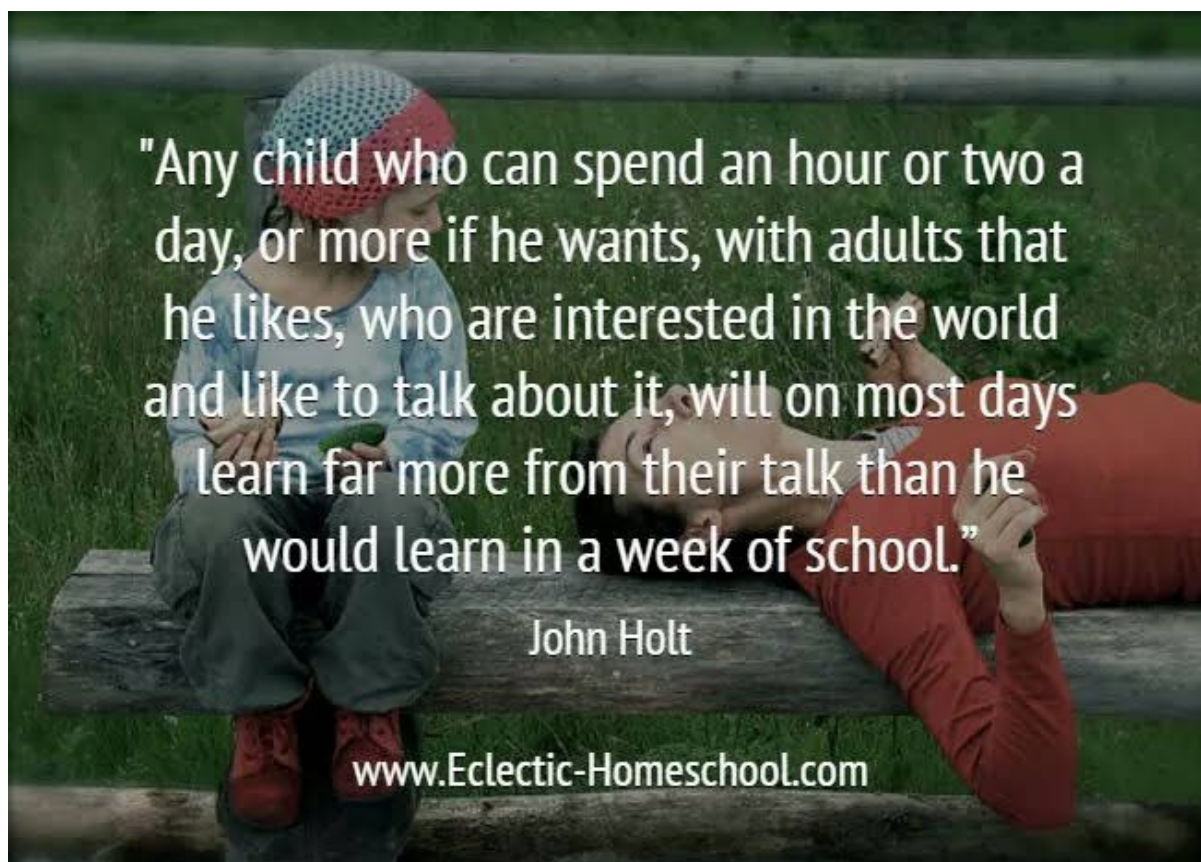
²⁶ Verbeeck & Stevens (2013), p. 68-72

pygmalioneffect), dragen zeer veel bij aan de rijke leeromgeving voor en onderwijsresultaten van de leerlingen (soms tot 50%).²⁷ De begeleiders bij makED hebben deze kwaliteiten ruimschoots in huis (hoewel er gelukkig ook grote individuele verschillen zijn in hoe een ieder met de kinderen omgaat).

En toch blijft, zelfs als de randvoorwaarden al zo goed zijn, nog steeds van groot belang dat de begeleiders zélf de schoolomgeving als prettig ervaren. Dat het dus niet alleen voor de kinderen een goede en effectieve omgeving is, maar juist óók voor de volwassenen. Als die zich prettig voelen, kunnen ontspannen en genieten, en openstaan voor contact, zal de leeromgeving nog rijker zijn, en daarmee ook de kansen op ontwikkeling voor de kinderen en de begeleiders zelf.

Ook Peter Senge benoemt hoe het persoonlijke en het opgebouwde contact doorslaggevend is bij het opbouwen van kennis: '[Iedereen] bouwt kennis op via een innerlijk systeem van individuele en gemeenschappelijke ervaringen, emoties, wilskracht, aanleg, meningen, waarden, zelfbewustzijn, doelgerichtheid, enzovoorts. Met andere woorden: als [je] in een klas leert, wordt [je] begrip evenzeer bepaald door hoe [je] tegen dingen aankijkt, wie [je] bent en wat [je] al weet, als door de behandelde leerstof, de docent en de manier van lesgeven. Dit leerproces wordt steviger naarmate [je je] meer bewust bent van al deze verbanden. Wanneer de verbanden verbroken worden, wankelt het systeem en dus ook de kennis.'²⁸

Hieruit blijkt wederom hoe belangrijk relatiecomponent is. De relatie met andere kinderen, met begeleiders, met de ouders, met de groep, en ook met de omgeving; het zijn de verbanden waarbinnen je functioneert, groeit en bloeit.

²⁷ Verbeeck & Stevens (2013), p. 62 & 68

²⁸ Senge (2000) p. 18-19

3.3 Leren en ontwikkelen door te spelen

De herwaardering van spel

De laatste jaren wordt steeds duidelijker hoe belangrijk spel, spelen en een speelse geest (playful mind) zijn voor de ontwikkeling van (jonge) mensen en voor onze maatschappij als geheel.

Allerlei leer- en ontwikkelproblemen bij kinderen worden steeds vaker in verband gebracht met te vroeg schools moeten leren en het ontbreken van voldoende vrije speelmomenten. Emiritus hoogleraar spraak- en taalstoornissen bij kinderen, [Sieneke Goorhuis-Brouwers](#), benoemt het als volgt: 'Schools leren in welke vorm dan ook kan pas aan de orde komen vanaf groep drie. Als het eerder wordt ingezet, is het contraproductief en beschadigt het de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind.'²⁹

Steeds meer ouders ervaren ook het belang van spel voor hun kind. De podcast [Opgejaagd](#) van bezorgde moeder Jennifer Pettersson³⁰ geeft een goed kijkje in het dilemma waarvoor veel ouders staan: enerzijds gunnen ze hun kind meer ruimte en vrijheid, anderzijds staat het onderwijssysteem dat niet toe vanwege onder meer toetsdruk en grote klassen.

De arbeidsmarkt in brede zin en specifiek het bedrijfsleven geeft ook steeds duidelijker aan dat zij behoefte hebben aan jonge volwassenen die divergent kunnen denken, ondernemend zijn en creatief. Flexibele, innovatieve geesten zijn nodig om onze maatschappij en de wereld als geheel door het aankomende 'Tijdperk van Verandering' (Jan Rotmans) te leiden, waarover we ook in **1.2.5** al spraken. Toonaangevende bedrijven zoals Google, IBM en Apple hechten steeds minder belang aan diploma's, en steeds meer aan vaardigheden, zoals leiderschap, digitale geletterdheid, communicatie en emotionele intelligentie.

Dat voldoende ruimte om te spelen in de kindertijd een belangrijke bijdrage levert aan het functioneren als volwassenen op latere leeftijd, is tot nu toe eigenlijk relatief weinig onderzocht.³¹ De urgentie om dit verband aan te tonen was tot voor kort dan ook niet zo groot, maar begint inmiddels te groeien.

Er is wel kwalitatief, longitudinaal onderzoek gedaan naar de invloed van vrij spelen en een vrijere vorm van onderwijs in de kinderjaren door bijvoorbeeld Peter Gray. En er zijn ook (kleinschalige) gegevens bekend over de volwassenen die in Nederland bijvoorbeeld onderwijs hebben genoten aan een lederwijsschool, zie bijvoorbeeld Schutte (2018).

We zien dus een herwaardering van de spelende mens ('Homo ludens', zoals Johan Huizinga in 1938 al benoemde), zowel binnen onderwijs, bij ouders en opvoeders, als in het bedrijfsleven en in de wetenschap.

²⁹ Goorhuis-Brouwers (2018)

³⁰ Pettersson (2018)

³¹ Meesterwerk Podcast (2019)

Hoe spel de ontwikkeling ondersteunt

De waarde van spel voor de ontwikkeling van (jonge) kinderen is uitgebreid beschreven door Brouwers (2010). Zij onderscheidt drie ontwikkelingsgebieden waarvoor het spel van waarde is:³² Wij zien dat deze waarde behouden blijft, ook voor oudere kinderen (en volwassenen!).

Emotionele ontwikkeling

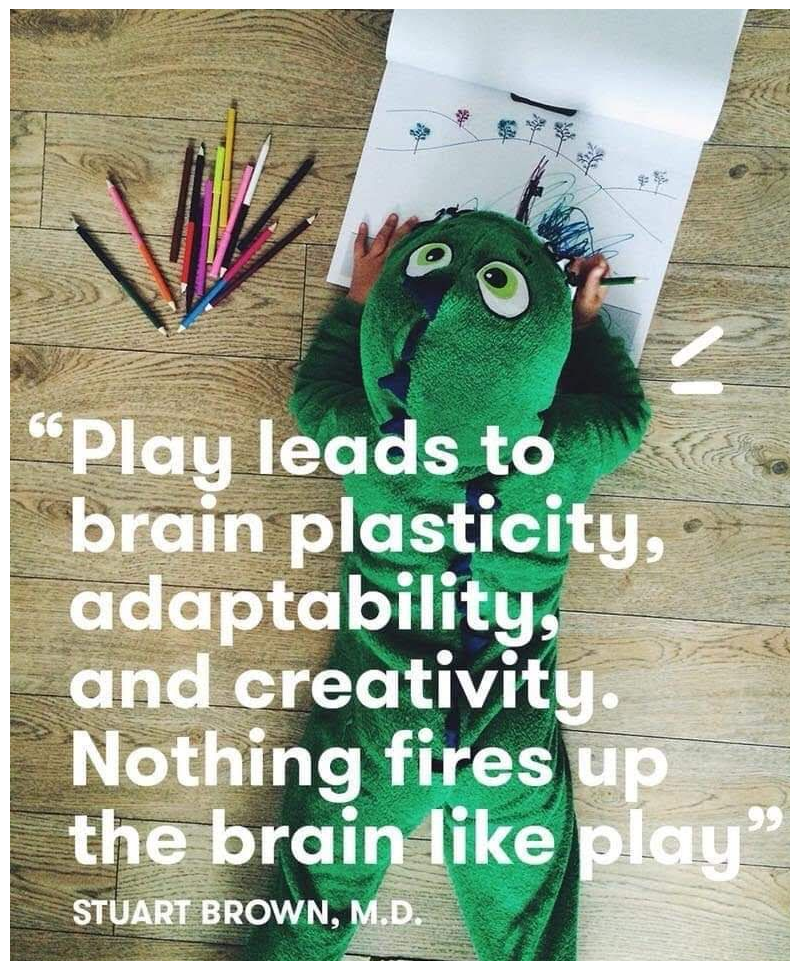
In spel kunnen jonge kinderen hun gevoelens uitspelen en vinden zij voor hun emoties een eigen, symbolische taal. Zij kunnen hierin autonomie ervaren en op hun eigen manier met de werkelijkheid experimenteren. Dat geeft zelfvertrouwen.

Sociale ontwikkeling

Als lid van een groep definiëren kinderen hun sociale identiteit: wie ben ik in de groep, welke status heb ik? Het kind verkent de sociale werkelijkheid en leert omgaan met de normen en waarden die gelden in de gemeenschap waartoe hij behoort. Spel draagt zo bij aan het ontwikkelen van een gemeenschapsgevoel.

Intellectuele ontwikkeling

Spelactiviteiten vragen denkkraft van het kind zelf en het vermogen om mentale voorstellingen te vormen van situaties en rollen waarmee ze spelen. Dit speelt een cruciale rol bij de denkontwikkeling van kinderen.

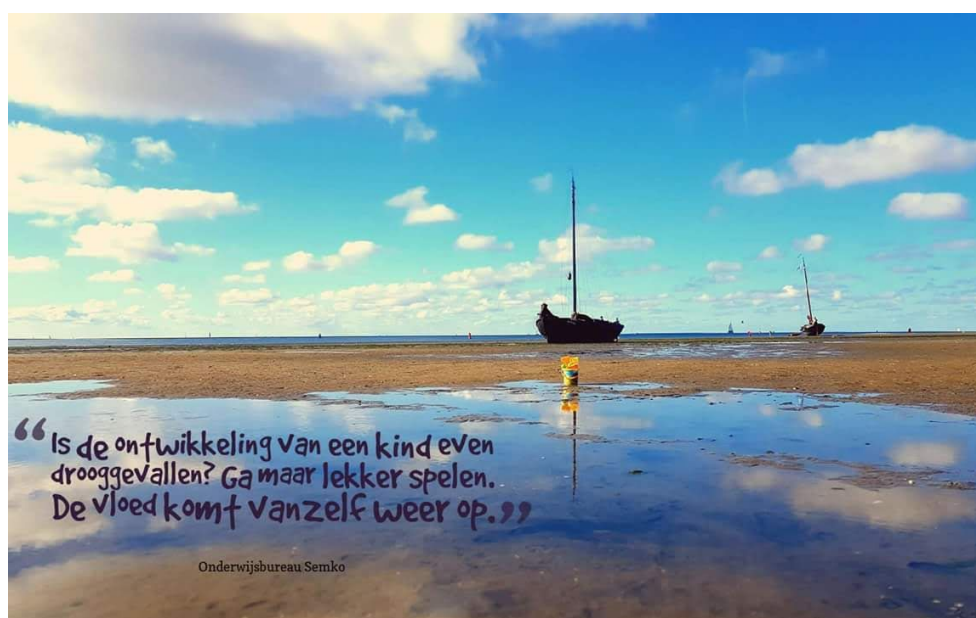

³² Brouwers (2010), p. 93-100

Brouwers onderscheidt, in navolging van Vygotsky en Piaget, vervolgens nog:

- **spel creëert een zone van naaste ontwikkeling:** nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden dienden zich eerder aan in spel dan in andere activiteiten. De mentale vaardigheden die een kind gebruikt bij spel, zijn van een hoger niveau dan bij andere activiteiten. 'We zien in het spel als het ware het kind van morgen.'³³
- **in het spel handelen kinderen volgens een eigen, intern plan:** dit markeert het begin van het abstracte denken;
- **spel maakt zelfgestuurd handelen mogelijk:** tijdens spel onderwerpen kinderen zichzelf aan eigen regels en corrigeren ze elkaar;
- **spel maakt cognitief decentreren mogelijk:** in spel moeten kinderen rekening houden met het perspectief van de ander;
- **spel heeft een gunstige invloed op de leermotivatie:** door het spelen (van bijvoorbeeld rollenspellen) willen ze allerlei vaardigheden leren;
- **spel ondersteunt de taalontwikkeling:** bij het rollenspel begeleiden kinderen hun handelen altijd met woorden, en spelsituaties zijn heel natuurlijke situaties om taal uit te lokken en om taalvaardigheden verder uit te breiden;
- **spel ondersteunt creatief en probleemoplossend handelen:** om spelsituaties te bedenken, is veel creativiteit nodig evenals probleemoplossend vermogen en doorzettingsvermogen.

In spel dagen kinderen zichzelf uit: 'nu doe ik het drie keer achter elkaar, nu andersom, nu op zijn kop, hee, nu op zijn kop én andersom!' Als de vorige vaardigheid wordt beheerst, bedenken ze alweer een nieuwe uitdaging.

³³ Brouwers (2010), p. 97

Peter Gray: het belang van vrij spel en spelend leren

Onze belangrijkste inspirator wat betreft het belang van **vrij spel en spelend leren** is zonder twijfel onderzoekspsycholoog [Peter Gray](#). Zijn bevindingen over de evolutie (eigenlijk: de teloorgang) van spelen in de kindertijd geven een goed beeld van het belang van spel voor de ontwikkeling van kinderen (en volwassenen). In zijn bekende boek over spelen, *Free to Learn*, concludeert Gray op basis van onderzoek³⁴:

- de druk om te presteren staat het leren van nieuwe dingen in de weg
- de druk om creatief te zijn staat het creatieve proces in de weg
- een speelse mindset verbetert creativiteit en het vermogen om logische problemen op te lossen, ook (juist) bij jonge kinderen

Wat zijn een 'speelse mindset' en '(vrij) spel' dan precies? Hoe definieer je die?

Er kan snel verwarring ontstaan over wat er met spel en spelen wordt bedoeld. Veel mensen denken bij spel/spelen aan 'een spelletje' spelen, of een andere georganiseerde activiteit. Deze gestructureerde vormen van spel zijn waardevol, en komen bij makED ook veel voor. Kinderen vinden het heerlijk om spelletjes uit de spelletjeskast te spelen, van Yahtzee tot Zeeslag.

Maar als wij praten over spel en spelen, bedoelen we in eerste instantie juist *niet* die gestructureerde, georganiseerde spelvorm, maar echt het **vrije spel**. Vrij spel kun je karakteriseren aan de hand van de volgende kenmerken³⁵:

- het spel is zelf gekozen en zelfsturend
- het spel is eerder een middel dan een doel op zich
- het spel wordt altijd gestructureerd door zelfgekozen regels
- het spel is fantasierijk
- het spel wordt uitgevoerd door een alerte, actieve maar niet-gestresste gemoedstoestand

Dit is waar wij bij makED naar streven: de mogelijkheid voor alle kinderen om helemaal op te kunnen gaan in dit vrije spel. Wij faciliteren het spelen van de kinderen, omdat wij ervan overtuigd zijn dat spelen tegemoetkomt aan hun behoefte om zich te ontwikkelen op hun eigen manier. Tegelijk zien we dat kinderen zichzelf en anderen enorm veel leren tijdens het spelen.

Play is not a break
from learning. It is
endless, delightful,
deep, engaging,
practical learning. It's
the doorway into the
child's heart!

Vince Gowmon

³⁴ Gray (2013), p. 134-139

³⁵ Idem, p. 141-153

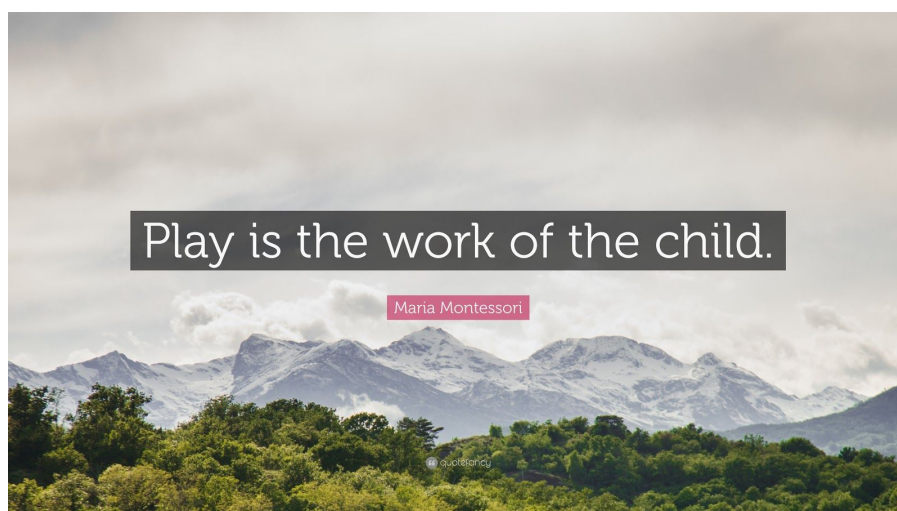
Gray noemt een aantal **voorwaarden** die ervoor zorgen dat kinderen zichzelf optimaal kunnen ontwikkelen en kunnen komen tot kwalitatief hoogstaand vrij spel:³⁶

tijd en ruimte om te spelen en te ontdekken
vrije leeftijds mix van kinderen en adolescenten
toegang tot goed geïnformeerde, empathische volwassenen
toegang tot materialen en de vrijheid om ermee te spelen
vrije uitwisseling van ideeën
vrij zijn van pesten
onderdompeling in een democratische gemeenschap

Deze voorwaarden zijn ook duidelijk te zien bij makED: er is alle tijd om te spelen en te ontdekken, er zijn geen leeftijdsgroepen, er zijn veel verschillende capabele (opgeleide, pedagogisch-tactische) volwassenen waarbij kinderen terecht kunnen, makED is een rijke leeromgeving met allerlei materialen voorhanden waarmee kinderen kunnen spelen en werken, we nodigen iedereen uit om zijn ideeën en overtuigingen in te brengen in bijvoorbeeld de schoolkring, maar ook in meer individueel contact, pesten is not done en daar is ook beleid op, en we zijn sociocratisch georganiseerd waardoor kinderen al op jonge leeftijd kennismaken met de werking van democratie, kennismaken met andermans perspectief en hun invloed kunnen laten gelden.

Spel heeft vele **verschijningsvormen**, die we ook allemaal terugzien bij makED: fysiek spel, taalspel, verkennend spel, construerend spel, fantasiespel en sociaal (imiterend) spel.³⁷ We zien daarbinnen ook allerlei ontwikkelingsstadia van kinderen in spel voorbij komen: parallel spel, toekijkend spel, associatief spel, coöperatief spel³⁸. Deze fasen volgen elkaar niet noodzakelijk lineair op, maar verschillen van situatie tot situatie en per kind.

Het heeft lang geduurd voordat onze maatschappij **de waarde van vrij spel** weer is gaan zien. Het werd tot voorkort vaak afgedaan als ‘frivool en triviaal’³⁹. Spelen is in de beleving van mensen niet zo belangrijk, niet ‘het echte werk’. En zeker niet voor kinderen ouder dan de kleuterleeftijd. Maar spel is juist wél het echte werk, zoals Maria Montessori en Jean Piaget ook al wisten:

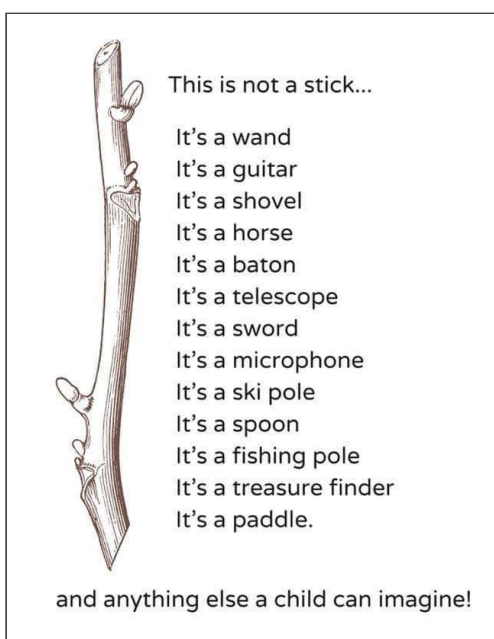
³⁶ Gray (2013), p. 100-103

³⁷ Idem, p. 118-124

³⁸ Feldman (2016), p. 303

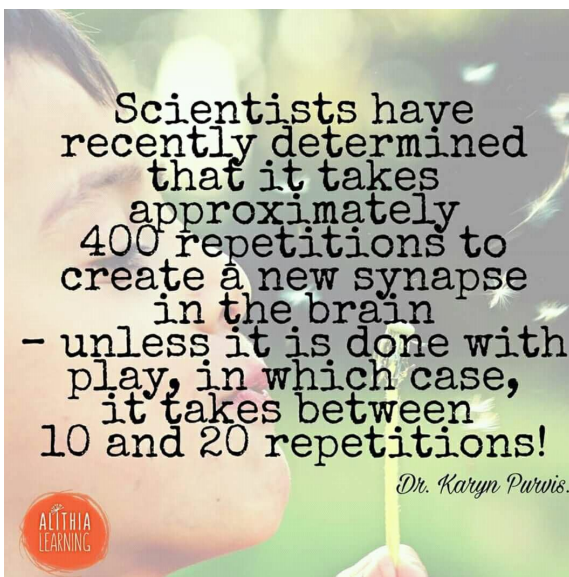
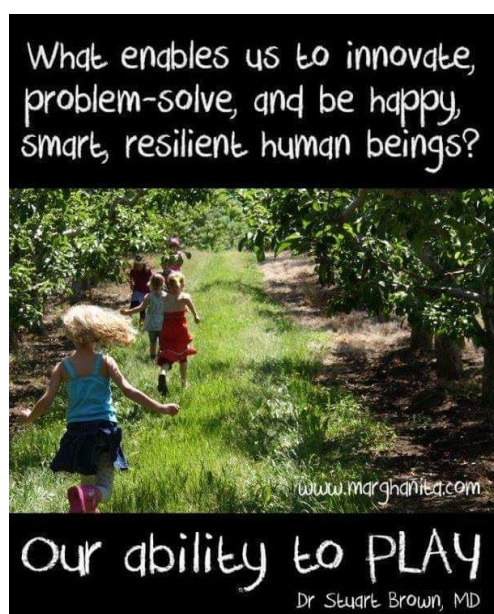
³⁹ Gray (2013), p. 153

Het is onze hoop en verwachting dat de kinderen bij makED nooit hun speelsheid, en daarmee hun creativiteit, doortastendheid en eigenheid verliezen. Speelsheid, flexibiliteit en open mindset zijn kernkwaliteiten waar ook begeleiders elkaar in het team in stimuleren.

Because the child at play is not worrying about his or her future, and because the child at play suffers no real-world consequence for failing, the child at play is not afraid of failure.

Peter Gray
(Free To Learn)

3.4 Leren als bewuste activiteit

In het voorgaande staat uitgebreid beschreven welke waarde wij hechten aan spel en spelend leren, en waarom. Het opdoen van cognitieve wereldkennis, het construeren van relevante wereldbeelden en het ontwikkelen van sociaal-emotionele vaardigheden: ze gebeuren allemaal voor een substantieel deel door middel van spel en een playful mindset. Kinderen doen bij makED dus veel van hun kennis, kunde en vaardigheden op door te spelen. Daarnaast komen er, op verzoek van zowel kind als begeleider, meer schoolse leersituaties voor. We onderscheiden bij makED 'aan bod' en 'aanbod' als leer- en ontwikkelactiviteiten.

Aan bod

Wat is er aan bod bij de kinderen, waarin zijn ze geïnteresseerd, wat motiveert ze, waar zijn ze van nature en uit zichzelf, al mee bezig, wat vinden ze leuk om te doen, waarin dagen ze zichzelf uit, waar praten ze over, in welke activiteiten vinden ze elkaar en zichzelf?

Als we zicht hebben op wat er aan bod is bij de kinderen zelf, faciliteren we ze om die interesses en motivaties te kunnen leven. Vaak betekent dat dus ruimte geven, het spel respecteren, interesse tonen in hun activiteiten, randvoorwaarden creëren, zoals rekening houden met wat er aan bod is in de inrichting van de ruimte. De begeleiders observeren de interesses en groepsdynamiek, en beschikken over de pedagogische tact om een terughoudende houding aan te nemen t.a.v. sturen en controleren. We vertrouwen op het vermogen van de kinderen om hun eigen leven vorm te geven en daarin precies die dingen te doen, die zij nodig hebben.

Aanbod

Vanuit wat er aan bod is bij de kinderen, kan er ook een actieve(re) vorm van aanbod ontstaan. Dat kan op een aantal manieren:

Vraaggestuurd leren: de lus van inspiratie

Als het verzoek tot een activiteit of leersituatie vanuit het kind komt, noemen we dat vraaggestuurd leren. Er is altijd een (passief) aanbod van leermaterialen, interessante onderwerpen en mensen op school aanwezig. Kinderen gebruiken al deze bronnen ter inspiratie voor hun eigen ontwikkeling. Kinderen kunnen een expliciet verzoek doen tot het doen van een (leer)activiteit, zoals lezen, schrijven, rekenen, een spel, samen koken, etc.

De begeleiders bij makED faciliteren, waar mogelijk, deze vraaggestuurde vormen van aanbod. Vaak komt de wens voor een activiteit niet uit één kind, maar uit een groepje kinderen, en sluiten dus meerdere kinderen aan bij de activiteiten.

Soms heeft het kind al snel genoeg gekregen bij van de activiteit waarom hij zelf vroeg: na het schrijven van drie letters is het kind klaar en gaat het weer iets anders doen. Afhankelijk van de afspraken die zijn gemaakt met de begeleider, kan dat ook. Begeleiders respecteren dus de tijdsduur van de interesse van het kind, en voelen zich niet afgewezen of hoeven niet door te gaan met 'een lesje, zodat het

kind iets leert.' Ze weten dat als een kind wegloopt, het precies gevuld is, en precies genoeg heeft. Ze voelen aan wanneer de activiteit vanuit hun eigen, persoonlijke motivatie is, of dat ze de motivatie van het kind faciliteren. De begeleider kan wel degelijk geïnspireerd worden door een vraag of een activiteit van een kind, en kan dat verder gaan onderzoeken, in principe voor zichzelf. Het kan zijn dat de begeleider met zijn 'antwoorden' weer naar dit kind gaat, en het kind weer geïnteresseerd raakt. Ze inspireren en waarderen elkaar zo voortdurend.

**IK HEB MIJN
CONCENTRATIE
NIET VERLOREN**

**IETS ANDERS
HEEFT MIJN
CONCENTRATIE
GEWONNEN**

Loesje

Postbus 1045
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

En zo komt er vanzelf weer een moment waarop de interesse er weer is, en dan wordt een volgend stapje gezet (of er wordt eindeloos veel herhaald natuurlijk). Andere kinderen willen misschien wel verder met letters schrijven, of ze zijn al eerder weer iets anders gaan doen. Dat is allemaal prima. Er ontstaat vaak ook weer een nieuw spel naar aanleiding van de net gedane activiteit. En dan is er dus weer van alles 'aan bod' bij de kinderen, waarbij de rol van de begeleider verandert (en de begeleider kan natuurlijk ook meedoen in het nieuwe spel). Zo gaan 'aan bod' en vraaggestuurd 'aanbod' steeds organisch op en over in elkaar.

De regel 'als je ergens mee begint, moet je het ook afmaken', geldt bij makED dus niet. Je ziet dan ook regelmatig spullen liggen waar mensen aan begonnen zijn, afgeleid zijn geraakt, en misschien

na een tijdje weer verder mee gaan. Of een ander kind pakt dat weer op, of bedenkt er iets anders mee, soms in overleg met de eerste.

Aanbodgestuurd leren: een breed spectrum faciliteren

Dan is er ook nog aanbodgestuurd leren. Hierbij komt de leeractiviteit niet zozeer uit het kind zelf, maar is er een actieve vorm van aanbod vanuit de begeleiders (of vanuit andere kinderen). De vakdocent beeldende vorming heeft bijvoorbeeld een voorbereide klei-opdracht waarbij kinderen kunnen aansluiten. Of een kind wil graag met alle andere kinderen yoga doen en heeft zelf een les voorbereid. Of een begeleider werkt elke week met een kind aan lees- schrijfvaardigheid.

Deze vormen van aanbodgestuurd leren kunnen dus een heel verschillende herkomst hebben, zoals blijkt uit onderstaand 'spectrum':

- begeleider heeft zin in een activiteit en biedt die ook aan anderen (kinderen en begeleiders) aan, zoals musiceren;
- begeleider ziet of vermoedt een leerbehoefte bij het kind en speelt daar eenmalig of regelmatig actief op in, zoals leesvaardigheid;
- het begeleidersteam signaleert een behoefte bij een of meerdere kinderen en speelt daarop in met (een reeks van) georganiseerde activiteiten;
- kinderen geven aan dat zij (structureel) een aanbodgestuurde activiteit willen doen;
- uit ouder-kind-gesprekken blijkt dat er behoefte is aan een aanbodgestuurde activiteit.

De mate van structuur en regelmaat verschilt dus nogal: sommige aanbodgestuurde activiteiten zijn eenmalig en ontstaan ad hoc, andere zijn structureel en van tevoren bedacht. Op het moment van schrijven zien we bij makED in de praktijk eigenlijk alleen nog de eerste drie vormen. Wel houden we ruimte voor gestructureerdere vormen van aanbodgestuurd leren - hiervoor is ook voldoende expertise in huis.

**Earlier is not better.
All children accomplish
their milestones
in their own time.**

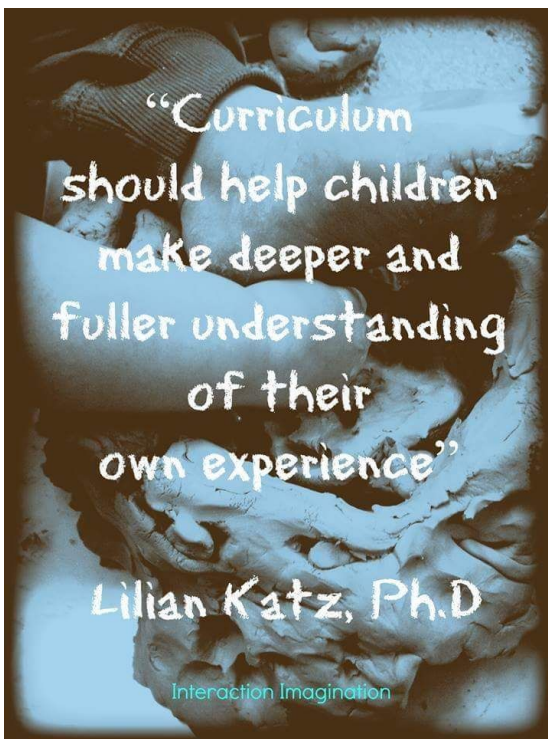
**Observe more, do less.
Is this an easy process?
No way!
In our society
we are trained to
do, do, do.**

Magda Gerber

I often wonder how many children decide they are “dumb” about certain subjects, when the truth is that someone simply laid on the learning too soon in a form other than the one they needed to receive it in at the time. Thus they were cheated of the chance to learn it in an appropriately challenging and satisfying way.

Jane Healy

(Endangered Minds: Why Children Don't Think And What We Can Do About It)

**A lot of what
we do with
children is well
intentioned
Interference.**

-- Niki Buchan

**ALS JE NIET BEREID BENT
OM TE LEREN,
KAN NIEMAND JE HELPEN.
ALS JE VASTBESLOTEN
BENT OM TE LEREN,
KAN NIEMAND JE STOPPEN!**

PLATFORM MINDSET - LAAT TALENT

If a child can do advanced math, speak 3 languages, or receive top grades, but can't manage their emotions, practice conflict resolution, or handle stress, none of that other stuff is really going to matter.

SELebrate YOU

Persoonlijke leerstijlen en voorkeuren

Leren is een organisch proces en verloopt in veel gevallen niet lineair, maar op een verrassende manier die past bij het kind zelf. Het is uiteindelijk dus niet zo dat alle kinderen een soort vaste route zullen volgen voor wat betreft hun leervoorkeuren (dus via spelen naar vraaggestuurd leren naar aanbodgestuurd leren). Die voorkeuren zijn individueel, vaak al snel duidelijk zichtbaar en ze staan niet vast.

Veel kinderen hebben al direct bij binnenkomst een duidelijke voorkeur voor vraaggestuurd, aanbodgestuurd of spelend leren. Sommige kinderen gedijen goed in een omgeving die veel actief aanbod biedt, en andere kinderen haken juist af bij een gerichte opdracht of setting en willen volledig zelfgestuurd aan de gang. Deze beide voorkeuren, allebei aan een ander uiterste van het vrije speel- en gestuurde leer-spectrum, zijn uiteraard oké, hoewel het soms nodig is om te kijken naar de achterliggende oorzaak van zo'n specifieke voorkeur. Een eenzijdige manier van leren en spelen kán een kind beperken in zijn ontwikkeling, waardoor het kind minder vrij en ongedwongen kan zijn wie hij is. Soms is er een blokkade die met de tijd, of met de juiste aanpak, best kan verdwijnen, waardoor de mogelijkheden van het kind worden verruimd. Zodat het zich in allerlei settings (of dat nu vrij spel is, of een kringgesprek over burgerschap) prettig voelt en tot zijn recht komt.

Meervoudige intelligenties

Psycholoog Howard Gardner onderscheidt acht verschillende soorten intelligentie:⁴⁰ *muzikale, natuurlijke, intrapersonlijke, interpersoonlijke, ruimtelijke, lichamelijke, logisch-mathematische en taalkundige* intelligentie. Deze **meervoudige**

intelligenties werken samen en zijn in verschillende mate ontwikkeld bij ieder kind. Bij het oplossen van problemen komen verschillende soorten intelligentie in verschillende mate naar voren, zoals 'bedrevenheid in het gebruik van het hele lichaam of van verschillende delen ervan bij het oplossen van problemen of bij het creëren van producten of voorstellingen, zoals het geval is bij dansers, sporters, acteurs en chirurgen.⁴¹ Gardner onderscheidt dus meerdere capaciteitsfactoren voor functioneren, en deze verklaren de verschillen van individuele sterke punten tussen kinderen. Daarnaast maakt de theorie van Gardner duidelijk dat een leeromgeving verschillende vormen van intelligentie moet faciliteren om leren effectief te maken.

Triarchische theorie

Volgens de **triarchische theorie** van intelligentie (ontwikkeld door Sternberg⁴²) bestaat intelligentie uit drie elementen van informatieverwerking: het analytische, creatieve en praktische element. 'Hoe succesvol we zijn in een bepaalde taak zegt iets over de koppeling tussen die taak en ons eigen specifieke patroon met betrekking tot deze drie componenten.'⁴³

⁴⁰ Feldman (2016), p. 362-363

⁴¹ Idem, p. 363

⁴² Sternberg geciteerd in Feldman (2016), p. 364

⁴³ Idem

Ook hier zien we dus grote persoonlijke verschillen wat betreft verschillende voorkeuren in hoe kinderen leren en activiteiten benaderen.

Leerstijltheorieën

Naast ideeën over intelligentie, mindset en hoe het leren daar wel of niet bij aansluit, zijn er ook theorieën over **leerstijlen**, onder meer de meest gangbare theorieën van Kolb en Vermunt.

Kolb onderscheidt vier leerstijlen, en bij iedere leerstijl past een specifieke manier van aanbod en didactiek:

- *de waarnemer*: observeert anderen en ontdekt op deze manier hoe problemen opgelost kunnen worden
- *de nadenker*: redeneert logisch om algemene patronen te ontdekken; logica gaat boven uitvoerbaarheid
- *de toepasser*: verkiest de praktijk boven theorieën; plant een taak in en voert die uit.
- *de doener*: experimenteert om tot de juiste oplossing te komen; problemen oplossen door te proberen

Vermunt onderscheidt ook vier stijlen, gebaseerd op leermotivatie:

- *de betekenisgerichte stijl*: persoonlijke interesse in de leerstof vormt de motivatie om te leren. Verbanden leggen en lesstof begrijpen is het doel. Intrinsieke motivatie helpt om steeds meer te willen leren.
- *de toepassingsgerichte stijl*: leren om het in de praktijk toe te kunnen passen. Iemand met deze leerstijl leert met de praktijk in het achterhoofd.
- *de reproductiegerichte stijl*: iemand die leert voor een einddoel, bijvoorbeeld het behalen van een toets of diploma. De leerstof is slechts een middel om het einddoel te behalen.
- *de ongerichte stijl*: betekent dat iemand leert zonder doel. Iemand leert vooral omdat dat door anderen verwacht en opgelegd wordt.

De laatste twee stijlen komen bij makED uiteraard niet of nauwelijks voor, omdat er weinig druk is vanuit de school. De eerste twee zien we des te meer, waarbij betekenisgericht en toepassingsgericht elkaar niet uitsluiten, maar juist aanvullen. Zodra kinderen en begeleiders zicht hebben op hun leerstijlen en voorkeuren, kunnen zij daar ook zelf actief op inspelen.

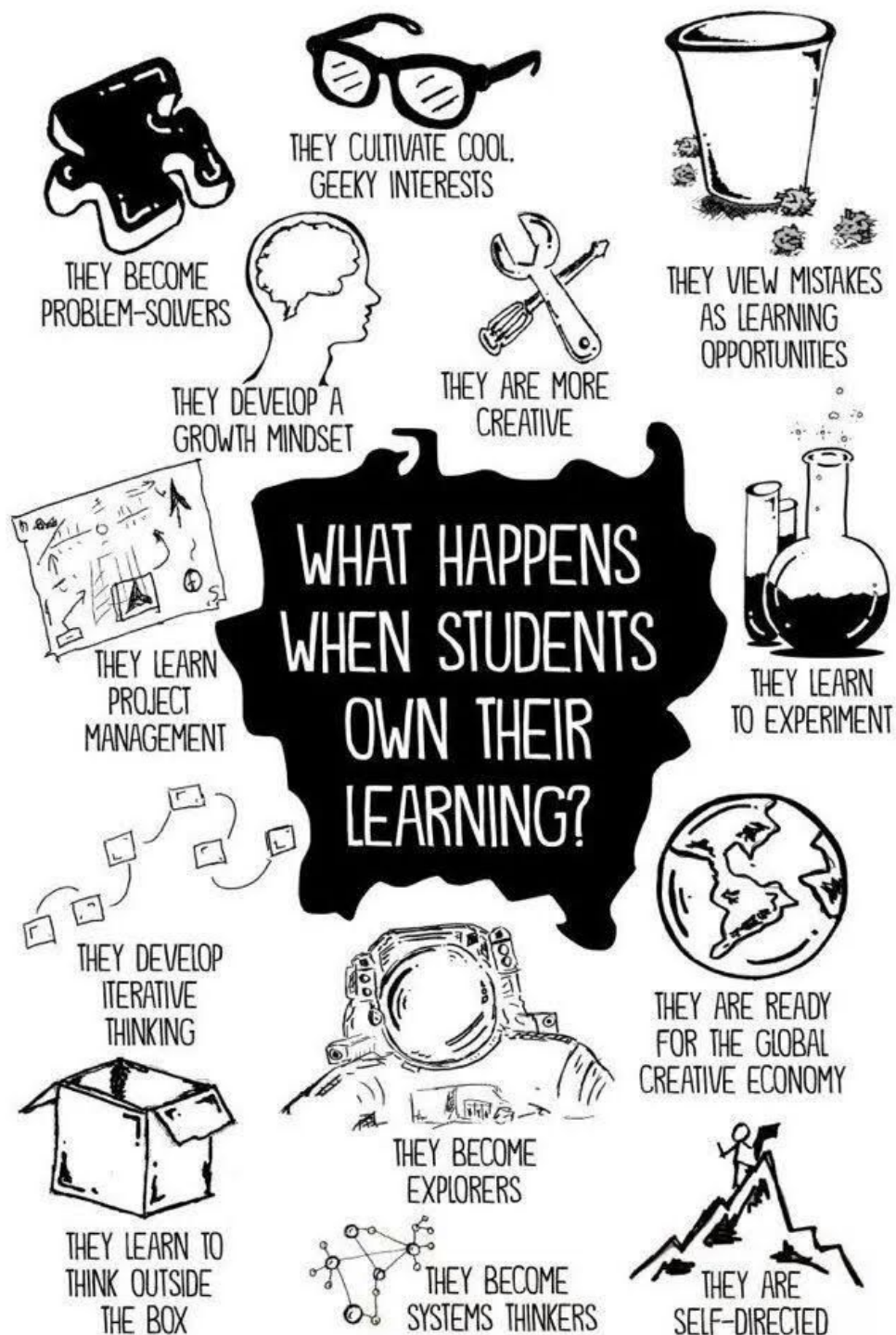
Hoewel er vanuit de neurowetenschappelijke hoek veel kritiek is op leerstijltheorieën, herkennen veel mensen zich wel in een of twee overwegende stijlen. In zekere zin zien we ook een grote mate van overlap met de mindset-theorie van Carol Dweck (zie **1.2.6**).

Leervoorkeuren bij makED

Op basis van bovenstaande, zien we bij makED vooral de volgende soorten leerstijlen- en voorkeuren voorbij komen:

- **Zelfgestuurd leren**: het kind pakt uit zichzelf op waar het aan toe is, heeft weinig behoefte aan sturing en ondersteuning, leert 'van de lucht'
- **Vraaggestuurd leren**: het kind stelt veel (letterlijke en figuurlijke) ontwikkelvragen en gaat 'aan' van gesprekken en activiteiten over onderwerpen die hij zelf heeft aangedragen
- **Aanbodgestuurd leren**: het kind heeft behoefte aan actief aanbod vanuit de begeleiding, komt anders tot 'weinig', heeft graag houvast, houdt van opdrachten.

Voor de duidelijkheid: ieder kind laat iedere leervorm zien bij makED, maar veel kinderen hebben wel een uitgesproken voorkeur. De begeleiders ondersteunen alle leervoorkeuren en (daarmee) ook alle sensorische 'modaliteiten' (auditiële, visuele, kinesthetische). Wel hebben we een eigen voorkeur voor zelfgestuurd en vrij spelend leren omdat die het duidelijkst vanuit intrinsieke motivatie komt. (Jonge) kinderen die veel aanbodgestuurd leren nodig hebben, krijgen bij ons ook de ruimte om te 'ontscholen', en weer bij hun eigen motivatie te komen.

4. DIDACTIEK & PEDAGOGIEK

Hoe ondersteunen wij het leren en ontwikkelen van kinderen? Hoe geven wij invulling aan het pedagogisch-didactisch handelen?

Hoewel de twee sterk samenhangen, onderscheiden we hier het pedagogisch handelen (voorwaarden scheppen om tot leren en ontwikkelen te komen) en het didactisch handelen (praktische ondersteuning bij leer- en ontwikkelvragen). Bij het **pedagogisch handelen** staat bij makED de *Pedagogiek van je Hart* centraal. Hier gaan we bij **1.4.3** uitgebreid op in. Bij het **didactisch handelen** staan herwaardering en faciliteren van spel en natuurlijk leren voorop. Bovendien delen we het leeraanbod niet zozeer in vanuit de klassieke schoolvakken, maar gebeurt leren in samenhang, gekoppeld aan real life situations, als een integraal geheel.

4.1 Didactisch handelen: veelzijdig en persoonlijk

Hoe de begeleiders bij makED omgaan met spel, vraag- en aanbodgestuurd leren, is al uitgebreid beschreven in **1.3**. We hebben daar gezien dat het faciliteren van spel vooral een kwestie is van ruimte en tijd creëren en waarborgen. Vraaggestuurd aanbod en ondersteuning hebben we beschreven als een lus van inspiratie, en bij aanbodgestuurd leren ondersteunen we een breed spectrum aan leer- en ontwikkelvragen.

Didactisch materiaal

Bij makED maken we gebruik van divers leermateriaal. Bijvoorbeeld:

- **spelmateriaal voor rollenspellen**
zoals verkleedkleden, speelkeukentje, winkeltje, poppenhoek, speelgoedauto's
- **bouw- en constructiemateriaal**
zoals Lego, kapla, Duplo, Megablocks, kussens
- heel veel **(bord)spellen** waaronder coöperatieve en strategische spellen
zoals Yahtzee, Zeeslag, Jaipur, Dobble, Carcassonne
- **creatief materiaal**
zoals teken- en schildermateriaal, loose parts, handwerk- en timmermaterialen, klei
- **buitenspeelmateriaal**
zoals ballen, springtouw, scheppen en zand, Kubb, pilonnen
- **Montessori-materiaal**
om te rekenen en voor taal
- **lesmethodes**
zoals *Rekenwonders*, *Volgens Bartjens*, *Alles is taal*
- **digitaal lesmateriaal**
zoals Squla en Kahn Academy
- **projectmateriaal**
zoals lesmateriaal van ProDemos, stichting vluchtelingenwerk, activerend burgerschap en IVN
- **boeken**
van AVI-boekjes en informatieve boeken tot prentenboeken en stripboeken
- **mindgames**
zoals puzzels, en breinbrekers

En nog veel meer.

De leeromgeving

De ruimtes bij makED zijn zo ingericht dat ze uitnodigen tot individueel en samen leren/werken:

- **speelkamer**
met o.a. bouw- en verkleedmaterialen
- **werkplaats**
met atelier, knutselmaterialen en timmerhoek
- **huiskamer**
met o.a. spelletjeskast en tafel, kleurtafel, zithoek met boeken, poppenhoek
- **keuken**
met o.a. keukenwerkplaats, werkplekken en eettafel
- **gang**
met o.a. speelkeukentje, winkeltje, schaaktafel
- **groene buitenruimte**
met o.a. trampoline, graaf- en bouw materiaal, speelveld voor bal- en tikspelen
- **de wijk**
met veel speeltuinen met speeltoestellen

Didactische en vaardigheden

De begeleiders ondersteunen kinderen in hun leer- en ontwikkelbehoefte met onder andere de volgende didactische methoden en vaardigheden:

- observeren en analyseren
- 'niets doen'; terughoudendheid en het kind laten in zijn activiteit
- samen spelen
- samen werken
- samen iets onderzoeken
- een (onderwijsleer)gesprek
- uitleg
- directe instructie bij een vaardigheid
- kringgesprek of schoolkring
- voorzien in leermateriaal om zelfstandig mee te werken
- een themalessen

Enzovoorts.

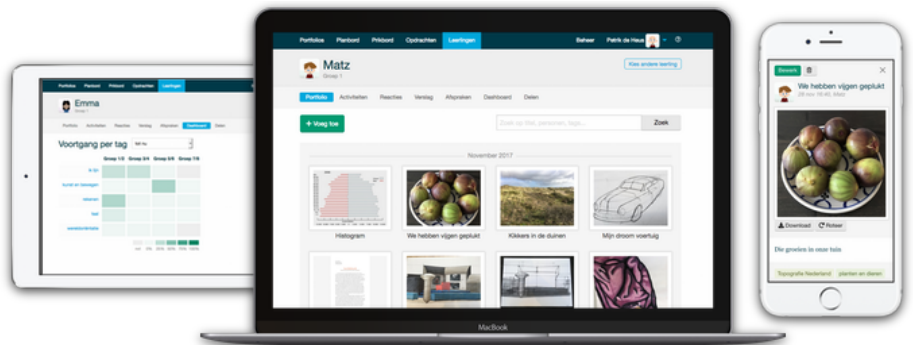

Leerlingvolgsysteem Bordfolio

Bij de keuze voor een systeem waarin we de ontwikkeling van de kinderen wilden bijhouden, hanteerden we de volgende voorwaarden:

- Mogelijkheid om ontwikkeling te beschrijven aan de hand van media;
- Mogelijkheid om goed samen te werken met alle begeleiders;
- Het moet een leerlingVOLGsystem zijn, niet een ACHTERVOLGsystem
- Mogelijkheid om zowel reguliere kerndoelen als onze eigen ontwikkellijnen te kunnen bijhouden;
- Aantrekkelijke lay-out;
- Mogelijkheid (in de toekomst) om ouders en kinderen zelf ook informatie te laten aanvullen.

We zijn uitgekomen bij [Bordfolio](#) en richten dat momenteel in naar eigen inzicht. Alle [kerndoelen](#) komen erin (taal en rekenen/wiskunde hebben nu prioriteit), en daarnaast onze eigen leerlijnen zelfleiderschap, vriendschap en gemeenschap.

In principe doen we letterlijk waar een leerlingvolgsysteem voor staat: we volgen de kinderen. Aan de hand van regelmatig geüploade foto's en filmpjes van speelsituaties en activiteiten en een bijbehorend verslag bekijken we welke (makED-)leerlijnen en kerndoelen er aan bod zijn geweest bij de kinderen en, eventueel, wat een goede volgende stap is of wat de zone van naaste ontwikkeling is. Ook de verslagen van de kindbesprekingen en van oudergesprekken (zie **1.4.3**) komen in Bordfolio. Daarnaast schrijven we regelmatig losse voortgangsverslagen over bijvoorbeeld taalvaardigheid en de sociaal-emotionele ontwikkeling.

 De kinderen studeren een dansvoorstelling in.
Gemaakt op 26 maart 2019 18:17 door makED26 mrt 18:17, makED

heeft een idee voor een show. Ze vraagt of iedereen een tijd uit de handenarbeid ruimte kan blijven zodat ze, in alle rust, een act kan instuderen. De interesse van een aantal andere kinderen wordt hier juist mee gewekt en die willen ook wel meedoen met een act. neemt de leiding over het instuderen van de dansact: pasjes, posities enz. Het komt uiteindelijk niet tot een uitvoering en ik heb een kort gesprek met over de lichte teleurstelling hierover, maar ze hebben veel plezier gehad met het oefenen.

Dansen Ik laat zien wat ik kan Samen spelen
Leiden Volgen Initiëren

Leerlingen

Afgestemd aanbod en de volgende stap

Kinderen leren bij makED uit zichzelf: wat, hoe, met wie en waar is vrij. Vaak 'gebeurt' dit leren gewoon, is het geen kwestie van bewust kiezen voor een 'leeractiviteit'. Leren en leven zijn zo verbonden, dat 'leren' niet extrinsiek gemotiveerd hoeft te worden, of expliciet aangemoedigd, of benoemd, of gepusht. Juist niet. Kinderen bevinden zich in een inspirerende, dynamische omgeving, waardoor er overvloedig veel interesses en vaardigheden voorbij komen waar ze mee aan de slag gaan.

Begeleiders signaleren vervolgens een goedlopende of juist een gebrek aan/stagnerende ontwikkeling, en faciliteren de kinderen om de zone van de naaste ontwikkeling te gaan ontdekken. Dit gebeurt zonder dwang, waar nodig in samenspraak met het kind, en vaak óók op natuurlijke wijze. Dit is hoe een lerende gemeenschap vanzelfsprekend samen is: de skills en vaardigheden van de één inspireren de ander, en samen kom je verder. Er is voor de begeleiders óók iets te leren, de begeleider staat ook open voor de visie van het kind op een leergebied. Samen ontwikkel je de volgende stap.

Er is sprake van daadwerkelijk zicht op de ontwikkeling van het kind op een bepaald gebied, waardoor de begeleider aanbod op maat kan bieden. De verschillende leerstijlen en karakters van de kinderen worden hierin meegenomen.

Intrinsieke motivatie versterken

Begeleiders kunnen een aantal concrete pedagogisch-didactische stappen zetten zodat kinderen weer in contact kunnen komen met hun intrinsieke motivatie.⁴⁴ Dit is met name belangrijk voor kinderen die vooral gewend zijn geweest om extrinsiek gemotiveerd te worden (bijvoorbeeld van huis uit, of vanuit een vorige school):

- interacties met ze aangaan om zich verbonden te voelen
- vertrouwen tonen in hun capaciteiten en groei
- op basis van dit vertrouwen hen loslaten, zodat ze ruimte voor zelfbepaling en eigen verantwoordelijkheid ervaren
- tegelijkertijd kinderen onvoorwaardelijke steun en acceptatie bieden.
- kinderen als full-partner in het leerproces beschouwen
- hen als persoon met eigen interesses, voorkeuren en karakter profileren
- de vrijheid bieden om het eigen handelen te mogen sturen
- erkennen van de behoefte van kinderen aan eigen initiatief en verantwoordelijkheid, en onderwijs ontwerpen dat daarbij past
- kinderen ruimte bieden om zichzelf te bepalen, onafhankelijk van controle van derden
- een op autonomie gerichte onderwijsstijl ontwikkelen
- als het gaat om competentie: naar het uitdagende pad van meesterschap leiden

Bij makED zien wij kinderen in deze behoeften, en we stemmen we het didactisch handelen daarop af.

When schooled adults ask how children could possibly direct their education, it is made clear that 12 years of compulsory schooling leads to a generation of uninspired adults who cannot fathom solutions without a syllabus and a grading rubric.

The Honest Teacher

⁴⁴ Van Blijswijk (2015)

4.2 Leren - is - in relatie

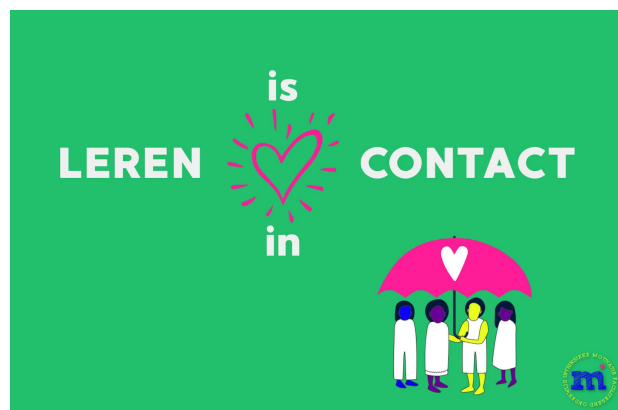

Zoals we ook in **1.3.2** is benadrukken, kan het belang van leren in relatie niet worden onderschat. Het is daarom van groot belang dat, vooraleerst naar het 'leren' van een kind wordt gekeken, eerst aan een aantal basisvoorwaarden wordt voldaan. Om je veilig te kunnen voelen en te kunnen vertrouwen op je vermogen, is het nodig dat je een fijn contact opbouwt met de mensen in de school. Door vriendschap, het gevoel van ergens bij te horen (gemeenschap), en je eigen kompas te volgen (zelfleiderschap, de relatie met jezelf), kom je in een natuurlijke staat van zijn, met een open, nieuwsgierige houding. Als je daar bent, komt het leren als 'vanzelf'.

Relatie in leren en ontwikkelen

We erkennen de drie basisbehoeften in leren en ontwikkelen: **competentie, autonomie en relatie** (zie ook **1. 2.3**). We gaan er dan ook vanuit dat leren niet kan bestaan zonder relatie. Dat relatie nodig is voor - op z'n minst - zinvolle informatie-overdracht. En dat een diep begrip van materie, jezelf en de ander niet daadwerkelijk kan plaatsvinden zonder relatie. In die relatie worden competentie en autonomie ook vaak 'getest'; wat blijft er over van je skills in contact? Kun je samenwerken? Heb je begrip voor het standpunt van de ander? Kun je je eigen overtuigingen ook weer kritisch onder de loep nemen? etc.

'Leren is enerzijds een sterk persoonlijk fenomeen en anderzijds inherent sociaal; we leren niet alleen via contact met abstracte kennis, maar we leren ook heel veel van elkaar.[...] Ons hele leven lang komen we in steeds wisselende situaties nieuwe dingen tegen, grote en kleine uitdagingen. Als we daarop voorbereid zijn, worden leven en leren onlosmakelijk met elkaar verbonden.'⁴⁵

Responsiviteit en pedagogische tact

Om de intrinsieke motivatie en het innerlijke kompas van kinderen in tact te laten, is een veilige gehechtheid en wederzijdse responsiviteit (en hiermee dus pedagogische tact) heel belangrijk, niet alleen van de begeleiders op school, maar ook van de andere mensen in het leven van de kinderen.⁴⁶ Vanuit die visie is er dus eigenlijk niet eens zo heel veel nodig wat betreft materialen en inrichting van de school, maar gaat het bij een rijke en succesvolle leeromgeving die kinderen uitnodigt tot leren en ontwikkelen, veel meer over de kwaliteit van de relaties en de mogelijkheden om relaties tot uitdrukking te brengen.

⁴⁵ Senge (2000), p.3

⁴⁶ Verbeeck & Stevens (2013) p. 68-72

4.3 Pedagogisch handelen - de Pedagogiek van je Hart

ik stel

geen vragen

waarop ik

het antwoord

al weet

Marina Arnoldi

Alle begeleiders bij makED beschikken over pedagogisch vakmanschap, pedagogische tact en bezitten een zekere X-factor. makED werkt vanuit een eigen set van waarden, uitgangspunten en vaardigheden, die zich laat vatten in de **Pedagogiek van je Hart**.

Basiswaarden Pedagogiek van je Hart

De zeven basiswaarden die ten grondslag liggen aan deze pedagogiek, zijn afkomstig van [Iederwijs](#):

Veilig Voelen

Bij ons op school voelen wij ons allemaal veilig op sociaal, emotioneel, fysiek en psychisch vlak. Iedereen wordt gewaardeerd om zijn inbreng, kwaliteiten en eigenaardigheden. Maar vooral is er existentiële veiligheid: het mogen ervaren van overvloed in tijd, ruimte en aandacht voor elkaar. In keuzevrijheid in activiteiten, weten dat je gehoord en gesteund wordt, niet met anderen vergeleken wordt, in cijfers of oordelen, omdat je juist uniek bent. Je hebt invloed op je eigen leven en op het schoolgebeuren, en dat geeft zelfvertrouwen.

Vertrouwen op Vermogen

Bij ons op school vertrouwen we op het vermogen van de kinderen, de begeleiders en andere betrokkenen. Dat versterkt het geloof in je eigen kunnen en elkaars krachten. Om te handelen, te denken en te uiten wat belangrijk voor je is. Op ieders tempo, op ieders manier. Vertrouwen dat kinderen dat doen wat passend is bij hun behoefte, betekent dat je ook vertrouwt op je eigen vermogen als volwassene.

Vrijheid in Verbondenheid

Bij ons op school voelt iedereen zich verbonden met elkaar, en stemt met elkaar af in behoeften. Omdat je je veilig en verbonden voelt, ben je vrij om jezelf te zijn, en jezelf, anderen en de wereld te onderzoeken.

Verrijking door Verschillen

Bij ons op school zien we de verschillen tussen mensen als verrijking, zodat we van elkaar kunnen leren. De verschillen in leeftijd van de kinderen en diversiteit van begeleiders, is zo'n rijkdom. We hebben elkaar nodig om een vervullend leven te leiden. Ook is het een inspiratiebron voor samenwerking en vooruitgang.

Vormgeven van Verlangens

Bij ons op school wordt iedereen uitgenodigd zijn verlangens vorm te geven. Zijn behoeften, dromen en idealen te verwezenlijken. Zijn innerlijke motivatie en passie te volgen, en elkaar daarin te ondersteunen.

Verder door Vragen

Bij ons op school gaan we uit van aangeboren nieuwsgierigheid naar de wereld, naar de ander en naar zichzelf. Kennis, wijsheid en ervaring ontstaat door een onderzoekende houding. Je helpt elkaar door dieper door te vragen, de vraag achter de vraag te stellen. In contact met elkaar is dat door invoelend te luisteren, en bij kennis is dat door kritisch en creatief te onderzoeken wat je belangrijk vindt om te weten of te geloven.

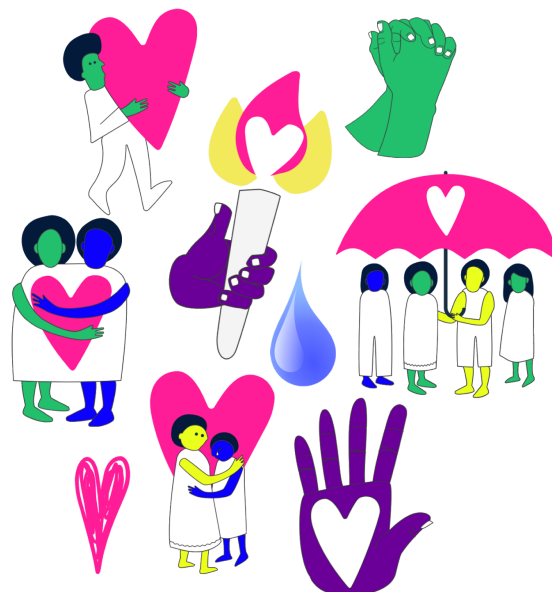
Verdriet en Vreugde

Bij ons op school wordt veel gespeeld want dat is wat kinderen in vrijheid vooral doen. Spelen is dé bron van plezier. Hoe maak je het zo dat je lol hebt? Maar ook verdriet, en alle andere gevoelens zijn er om te delen. Welkom bij ons op school.

Uitgangspunten en vaardigheden Pedagogiek van je Hart

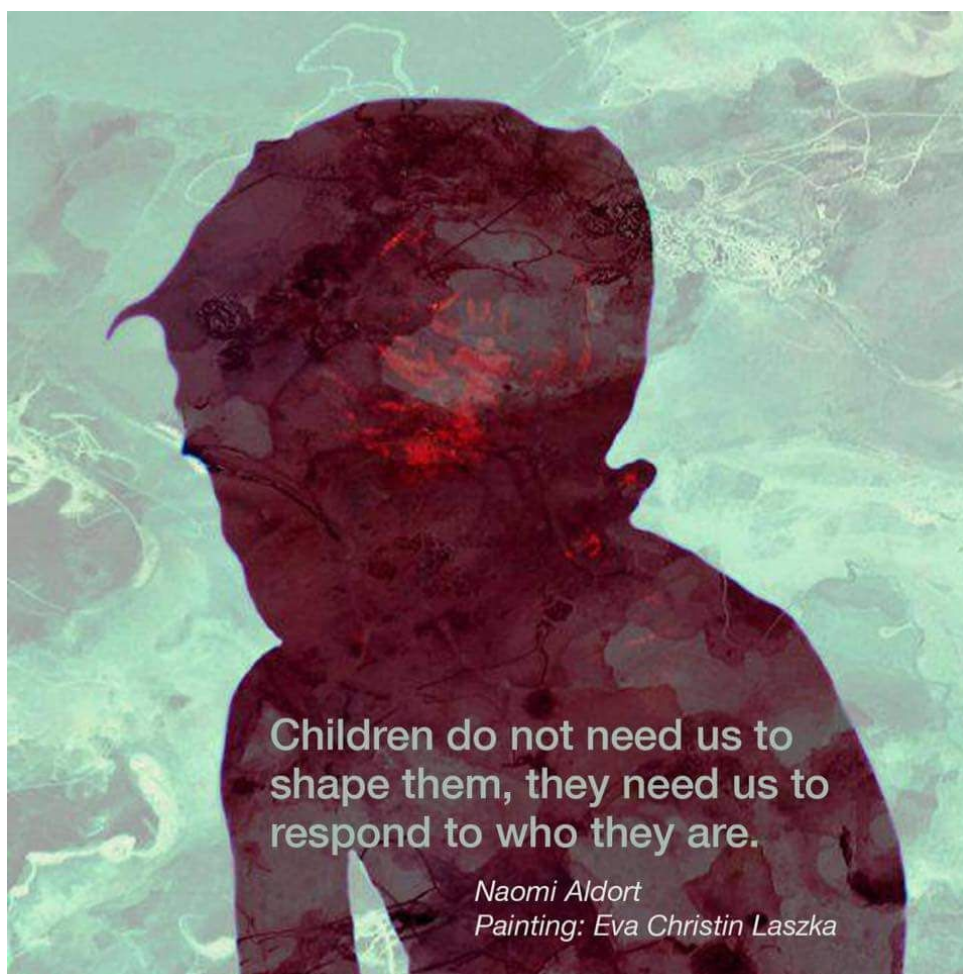
Om de zeven basiswaarden in de praktijk te kunnen verwezenlijken, vragen we bij makED onderstaande vaardigheden van alle begeleiders:

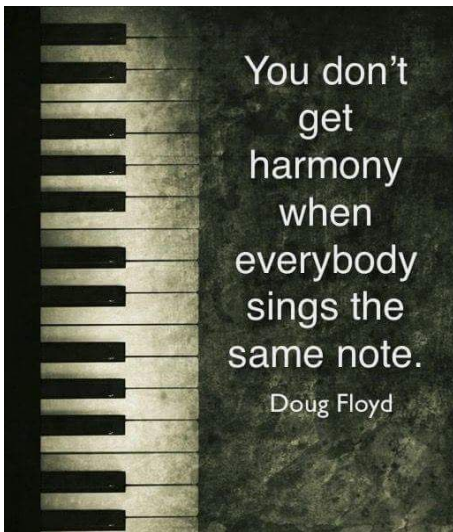
- kunnen onderscheiden van gedrag & behoeften
- kunnen onderscheiden van behoeften & wensen
- behoeften kunnen zien en erkennen
- niet straffen en belonen maar:
 - conflictbemiddelen en
 - invoelend luisteren en ook
 - eigen behoeften en gevoel inbrengen
- geweldloos communiceren
- vermogen tot empathie
- vermogen tot compassie
- diep begrip van gelijkwaardigheid en billijkheid
- herkennen wanneer je handelt uit angst
- herkennen wanneer je handelt uit vertrouwen
- adequaat reageren op afweer
- eigenheid van het kind (en de begeleiders) eren
- eigen motivatie en passies inbrengen
- ontwikkelen van intuïtie en innerlijk kompas
- voorleven van moed
- moeilijkheden niet uit de weg gaan, maar aangaan ('the only way out is through')
- een nieuw pad maken, out of the box durven denken en handelen
- zelfsturend zijn
- actief participeren in sociocratische/sociocratische besluitprocessen

Dit is nogal wat! Maar geloof het of niet, er zijn veel mensen met de X-factor die nu juist net vanuit déze uitgangspunten met kinderen (willen) werken. En die zijn er bij makED dus volop.

Uiteraard ondersteunen we de begeleiders met allerlei vormen van inter- en supervisie, zowel op de dag als bij teambijeenkomsten. Ook verzorgen we workshops (bijvoorbeeld conflictbemiddeling), waaraan teamleden deelnemen. Samen waarborgen we een hoog niveau van begeleiding, waaraan we veel plezier beleven!

"ONE DOESN'T HAVE TO
OPERATE WITH GREAT
MALICE TO DO GREAT
HARM.
THE ABSENCE OF EMPATHY
& UNDERSTANDING ARE
SUFFICIENT."

—

CHARLES M. BLOW

"Children who have learned to be comfortably dependent can become not only comfortably independent, but can also become comfortable with having people depend on them.

They can lean, or stand and be leaned upon, because they know what a good feeling can be to feel needed."

- Fred Rogers

Transformative Parenting

Every criticism, judgment, diagnosis, and expression of anger is the tragic expression of an unmet need.

meerville.com

Marshall B. Rosenberg

'Je hoeft niet lang na te denken over de vraag : 'Wat is een conflict?' Maar toch zegt iedereen iets anders. Uiteindelijk vind ik van alle omschrijvingen die mensen hebben geven, deze het meest dekkend:

Een conflict is een onbegrepen uiting tot contact

Een conflict is een groeimoment voor begrip van jezelf en de ander

Een conflict is een botsing van manieren om je behoeftes te vervullen.

Ik had vroeger letterlijk geen oog voor de gevoelens van de dader, omdat ik vast zat in dat ik moest oordelen, in slachtoffer en dader, schuldig en onschuldig, straf en beloning, etc.

Had ik toen maar de inzichten die ik nu heb...⁴⁷

Waar mensen samen zijn, ontstaan conflicten. Zo ook bij makED. Conflicten zijn kansen om tot meer en een dieper contact te komen, elkaar beter te leren kennen en je eigen en elkaars grenzen te leren kennen. Kinderen leren door conflictbemiddeling om hun behoeften in kaart te brengen en te communiceren.

Bij ons op school trainen we de begeleiders in het conflict bemiddelen 'on the spot'. Dus op de werkvloer en in het moment zelf. We komen tussenbeide als er een conflict is of dreigt, luisteren op dat moment invoelend naar de kinderen wat er is gebeurd, hoe ze zich daarbij voelden en zoeken samen naar een oplossing, zodat ze weer samen kunnen spelen en werken. We oordelen niet zelf over wie er gelijk zou hebben, maar zien beide kanten als belangrijk en waar. We geven kinderen geen straf, wijzen geen schuldigen aan of sluiten een kind niet buiten. Maar troosten ze beiden, zodat er weer contact ontstaat.

We vinden het belangrijk om het conflict op het moment zelf proberen op te lossen, en niet uit te stellen tot een ander moment of te formaliseren.

Voor het bemiddelen bij conflicten nemen we bij makED uitgebreid de tijd, omdat we denken dat juist dat heel belangrijke ontwikkelmomenten zijn. Waar een kind zicht kan krijgen op het eigen gedrag en de behoeftes onder het het gedrag, zijn gevoelens leert herkennen en verwoorden, zijn grenzen leert aangeven en bewaken, zich leert verplaatsen in een ander, behoeftes en grenzen van anderen leert kennen en respecteren. Waar het vermogen tot samenwerken en de vindingrijkheid wordt aangesproken tijdens het zoeken naar een oplossing.

⁴⁷ Eijgenstein [z.j.]

Het team van makED schoolt zich regelmatig in een zelf ontwikkelde manier van conflictbemiddeling. De drie pijlers bij conflictbemiddeling zijn:

- Invoelend luisteren (geïnspireerd op de Gordonmethode)
- Zes stappen van bemiddeling
- Geweldloze communicatie (van Marshall Rosenberg)

Invoelend luisteren heeft een aantal aandachtspunten:

- Acceptatie (je intentie): 'Jij bent oké'
- Aandacht (je gedrag): 'Ik ben bij je'
- Invoelen (je gedachten): 'Wat wil het kind?'
- Openers i.p.v. stoppers (je woorden): 'Vertel verder'
- Benoemen van gevoel/behoefte (je zinnen): 'Begrijp ik je?'

De zes **stappen van bemiddeling** zijn:

<u>Stappen</u>	<u>Rollen</u>	<u>Wat je kunt zeggen</u>	<u>Wat je kunt doen</u>
1. Veiligheid	Baas/ beschermer	'Stop, we doen elkaar hier geen pijn!' Of: 'Jullie hebben ruzie, zo te zien.' Of: 'Jij bent hartstikke boos/verdrietig...'	Afstand scheppen tussen de kinderen. Benoemen wat je waarneemt, aan gedrag, emoties of de situatie.
2. Verhalen	Beurtverdeler	'Wat is er gebeurd/aan de hand?'	Om de beurt hun verhaal laten vertellen.
3. Gevoelens en behoeftes	Benoemer	'Je voelt je...' 'Je hebt behoefte aan...' 'Wat wilde jij?' 'Wat wil je nu?'	Luisteren naar en benoemen van naar hun intentie, gevoelens en behoeften en deze samenvatten.
4. Oplossingen	Brainstormer	'Hoe zullen we dit nou oplossen?'	Samen verschillende oplossingen inventariseren, en deze bevestigen.
5. Voorstel	Beperker	'Wat zou een voorstel kunnen zijn?'	Voorstel laten maken, heel specifiek, en checken of het oké is voor allemaal.
6. Actie	Bedanker	'Bedankt dat ik hier bij mocht zijn.' Of: 'Dat hebben jullie mooi opgelost, zeg!'	Je positieve reflectie geven op het proces, fysieke afstand nemen en blijven kijken hoe het gaat.

De bemiddelaar is tijdens de bemiddeling onpartijdig. Maar soms zit een begeleider ook in het conflict, of is deze toch niet onpartijdig. Deze begeleider kan dan zelf niet bemiddelen. De voorkeur heeft dan dat een andere begeleider bemiddelt. Dat lukt vaak ook, omdat we een ruime bezetting hebben.

Door conflicten dus niet uit de weg te gaan, maar ze zien als mogelijkheden, leven we een houding van

probleemoplossend vermogen en vreedzaamheid voor. We merken dat kinderen dit snel overnemen: ze kunnen na verloop van tijd (een deel van) hun eigen conflicten bemiddelen, waarmee belangrijke doelen worden bereikt: probleemoplossend vermogen, empathie en compassie, zelfregulering en natuurlijk het allerbelangrijkste: meer tijd om weer samen te spelen!

www.facebook.com/ActionAgainstAbuseUK

Adults who are respectful of children are not just modeling a skill or behavior, they are meeting the emotional needs of those children, thereby helping to create the psychological conditions for children to treat others respectfully.

- Alfie Kohn

Kindbesprekingen

Minstens drie keer per jaar komen de mentoren en andere begeleiders bijeen voor uitgebreide kindbesprekingen. In deze bijeenkomsten worden de kinderen en hun ontwikkeling besproken volgens een door onszelf ontwikkeld format. Er wordt uiteraard gekeken naar het gedrag en de (leer)behoeften van het kind, maar ook naar die van de begeleiders m.b.t. de begeleiding van dit kind. Deze bijeenkomsten zijn enorm versterkend, niet alleen voor wat betreft de doorwerking voor de kinderen, maar juist ook voor de mentoren en begeleiders. Elkaar zien in wat er nodig is, helpt enorm om de kwaliteit van de begeleiding op school steeds te verbeteren.

De kindbesprekingen bestaan uit een paar vaste onderdelen:

- Algemeen beeld van het kind door de mentor
- Ronde(s): aanvullingen, wijzigingen t.o.v. het beeld aan de hand van de volgende kindvragen:
 - Wat komt er in je op als je denkt aan dit kind?*
 - Wat hoor je?*
 - Wat zie je?*
 - Hoe begrijp je dit?*
 - Wat doe jij met of voor dit kind en waarom?*
 - Zijn er problemen?*
 - Zijn er praktische behoeften van het kind die in kaart kunnen worden gebracht?*
 - Wat hebben we van elkaar nodig om dit kind zo goed mogelijk te ondersteunen?*
 - Wat gun je dit kind?*
- Ronde(s): aanvullingen, wijzigingen t.o.v. het beeld aan de hand van de volgende begeleidersvragen:
 - Wat roept het gedrag van dit kind bij je op?*
 - Waar doet het kind en zijn gedrag je aan denken?*
 - Was wat dit kind laat zien toegestaan in je eigen jeugd?*
 - In hoeverre is er sprake van projectie, denk je?*
 - Waar zijn je acties met betrekking tot dit kind op gericht?*
 - Wat probeer je te voorkomen bij dit kind of bij jezelf? Waar ben je bang voor?*
 - Wie heeft er een probleem?*
 - Wat heb jij nodig?*
- Ronde: wat is er nodig voor dit kind? Wat is de volgende stap? Bijvoorbeeld:
 - Ruimte geven om verder zelf te ontdekken*
 - Perspectieven delen met andere begeleiders*
 - Perspectieven delen met de ouders*

In gesprek gaan met het kind
Overzicht bieden (bijvoorbeeld door structuur te bieden)
Begeleiding bieden (door bijvoorbeeld coachgesprekken)
Inzicht (laten) krijgen in hun manier van leren
Een aanbod doen voor een activiteit
Een aanbod doen voor lessen
Richting geven aan keuzes
Bij de hand nemen
Expertise en ondersteuning van anderen vragen

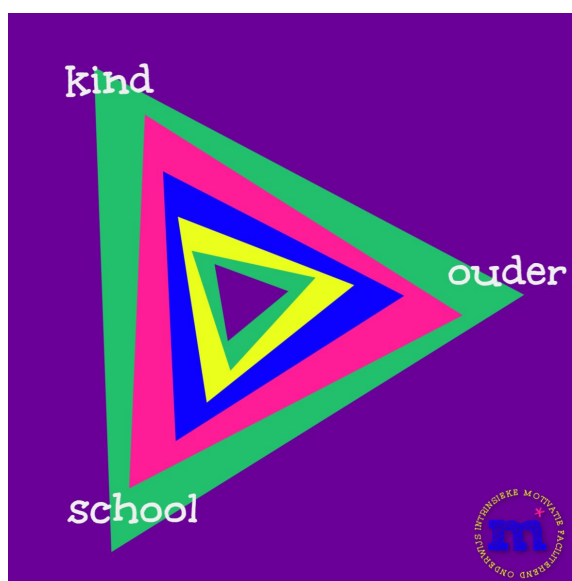
Als jouw woorden en goedbedoelde adviezen niet aankomen bij je kind, dan neem ze maar weer terug. Ze zijn dan namelijk voor jezelf.

Van deze gesprekken wordt uitgebreid verslag gedaan in ons leerlingvolgsysteem/ leerlingportfolio, en afhankelijk van het besprokene houdt de mentor de vervolgstap(pen) in de gaten. In de volgende kindbespreking wordt teruggekeken op de afgelopen periode en wordt besproken hoe effectief en waardevol de volgende stap is geworden. Na een kindbespreking binnen de begeleiderskring, volgt een ouderkindgesprek.

Ouderkindgesprekken

Voor de kinderen nemen we de tijd en voor de ouders ook. Naast vrij uitgebreide, dagelijkse overdrachtsmomenten, hebben we 2 a 3 ouderkindgesprekken per jaar. Om een allround goed beeld te krijgen van de groeisprongen, kwaliteiten en de zone van naaste ontwikkeling van het kind, voor zowel thuis als op school, nemen we per keer 1 uur de tijd voor onze deze gesprekken. Op deze manier komt de pedagogische driehoek (kind, school, ouders) bij makED tot uitdrukking. Meer over ouderparticipatie in **1.5.4**.

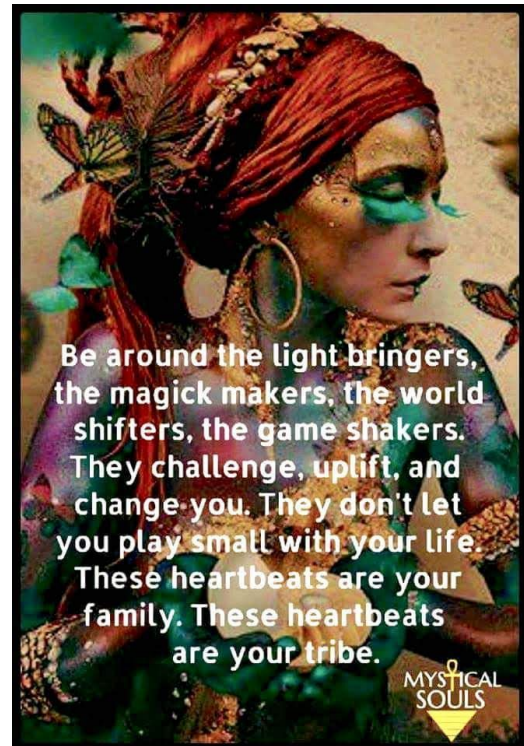

5. ORGANISATIE

5.1 makED als lerende school

makED ziet zichzelf als een lerende school: 'iedereen in het systeem kan zijn ambities waarmaken, werkt aan zijn houding en [ontwikkelt] samen met anderen zijn capaciteiten.'⁴⁸

Wij hebben een, wat Peter Senge (2000) noemt, *op leren gerichte attitude*. Iedereen komt op school binnen met een leervraag en iets om te onderzoeken in zichzelf - niet alleen de kinderen, maar ook de begeleiders. De eerste vragen zijn dan ook steeds: 'Wat zie je als ontwikkel- en leerpunten voor jezelf? Wat zou je in jezelf (of in je werk) willen ontwikkelen, waar heb je zin in?' Je kunt bij ons op school komen en werken als je deze vragen voor jezelf wilt beantwoorden en onderzoeken. Voor iedereen geldt dat jezelf willen ontwikkelen een must is. De drie ontwikkelpijlers (zelfleiderschap, vriendschap en gemeenschap) gelden dus voor iedereen binnen makED en worden regelmatig bevestigd en onderzocht.

Janis Dutton stelde een checklist op waarbij je als organisatie kunt nagaan of je een lerende organisatie bent:⁴⁹

1. Heeft de organisatie op dit moment een helder en goed begrip van zijn situatie?

Vragen die hierbij horen, zijn o.a. *Kan uw organisatie tegen de waarheid? Gaat u gegevens die pijnlijk zijn uit de weg? Toetst u uw ervaringen? Vertrouwt u alleen op cijfers of praat u ook met mensen en vraagt u ze hoe ze zich voelen, wat ze denken, wat ze voor zichzelf en de organisatie willen?*

2. Begrijpt de hele organisatie de huidige situatie op dezelfde manier en wordt er op basis daarvan nieuwe gemeenschappelijke kennis gecreëerd?

Vragen die hierbij horen, zijn o.a. *Mag iedereen 'leerling' zijn, of moet iedereen alles 'weten'? Zet de omgeving mensen ertoe aan om te blijven leren, of is dat slechts toevallig? Moeten mensen een titel of diploma hebben om informatie te mogen inzien? Vraagt u ook: 'Wat als we dit nu eens vanuit een ander gezichtspunt bekeken?' Zijn alle gegevens van de school beschikbaar voor de ouders? Voor het personeel?*

3. Wordt kennis vertaald in effectieve toekomstgerichte actie?

Vragen die hierbij horen, zijn o.a. *Kunnen mensen gebruikmaken van nieuwe kennis? Is die relevant? Passen ze de nieuwe kennis toe? Wat zijn uw prioriteiten? Hoeveel tijd hebben mensen om met elkaar over hun werk te praten? Kunt u vertellen hoe u de kloof tussen de*

⁴⁸ Senge (2000), p. 4

⁴⁹ Dutton (2000), p. 487-488

huidige situatie en wat u in gedachten heeft probeert te dichten? Heeft u duidelijke criteria om de vorderingen te meten? Kan de organisatie nu andere dingen dan voorheen?

Deze drie vragen zijn bij makED alle relevant en maken integraal onderdeel uit van onze houding ten opzichte van onszelf. De meeste (sub)vragen kunnen we dan ook bevestigend beantwoorden. Tegelijk is het een goede spiegel voor de organisatie als geheel: hebben we daadwerkelijk een open, lerende houding, of denken we het beter te weten en belanden we in een behaaglijke, maar mogelijk weinig relevante 'wij-zee' waarin kritiek en andere opvattingen niet meer bestaan? Hiervoor willen wij waken, en daarom hebben we gekozen voor een organisatiestructuur die alle gezichtspunten eert en waardeert.

5.2 Sociocratie

Onze organisatiestructuur is in de kern sociocratisch. Sociocratie is een bestuursvorm die uitgaat van gelijkwaardigheid van individuen, die de verantwoordelijkheid voor beleidsvorming neerlegt op alle niveaus van de organisatie, en waar alle stemmen tellen. Besluiten worden genomen aan de hand van het consentbeginsel: een besluit kan alleen genomen worden wanneer alle aanwezigen geen overwegend beargumenteerd bezwaar hebben tegen het nemen van dat besluit. De besluiten die op deze manier worden genomen, worden gedragen door alle aanwezigen, en idealiter, door de hele organisatie. 'Shared power' is het gevolg.

Sociocratische organisaties werken in kringen met een eigen domein of gebied van bevoegdheid. Binnen het domein heeft elke kring of elk individu de bevoegdheid om te handelen en draagt daarvoor de verantwoordelijkheid.⁵⁰ Voorbeelden bij makED zijn de schoolkring, veiligheidskring, bestuurskring en keukenkring. Binnen een kring worden de rollen en taken verdeeld - soms redelijk strikt en voor de langere termijn, zoals binnen de bestuurskring, soms ad hoc en voor de kortere termijn. Bij een rol kan een bepaald mandaat horen, een specifieke taak die een specifieke persoon uitvoert.

Het mooie van sociocratie bij makED is daarnaast dat ook de kinderen vertegenwoordigd zijn in de besluitprocessen van de school. Ongeveer een keer per week vindt de schoolkring plaats, waarin alle kinderen en begeleiders participeren. In de schoolkring worden besluiten genomen over bijvoorbeeld de schoolregels, eten en drinken, schooluitjes en game-tijd. Het domein van de schoolkring past bij de interesses en ontwikkeling van de kinderen. Op termijn hopen we dat de schoolkring ook effectief het hoogste beslisorgaan wordt binnen de school - op dit moment is dat nog de bestuurskring. Om deze ontwikkeling te realiseren, is er nog meer tijd nodig. Deel van onze visie is organisch groeien, dus we geven onszelf ook de tijd om te zien hoe dit zich gaat ontvouwen.

⁵⁰ Wiechers & Kruk (2017), p. 138

Tijdens sociocratische kringbijeenkomsten ('vergaderingen') bij makED, gelden een aantal uitgangspunten en strategieën. Deze zijn gebaseerd op de methode Rondspraak van Bas Rosenbrand en Eefke Eijgenstein:⁵¹

Rondspraak

Knowing

1. Er is altijd een oplossing
2. Iedereen heeft gelijk
3. Gevoel is informatie

Doing

4. Spreek één voor één
5. Deel jezelf
6. Je mag van mening veranderen

Growing

7. Bouw gezamenlijk inzicht op
8. Kun je een volgende stap proberen?
9. Besluit met alle stemmen gelden

© Rondspraak Company Meer informatie: info@rondspraak.nl

Rondspraak

Check In

Wat heb je nodig om hier te kunnen zijn? (Maak je hoofd leeg).
Wat heb je nodig om tevreden uit de bijeenkomst te gaan?

Verdeel de rollen

Iedereen is deelnemer.
Wie is voorzitter/gespreksleider.
Wie is tijdsbenuemer.
Wie is notulist.
Wie is procesbewaker (zo nodig).

Maak een gezamenlijke agenda

Verzamel alle grote en kleine punten.
Vertel in één of twee zinnen waar het punt over gaat en wat je nodig hebt.
Wat voor punt is het:
- één ronde
- twee rondes
- besluit
- mededeling
De voorzitter doet een voorstel voor een volgorde.
Gezamenlijk besluit van de agenda.

Bespreking

Werk in rondes.
Spreek en luister met aandacht.
Als er niets opkomt, komt er niets op.

Besluit met alle stemmen

Voorzitter doet een voorstel voor een besluit.
Een ronde: inventariseren of iemand bezwaar heeft.
Een ronde: het horen van de bezwaren.
De voorzitter doet een verbeterd voorstel.

Check Out

Heb je gekregen wat je nodig had?
Hoe ga je uit de bijeenkomst?

© Rondspraak Company Meer informatie: info@rondspraak.nl

Door op deze manier, met deze uitgangs- en aandachtspunten per bijeenkomst, tot besluiten te komen, waarborgen we veel kwaliteit, reflectiviteit en ook de principes van een lerende organisatie.

Waar mogelijk (binnen een kleine organisatie is dat in het begin nog lastig) maken we gebruik van een dubbele koppeling, waarbij 'naastlagere' en 'naasthogere' kringen altijd via twee kringleden aan elkaar gekoppeld zijn, en er dus ook altijd overdracht plaatsvindt van de genomen besluiten.

⁵¹ Rosenbrand (2012), p. 39 - de afbeeldingen zijn gebaseerd op een recentere versie van de Rondspraakmakers.

5.3 Holacracy & verder

Naast sociocratie vinden we inspiratie in holacracy of de 'cyane organisatie', zoals uitvoerig beschreven door Frederic Laloux in het - inmiddels - standaardwerk *Reinventing Organizations* (2015). Waar Senge spreekt van scholen als levende organisaties, spreekt Laloux van organisaties als levende systemen of organismen: 'Het leven houdt er, in al zijn evolutionaire wijsheid, ecosystemen op na van peilloze schoonheid, steeds evoluerend naar meer heelheid, complexiteit en bewustzijn. Verandering gebeurt in de natuur overall, de hele tijd, volgens een zichzelf organiserende drang die uit elke cel en elk organisme voortkomt, zonder behoefte aan een centraal gezag en toezicht dat commando's geeft en aan hendels trekt.'⁵²

De drie belangrijke doorbraken van holacracy zijn:⁵³

- **zelfsturing**: effectief opereren op basis van gelijkwaardige relaties, zonder behoefte aan hiërarchie of consensus;
- **heelheid**: onze innerlijke heelheid weer omarmen (geen afweermechanismen in hoeven zetten of maskers te dragen) en het geheel van wie wij zijn meenemen naar ons werk;
- **evolutief doel**: organisaties hebben een eigen leven en richtingsgevoel; leden van de organisatie worden uitgenodigd om te luisteren naar en begrijpen wat de organisatie wil worden, welk doel zij wil dienen.

Sociocratie en holacracy sluiten elkaar niet uit, maar vullen elkaar mooi aan: het streven is om de organisatie zo 'plat' en hiërarchieloos mogelijk te houden; met duidelijke rollen en domeinen per kring, waarin je wordt uitgenodigd om met 'heel je

wezen' aanwezig te zijn ('deel jezelf') en waaraan je deelneemt vanuit een hoge mate van zelfsturing. We luisteren bij makED goed naar onderbuikgevoelens en naar ieders intuïtie.

Ook in het mandaat vinden sociocratie en holacracy elkaar: binnen een sociocratische organisatie kun je prima sommige kringleden een groot mandaat geven, waarin zij kunnen oppakken wat zij zelf nodig achten, zonder steeds een directe terugkoppeling te verwachten. Binnen holacracy is het bovendien de bedoeling dat iemand die een verandering wil bewerkstelligen of een actie wil ondernemen, advies vraagt aan degenen die het betreft. Dat kan dwars door de kringenstructuur heen gaan: soms moet je individuen om advies vragen, soms ook hele kringen, soms allebei. Het advies dat je op die manier verzamelt hebt, neem je mee in de uitvoering van je acties. Holacracy kan hiermee dus een middel zijn om sneller je doel te bereiken, en het gaat uit van nog meer zelfsturing van individuen.

Binnen makED zien we dat veel teamleden zich in beide organisatiemodellen kunnen vinden; enerzijds de saamhorigheid, afgestemdheid en zorgvuldigheid van sociocratie, anderzijds een groot onderling vertrouwen met daarbij horend veel ruimte voor zelfsturing, initiatief en daadkracht.

⁵² Laloux (2015), p. 73

⁵³ Idem, p. 74

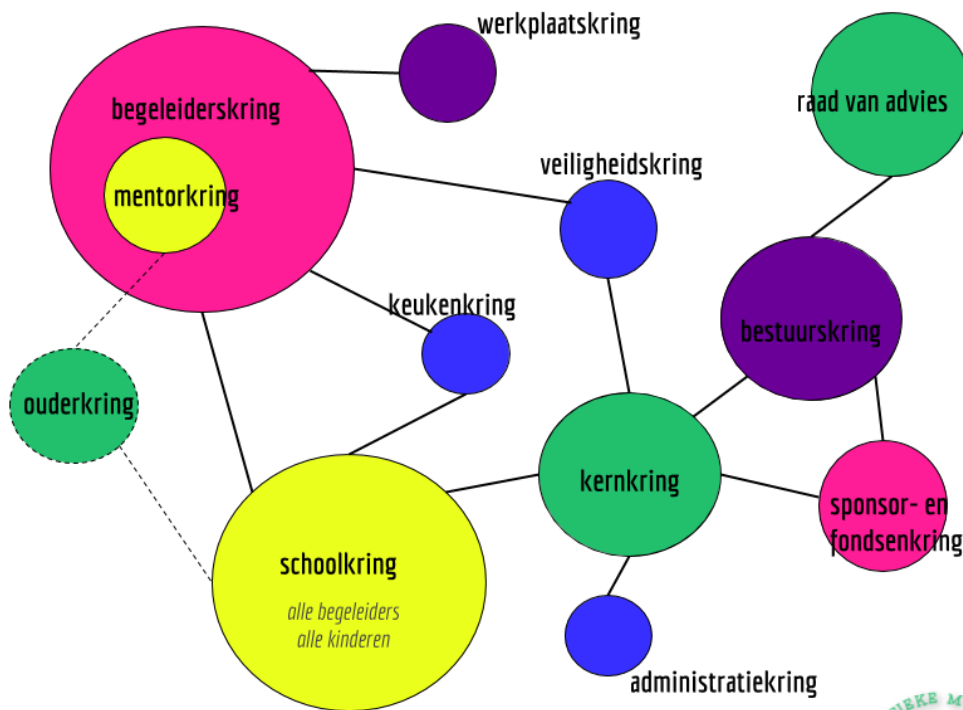
Zowel sociocratie als holacracy zijn inherent reflectief, evaluatief en cyclisch, en maken het mogelijk om constant de kwaliteit van makED te verbeteren, nog beter af te stemmen en richting te geven aan hoe de organisatie het beste functioneert. De combinatie van holacracy en sociocratie zien we ook terug in bijvoorbeeld Sociocracy 3.0 en het model van [Liberated Companies](#). makED zal altijd blijven finetunen in de zoektocht naar een organisatiemodel dat het beste past bij de behoeften in school, waaronder initiatief nemen, delen van macht en verantwoordelijkheid, en zorgvuldige afstemming.

5.4 Organisatiestructuur

Kringenstructuur

Zoals aangegeven bij **1.5.2** werken we bij makED met een sociocratische kringenstructuur. De kringen met het grootste domein zijn momenteel de bestuurskring-kernkring⁵⁴ en de begeleiderskring. Andere kringen beslaan een kleiner (maar soms wel zeer belangrijk en praktijkbepalend) domein, zoals de keukenkring en de administratiekring.

Organisatiestructuur makED
vooraanzicht

Domeinen van kringen staan nog niet in steen gebeiteld bij makED. Maar kort gezegd zijn er nu twee hoofdkringen met de volgende verantwoordelijkheden:

- **Kernkring-bestuurskring:** dagelijkse leiding
Aanname en functioneren nieuwe teamleden, formeren kringen, teambuilding, alle lopende zaken omtrent het reilen en zeilen binnen de school (schoonmaak, koken, boodschappen, bezetting etc.), beleidszaken, veiligheid, oudercontacten, communicatie (intern en extern), contacten met instanties, ICT
- **Begeleiderskring:** alles rondom de kinderen en het leren
Mentoraat, kindbesprekingen, ouderkindgesprekken, verslaglegging Bordfolio, aanschaf nieuwe leermaterialen, intervisie

⁵⁴ I.v.m. de opstartfase heeft makED momenteel een directie-bestuur, wat betekent dat bestuurskring en kernkring uit dezelfde personen bestaat. Hierin willen we, zodra het kan, verandering brengen; het bestuur zal dan gevormd worden door experts die minder intensief bij de school betrokken zijn, en de huidige kernkringleden behouden hun 'directietaken'.

Voor specifieke zaken zijn er inmiddels een paar subkringen/naastgelegen kringen geformeerd:

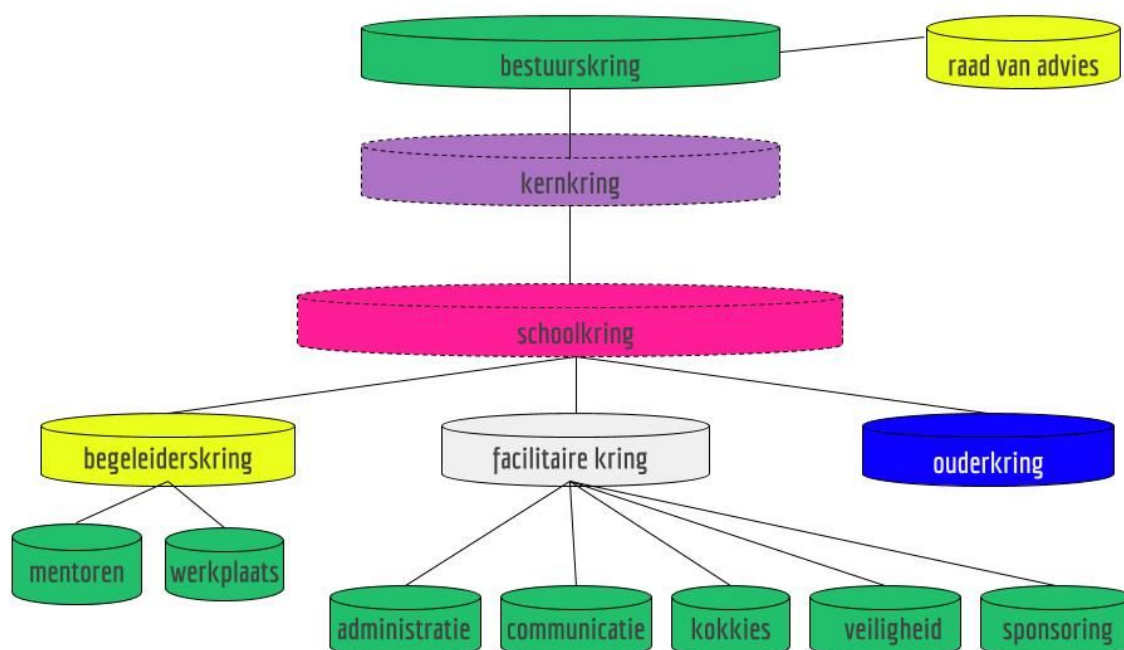
- **Keukenkring** (kokkieskring): voor alles rondom het koken, bevoorrading en eten
- **Veiligheidskring**: voor alles rondom fysieke, psychische en sociaal-emotionele veiligheid
- **Werkplaatskring**: voor alles rondom de werkplaats - het beheer van de ruimte en materialen
- **Sponsor- en subsidiekring**: voor het verruimen van de financiële mogelijkheden
- **Administratiekring**: voor het opzetten van een goede leerling- en begeleidersadministratie

Verslagen van kringbijeenkomsten worden gemaakt en bijgehouden in de digitale omgeving van makED, [G Suite for Education](#).

‘Op papier’ ziet de organisatiestructuur er nog wat anders uit dan soms in de praktijk merkbaar is. Deze discrepanties zijn kenmerkend voor een startende organisatie, waarin sommige individuele personen een grote invloed hebben (zij zijn als het ware de kartrekkers of -duwers), en anderen meer zijdelings betrokken zijn (en die wat betreft commitment of beschikbare tijd net anders in de organisatie zitten). Daarom beschreven we hierboven bij **1.5.3** ook al dat we ruimte laten voor hoe het zich ontwikkelt: een kleinere organisatie met voornamelijk fulltimers vraagt bijvoorbeeld om een andere structuur dan een grotere organisatie met veel parttimers.

Organisatiestructuur makED dwarsdoorsnede

Rol van de ouders

Ouders zijn bij makED belangrijk; we maken graag tijd en ruimte voor de ouders van de kinderen, zoals we dat ook bij de kinderen doen. We horen graag van ouders hoe zij (en hun

kinderen) makED ervaren, wat fijn en mooi is en zeker ook wat beter kan. We leggen feedback van ouders dan ook niet zomaar naar ons neer, maar nemen die serieus en bekijken altijd hoe we onszelf kunnen verbeteren.

Ouderparticipatie en oudercontact komt bij makED op de volgende manieren tot uiting:

- Ouderkring (in oprichting - exacte domein nog te bepalen)
- Koffiemiddagen voor ouders
- Dagelijks uitgebreid overdrachtsmomenten
- Bespreken van feedback op de onderwijshoud, materialen en uitjes
- Deelname aan kringen binnen de school (bijvoorbeeld sponsorkring)
- Drie uitgebreide ouderkindgesprekken per jaar (meer in **1.4.3**)
- Ouders dragen bij met eigen kennis en vaardigheden (vb. website, materialen)
- Deelname aan schooluitjes
- Ondersteuning bij open dagen en open avonden
- Oudernieuwsbrief en ouderappgroep

Het idee is dat de ouderkring wordt gerund voor en door ouders, en dat de ouderkring voorstellen doet die (uiteindelijk) in de schoolkring worden besproken en besloten, zoals er ook voorstellen en besluiten vanuit de schoolkring naar de ouderkring zullen gaan.

Naast een directe link tussen ouders en school, hopen we ook dat ouders onderling warme contacten zullen opbouwen en elkaar inspireren. Op die manier wil makED ook een community zijn, een natuurlijk verlengstuk van thuis, een plek waar zowel ouders als kinderen zich welkom voelen en zichzelf inbrengen.

Raad van Advies

Onze organisatie wordt ondersteund door een fantastische [Raad van Advies](#). Deze raad geeft gevraagd en ongevraagd advies aan het bestuur van makED en brengt waardevolle kennis en ervaring in.

Onze Raad van Advies bestaat uit innovatieve ondernemers uit verschillende sectoren, waaronder onderwijs, techniek, het bankwezen en marketing:

Voor schooljaar 2018-2019 bestaat de Raad van Advies uit

- Yolanda Eijgenstein
- Erik Weber
- Toon Vermeulen
- Wim van der Mark

5.5 Kwaliteitsborging en evaluaties

Heel makED ademt een sfeer van transparantie, openheid en (zelf)reflectie. Niet alleen de individuele teamleden vertegenwoordigen deze eigenschappen, ook de afzonderlijke kringen. Deze houding heeft een aantal voordelen:

- Korte lijnen; problemen worden snel gesignaleerd en opgepakt
- Lage drempels om feedback/feedforward te geven aan elkaar of te vragen
- Zelfreflectie wordt aangemoedigd
- Ruimte om nieuwe dingen uit te proberen en te evalueren

Na elke nieuwe gebeurtenis (open dag, schooluitje, incident met een kind, wisselingen binnen het team) wordt snel geëvalueerd; op de dag, in check-ins en check-outs, in de kernkring, in de begeleiderskring, etc. Waar het besproken moet worden, worden zaken ook daadwerkelijk besproken, en er wordt ook besloten welke verbeterstap of verandering zou worden ingevoerd. Hiervan wordt, waar zaken besproken zijn in kringen, verslag gedaan in kringverslagen.

De kringenstructuur van makED staat uitgebreider beschreven in **1.5.4**. De domeinen liggen nog niet 100% vast, en zo ook niet welke kring precies waarvoor verantwoording moet afleggen; dit proces is organisch groeiende. In deze startfase is het vooral de kernkring die het leeuwendeel van taken en verantwoordelijkheden op zich neemt, en die langzaam maar zeker delegeert naar kringen en personen.

Evaluaties

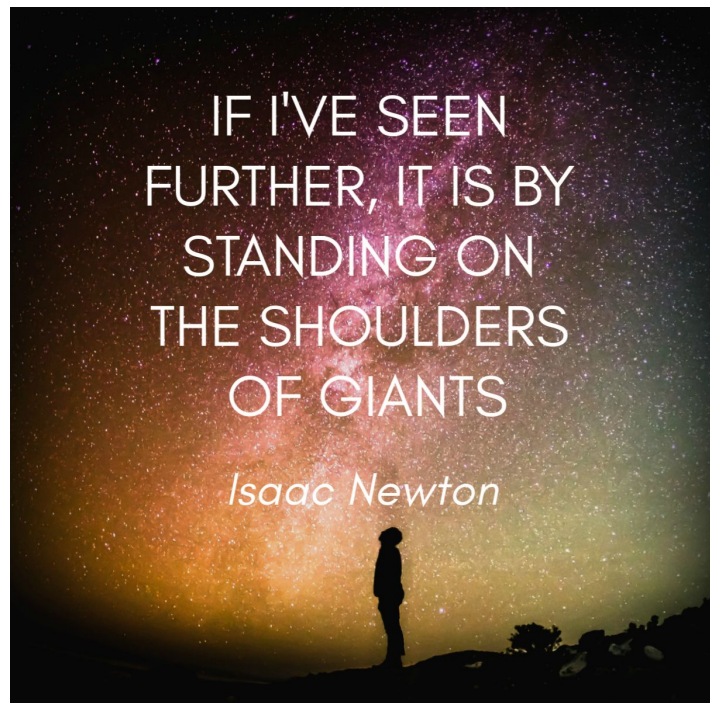
De volgende periodieke evaluaties worden gehouden bij makED:

Wat?	Wie?	Minimale frequentie	Verslaglegging	Terugkoppeling & vervolgstap
<i>Schoolkring</i>	Kinderen - begeleiders	Elke week	Schoolkringbesluitenboek	Begeleiderskring, kernkring, schoolkring
<i>Kernkring</i>	Kernkringleden	Elke 2 weken	Kringverslag	Kernkring, subkringen
<i>Procesgesprek</i>	Begeleider - kernkringlid	Elke 10 weken	In begeleidersdossier, door beide partijen	Kernkring, begeleider
<i>Teambesprekingen</i>	Begeleiders - team	Elke 4-6 weken	Kringverslag	Mentor, begeleiders, kernkring
<i>Bijeenkomst R. v. Advies</i>	Bestuur - Raad van Advies	Twee keer per jaar	Actielijst	Bestuur/ kernkring
<i>Ouderkindgesprekken</i>	Mentoren - ouders - kind	Drie keer per jaar	Verslag in Bordfolio en naar ouders	Mentor, kind, begeleiders
<i>Veiligheidsmonitor</i>	Vertrouwenspersoon - kind	Een keer per jaar	Kwalitatief verslag	Vertrouwenspersoon, veiligheidskring, kernkring
<i>Veiligheidsinventarisatie</i>	Veiligheidskring	Een keer per jaar	Actielijst	Veiligheidskring, kernkring
<i>Huurdersoverleg</i>	Kernkring - externe verhuurder	Een keer per maand	Actielijst	Kernkring, veiligheidskring

In de toekomst zouden we graag nog de volgende evaluaties toevoegen:

- RIE (Risico Inventarisatie & Evaluatie)
- Uitbreiding van de Veiligheidsmonitor (of een ander meetinstrument) onder ouders en teamleden
- Uitbreiding huurdersoverleg

6. IDENTITEIT & INSPIRATIE

6.1 Identiteit

Democratische school?

Hoewel wij sterk geïnspireerd worden door het concept van democratische en sociocratische scholen, identificeren wij onszelf niet direct als democratische school. Binnen het huidige onderwijslandschap hebben wij wel de grootste affiniteit met, en groot respect voor, democratisch onderwijs, en we doen dan ook met plezier mee aan de jaarlijks georganiseerde democratische scholendagen. Daarnaast zijn wij aangesloten bij de [EUDEC](#) (European Democratic Education Community) en [ASDE](#) (Alliance for Self-Directed Education), opgezet door onder meer psycholoog Peter Gray (zie [1.3.3](#)). We gebruiken de term 'democratische school' soms wel, vooral om aan te duiden waar we ons ongeveer bevinden in het onderwijsspectrum. We herkennen meer van onszelf in de term 'sociocratische school'. Onze focus ligt echter niet zo sterk op de organisatievorm, en zoals uit [1.5](#) ook wel blijkt, is ons organisatie-model nog niet helemaal uitgekristalliseerd. Hoewel in die organisatievorm ook veel visie tot uiting kan komen, zien wij besluitvorming toch meer als een middel dan als doel op zich.

IMFO: intrinsieke motivatie faciliterend onderwijs

In plaats daarvan concentreren we ons liever op onze pedagogisch-didactische visie: intrinsieke motivatie faciliteren, ruimte voor spel, en het ontwikkelen van relatie. Wij noemen onszelf dus een intrinsieke motivatie faciliterende school. Ook in onze naam, makED, zit een deel van onze visie: *make it*; je kunt het leven, school, zelf maken en zo mooi inrichten als je zelf wilt. Dus daarin komt een stukje zelfsturing terug, een stuk creatie- en innovatiekracht.

De 'ED' in makED staat voor *education*. Wat ons betreft is het onderscheid tussen 'educatie' en 'onderwijs' relevant: educatie is het (in)formeel leren binnen of buiten een schoolse setting, onderwijs betreft het leren binnen een schoolse omgeving. Wij zien, zoals hopelijk inmiddels duidelijk is, meer waarde in educatie en eren het hele leerproces van een kind; niet alleen binnen de schoolse context, maar ook daarbuiten.

6.2 Inspiratie

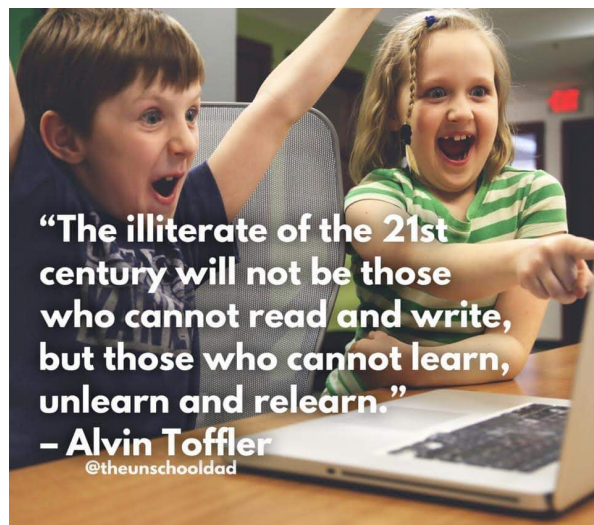
Agile Learning Centers

IMFO-leeromgevingen zoals makED zijn enigszins te vergelijken met [Agile Learning Centers](#) zoals die in de U.S.A. steeds vaker voorkomen. De overkoepelende organisatie van deze Agile Learning Centers beschrijft hun missie als volgt:

‘Children today will need to succeed in a very different world than the one we’ve known – one completely outside the reach of traditional schooling.

Gone is the era of stable corporate employment. The future is in the hands of the entrepreneurs, freelancers, and creative community builders. The skill set required to identify an opportunity, organize a team, plan the work, execute to fulfillment, and build your reputation from these successes does not come from “Sit down! Shut up! Learn what I tell you to! Now barf it onto this test.”

Children need a setting to develop their fluency in digital media, their social, cultural and emotional intelligence, motivation, self-knowledge, and their sense of purpose. They need a platform for sharing their learning in a digital portfolio with a collaborative community.⁵⁵

In vrijheid leren

Een ander inspirerend voorbeeld vormt de [Pestalozzi](#)-school (Centro Educativo Pestalozzi) van [Rebeca en Mauricio Wild](#), die gebaseerd was op de volgende twee uitgangspunten:

- het kind heeft alles in zich wat het voor het leven nodig heeft
- het kind moet een omgeving geboden worden waar zijn mogelijkheden volledig tot ontwikkeling kunnen komen

Deze uitgangspunten hebben wij ook opgenomen in onze missie.

Iederwijs

CO-CREATE SCHOOL
WITH THE CHILDREN

A NEW MORNING

THE STORY, PRACTICE AND RESULTS
OF AN INNOVATIVE SCHOOL

BAS ROSENBRAND

Het moge duidelijk zijn dat Iederwijs een grote inspiratiebron vormt voor onze school. Iederwijs heeft het moeilijk gehad, maar is langzaam weer toe aan eerherstel. Niet alleen zijn er de afgelopen tijd een aantal inspirerende boeken verschenen over Iederwijs ([De gelukkige school](#) van Astrid Schutte) en [A new morning](#) van Bas Rosenbrand), ook hebben de oprichters van Iederwijs makED ondersteund bij de oprichting - zowel wat betreft visie op de organisatie en op pedagogiek en didactiek, als financieel. Iederwijs heeft een enorme positieve invloed gehad op de vrijheid van onderwijs in Nederland. Zonder Iederwijs was de democratische scholen-gemeenschap er niet geweest, waren er geen nieuwe

⁵⁵ <https://agilelearningcenters.org/>

inspectiekaders gekomen voor particulier onderwijs, was Nederland niet op een andere manier naar onderwijs gaan kijken. Veel waarden die nu als vanzelfsprekend worden ervaren, ook op reguliere scholen, zijn afkomstig uit Iederwijs (zie ook **1.4.3**). Ook wij hebben geleerd van Iederwijs, en integreren al het mooie en goede in onze hedendaagse, inmiddels ook al weer verder ontwikkelde, onderwijspraktijk.

Overige inspiratiebronnen

Andere inspiratiebronnen die al min of meer expliciet voorbij zijn gekomen in dit Kwaliteitsplan, zijn:

[Peter Gray](#), onderzoekspsycholoog, specialist op het gebied van vrij spel en auteur van *Free to Learn*

[Alfie Kohn](#), auteur van boeken over onvoorwaardelijk ouderschap

[Jean Liedloff](#), auteur van *The Continuüm Concept (Op zoek naar het verloren geluk)*, over attachment parenting

[Carol Black](#), documentairemaker en essayschrijver over [leren, \(ont\)scholen, cultuur en leven](#)

[Marshall Rosenberg](#), grondlegger van Geweldloze Communicatie

[Thomas Gordon](#), die *Luisteren naar kinderen* schreef en daarmee het actief/invoelend luisteren op de kaart zetten

En natuurlijk, last but not least: alle teamleden, collega's en begeleiders van makED, alle ouders, de oud-leden van de initiatiefgroep Democratische School Leiden, alle coaches en opleiders die ons hebben ondersteund, opa's, oma's, partners en geliefden, maar vooral, bovenal, onze grootste inspiratiebron:

de kinderen natuurlijk!

7. TOEKOMSTBESTENDIG

*Wat hopen we voor de toekomst? Waar staat makED over 4 à 5 jaar?
Voor welke concrete uitdagingen staan we, en welke verbeterplannen zijn er?*

Toekomstvisie

Wij groeien in de komende vijf jaar naar een gezonde school met 30 leerlingen. We vormen samen een hechte, diverse groep met kinderen tussen 4 en 14 jaar, met professionele begeleiders die uitblinken in het faciliteren van intrinsieke motivatie en spel, en het vormgeven van onze vernieuwende school.

De kinderen komen graag naar school, ontwikkelen zich optimaal in de diepte en in de breedte, en groeien op tot sterke, autonome, creatieve, empathische mensen. We verbeteren onszelf voortdurend, volgen de maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen op het gebied van onderwijs, en implementeren wat nodig is. Daarnaast hebben wij een inspirerende voorbeeldfunctie voor verschillende maatschappelijke partijen: andere basisscholen, lerarenopleidingen, beleidsmakers, overheden, ouders, zorginstanties en anderen. Intrinsieke motivatie faciliterend onderwijs wordt steeds duidelijker zichtbaar binnen het onderwijslandschap, waardoor steeds meer kinderen in vrijheid kunnen leren wat zij nodig hebben..

Toekomstwensen voor makED

- We hopen dat er in Nederland en in de wereld steeds meer IMFO-scholen komen. Scholen waar de intrinsieke motivatie van kinderen intact kan blijven, waar we samen leren van ieders verschillende kijk op het leven, waar spelen, leven en leren niet langer kunstmatig worden onderscheiden maar vloeiend in elkaar overgaan.
- We hopen op meer beschikbare (financiële) middelen en draagkracht, zodat makED nog steviger kan staan en nog meer kan bieden aan de kinderen.
- We hopen op een verdere professionalisering van ons team wat betreft de *Pedagogiek van je Hart*, onder meer conflictbemiddeling.
- We hopen op een verdere ontwikkeling in onze organisatiestructuur, waardoor initiatief, verantwoordelijkheid en kwaliteitsverbetering steeds dieper verankerd raakt.
- We hopen op een mooi nieuw gebouw (het liefst een grote woonboerderij) met veel buitenruimte waar we verder kunnen groeien en bouwen.
- We hopen duidelijk te krijgen of we ook voortgezet onderwijs willen aanbieden, en zo ja, op welke manier.
- We hopen op steeds meer gelukkige, tevreden kinderen en ouders.
- We hopen op een duidelijk zichtbaar effect van IMFO-onderwijs: kinderen die daadwerkelijk vervulling ervaren en daarmee voor zichzelf en anderen van betekenis zijn.
- We hopen steeds meer met makED naar buiten te treden, zichtbaar te zijn en daarmee uitwisseling van ideeën en plannen mogelijk te maken met andere organisaties.

Toekomstplannen

Beleidsterrein en voornemens	schooljaar 2018-2019	schooljaar 2019-2020	schooljaar 2020-2021	schooljaar 2021-2022
IDENTITEIT				
Contact uitbreiden met netwerk van (democratische en andere) scholen voor verdere aanscherping van ons concept	x	x	x	x
ONDERWIJSINHOUDELIJK				
Oriëntatie op mens en wereld: aanscherpen van het Kwaliteitsplan	x	x	x	x
Oriëntatie op mens en wereld: uitbreiden materialen, vaardigheden en leermiddelen	x	x	x	x
ZORG VOOR KINDEREN				
Contact zoeken met mogelijke ketenpartners	x	x		
Uitwerken zorgstructuur	x	x		
Verfijnen leerlijnen LVS op sociaal-emotioneel en cognitief gebied	x	x	x	x
Volgen van nieuwe ontwikkelingen op gebied van LVS en actievare rol kinderen	x	x	x	x
Oriëntatie op een wijze van objectiever meten van de ontwikkeling van kinderen op een aantal terreinen	x			
Uitdiepen pedagogische relatie kind-begeleider, teamoverleg & reflectie	x	x	x	x
ORGANISATORISCH				
Jaarlijkse schoolevaluatie met alle partijen (team, kinderen, ouders)	x	x	x	x
Ouderparticipatie verdiepen	x	x		
Werven van sponsors en fondsen	x	x	x	x
Evaluatie schoolontwikkelingscyclus vormgeven			x	
Nieuw school- en kwaliteitsplan schrijven				x
PERSONEELSBELEID				
Uitbreiden bestand van bevoegd en bekwaam personeel	x	x		

De toekomst van onze aarde

We maken ons zorgen om de toekomst van onze aarde, en willen graag dat de kinderen ook daadwerkelijk de kans krijgen om hun leven te leiden zoals zij dat willen en nodig hebben. Daarom zijn we als school bewust bezig met een aantal zaken om de school een voorbeeld van toekomstbestendigheid te laten zijn.

Ecologische voetafdruk

makED neemt de volgende maatregelen om onze ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden:

- Al het eten dat makED aanbiedt (o.a. warme lunch en andere vormen van catering) is 100% plantaardig;
- Bijna al het eten en drinken bij makED is biologisch, in ieder geval alle groente en fruit;
- We streven naar zo min mogelijk plastic verpakkingsmateriaal;
- Waar mogelijk recycleren en hergebruiken we materialen;
- We scheiden ons afval;
- Kinderen kunnen altijd helpen met eten bereiden, waardoor hun bewustzijn op voedsel en de herkomst groeit;
- Om die reden streven we ook op korte termijn naar een moestuin.
- We gaan bewust om met onze bankzaken en kiezen voor een maatschappelijk bewuste bank.

Veganisme

Omdat we bij makED werken vanuit gelijkwaardigheid, streven we ernaar om alle levende wezens, dus ook niet-menselijke dieren, met dezelfde mate van respect te behandelen. Ook daarom is makED [een van de eerste veganistische scholen](#) van Nederland. Als we de kinderen vrijheid en een menswaardig bestaan gunnen, waarom dieren dan niet? Deze houding van inclusiviteit vinden wij belangrijk. Tegelijk respecteren wij het als ouders en kinderen daarover een andere mening zijn toegedaan. We werken dus ook hierbij niet vanuit dwang of verboden, maar leven actief voor hoe prettig het is om geen dierenleed op je bord te hebben.

Genderinclusiviteit en LHBTI-emancipatie

Een andere belangrijke maatschappelijke ontwikkeling die wij steunen en waarop we toekomstbestendig willen zijn, is genderinclusiviteit en LHBTI-emancipatie. LHBTI staat voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen, transgenders en intersekse-personen.

Wij willen dat alle kinderen, ongeacht hun seksuele oriëntaties, genderidentiteiten en genderexpressies, zich veilig voelen bij makED, zichzelf kunnen zijn en net als ieder ander een vervullende leven voor zichzelf en anderen kunnen realiseren. We hebben binnen het begeleidersteam expertise op dit gebied in huis en scholen ons actief hierin bij.

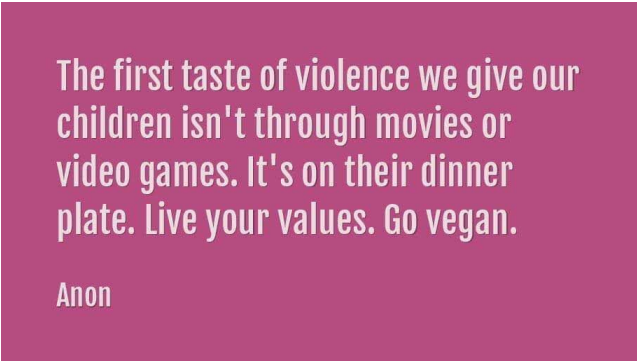
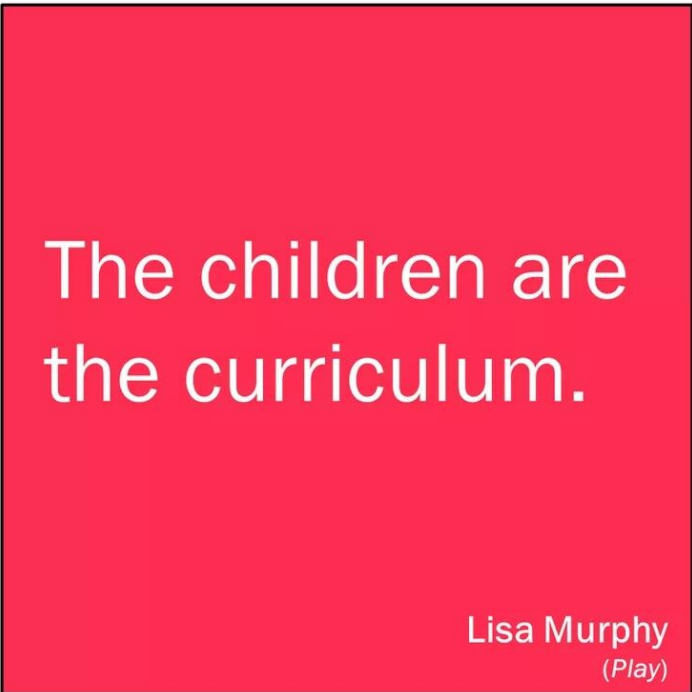
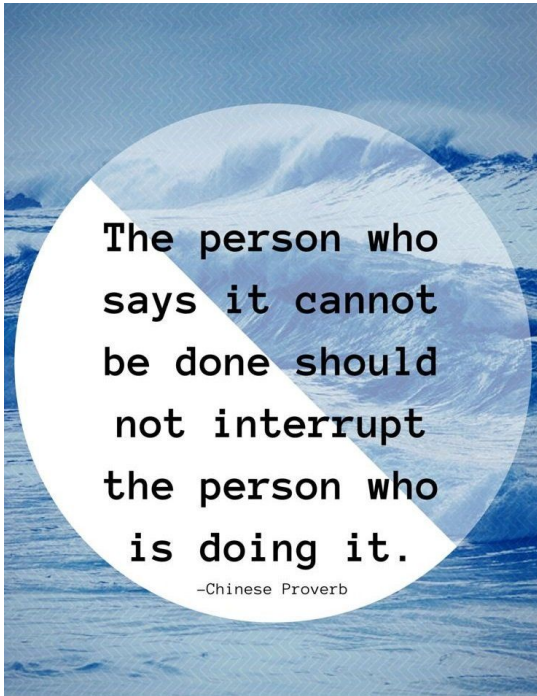
Rust en ontspanning

Verder zien we dat het simpele gegeven om genoeg rust en ontspanning te vinden, een grote uitdaging is in deze hectische tijd. Kinderen, ouders, begeleiders: iedereen ervaart constant een grote mate van druk. Om te presteren, om aan alle clubjes deel te nemen, om bij te blijven op het gebied van sociale media, om werk en gezin te combineren... Met name in het onderwijs is de burn-out ratio onacceptabel hoog.

Wij willen hierop ook een antwoord bieden. Dat doen we door bijvoorbeeld met veel begeleiders aanwezig te zijn op de dag. Door iedere dag een check-in en check-out te plannen, zodat we afgestemd kunnen werken en eventuelen lastige zaken niet mee naar huis gaan, maar gedeeld kunnen worden binnen werktijd. Door de tijd te nemen voor ouders en hun verhaal, zorgen en behoeften. Door zithoekjes en dekentjes op school te hebben, waar je even lekker in kunt wegkruipen als je daar behoefte aan hebt.

Het is prima om rustig aan te doen, de tijd te nemen om goed naar jezelf te luisteren en je grenzen te respecteren. Deze houding is onderdeel van de schoolcultuur.

DEEL II

Kwaliteitsaspecten waarderingskader

Aanbod

Leertijd

Schoolklimaat

Pedagogisch-didactisch handelen

Zicht op ontwikkeling

Extra ondersteuning

Ontwikkelresultaten

Kwaliteitszorg

Overige aspecten van naleving

1. Aanbod

Kwaliteitsaspect 1 – Aanbod

Het aanbod bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs en de samenleving.*

De beoordeling of het aanbod leerlingen voorbereidt op voortgezet vervolgonderwijs vindt plaats aan de hand van vijf subcriteria: 1.1 Het aanbod Nederlandse taal is dekkend voor de kerndoelen*; 1.2 Het aanbod rekenen en wiskunde is dekkend voor de kerndoelen*; 1.3 De school neemt de referentieniveaus voor Nederlandse taal en rekenen als uitgangspunt*; 1.4 De leerbronnen waarborgen een breed vormingsaanbod, gericht op een veelzijdige ontwikkeling, en deze zijn dekkend voor de kerndoelen*; 1.5 De leerbronnen zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van (individuele) leerlingen; 1.6 De leerbronnen dragen aantoonbaar bij aan de bevordering van sociale integratie en actief burgerschap en de kennis over en kennismaking met de verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten*.

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 3.4 Leren als bewuste activiteit > 'aan bod' en 'aanbod'
- Hst 4.1 Didactisch handelen > didactisch materiaal, de leeromgeving, persoonlijke leerstijlen
- Hst 4.2 Leren - is - in relatie > relatie in leren en ontwikkelen
- Hst 4.3 Pedagogisch handelen > conflictbemiddeling
- Hst 7 Toekomstbestendig > toekomst van onze aarde

1.1 Het aanbod Nederlandse taal is dekkend voor de kerndoelen

Bij makED is voldoende aanbod van leermiddelen en expertise aanwezig om de kerndoelen voor Nederlandse taal te halen. Er wordt onder meer gebruikgemaakt van:

- spelmateriaal op niveau, zoals *Boggle* en *Scrabble*
- prentenboeken, voorleesboeken, samenleesboeken, avi-boekjes, informatieve boeken
- online lesmethodes zoals *Squla*
- hardcopy lesmethodes zoals *Taal in beeld* en *Dwaalspoor*

Met enige regelmaat worden activiteiten op het gebied van lezen, taalvaardigheid en spelling aangeboden, zowel op verzoek van het kind als op initiatief van de begeleider. Van de vorderingen en mogelijke vervolgstappen op het gebied van taal wordt verslag gedaan in ons leerlingvolgsysteem Bordfolio.

Naast deze meer 'schoolse' manier van aanbod en materialen, zien we communicatievaardigheid in bredere zin als een belangrijk ontwikkeldoel voor de kinderen. Dit omvat onder meer je kunnen uiten, echt luisteren naar de ander, conflictbemiddeling (waarin al deze vaardigheden samen komen), voorstellen doen en aanpassen in de schoolkring, samenvatten, inkorten en uitwiden. Deze vaardigheden zijn een integraal onderdeel van de schooldagen bij makED; ze zijn dus voortdurend 'aan bod'.

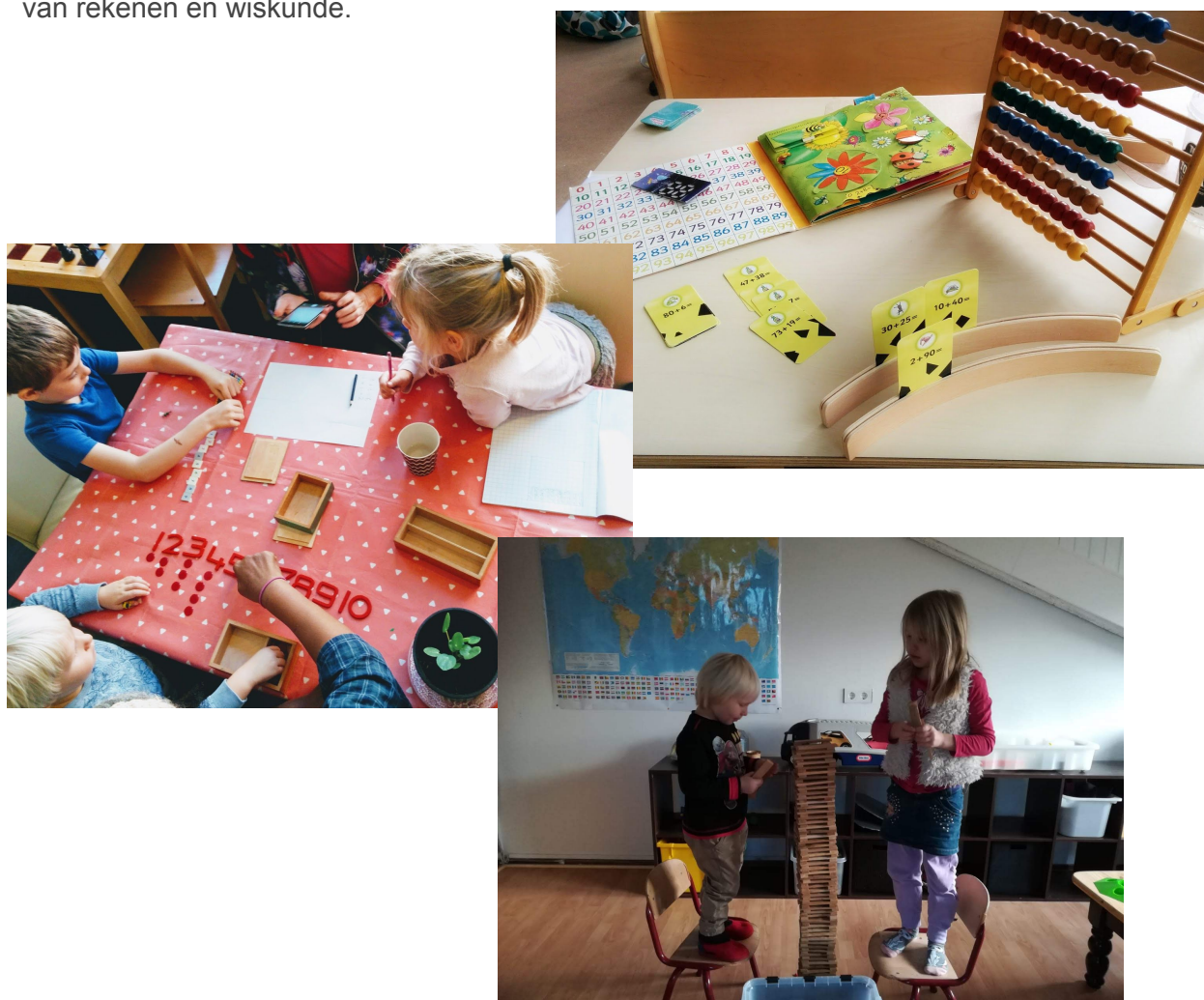
1.2 Het aanbod rekenen en wiskunde is dekkend voor de kerndoelen

Voor rekenen en wiskunde geldt hetzelfde als voor Nederlandse taal: bij makED is ruim voldoende aanbod van leermiddelen en expertise aanwezig om de kerndoelen voor rekenen en wiskunde te halen. Er wordt onder meer gebruikgemaakt van:

- spelmateriaal op niveau, zoals het kwartetspel *Malle Getallen*
- hardcopy lesmethode zoals *Rekenwonders*
- online lesmethodes *Squla* en *Khan Academy*
- ondersteunend materiaal, zoals een honderdbord, rekenrek en rekenmachine

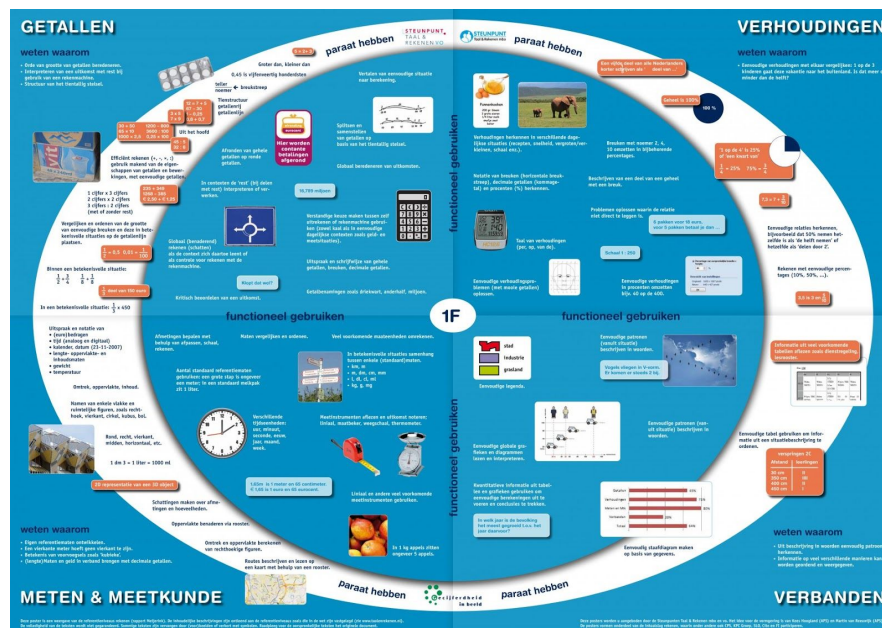
Met enige regelmaat worden activiteiten op het gebied van rekenen aangeboden, zowel op verzoek van het kind als op initiatief van de begeleider. Van de vorderingen en mogelijke vervolgstappen op het gebied van rekenen en wiskunde wordt verslag gedaan in ons leerlingvolgsysteem Bordfolio.

Net als taal, is rekenen, en dan met name ook meetkunde, een integraal onderdeel van waar de kinderen mee bezig zijn, het is voortdurend 'aan bod.' Denk aan het bouwen met allerlei materialen, bij beeldende vorming, bij dagelijkse zaken zoals boodschappen doen, bij spelletjes, etc. We hebben hier veel oog voor, en zien dat kinderen op een heel natuurlijke manier de volgende ontwikkelstappen maken die ze nodig hebben op het gebied van rekenen en wiskunde.

1.3 De school neemt de referentieniveaus voor Nederlandse taal en rekenen als uitgangspunt

De begeleiders zijn op de hoogte van de referentieniveaus voor taal en rekenen, deze zijn op school in te zien en aanwezig. Ze maken ook onderdeel uit van ons leerlingvolgsysteem Bordfolio. We maken ook gebruik van door het ministerie gepubliceerd materiaal over de referentie- en streefniveaus taal en rekenen.⁵⁶

1.4 De leerbronnen waarborgen een breed vormingsaanbod, gericht op een veelzijdige ontwikkeling, en deze zijn dekkend voor de kerndoelen

Bij makED kennen we een breed scala aan leerbronnen:

- de uitnodigende, rijke **leeromgeving** en het schoolklimaat;
- **materialen** en **leermiddelen** zoals lesmethodes, boeken, internet, Squala, spellen, gereedschap en concrete materialen zoals hout en klei;
- de **schoolkring**
- **conflictbemiddeling**
- de brede **groepssamenstelling** en dus input van verschillende leeftijden en ontwikkelingsfasen;
- de grote **verscheidenheid aan begeleiders** met hun eigen expertise en inbreng.

De binnen- en buitenruimten van de school dragen ook bij aan een positieve leeromgeving. Zo beschikt de school over de volgende functionele ruimten (er zijn geen traditionele klaslokalen):

- **speelkamer**
met o.a. bouw- en verkleedmaterialen
- **werkplaats**
met atelier, knutselmateriaal en timmerhoek
- **huiskamer**
met o.a. spelletjeskast en tafel, kleurtafel, zithoek met boeken, poppenhoek

⁵⁶ Zoals *Referentiekader taal en rekenen* (2009).

- **keuken**
met o.a. keukenwerkplaats, werkplekken en eettafel
- **gang**
met o.a. speelkeukentje, winkeltje, schaaktafel
- **groene buitenruimte**
met o.a. trampoline, graaf- en bouw materiaal, speelveld voor bal- en tikspelen
- **de wijk**
met veel speeltuinen met speeltoestellen

Deze ruimten zijn allemaal aantrekkelijk en verzorgd ingericht, en dragen bij aan individueel en samen spelen, leren en ontwikkelen.

Met dit ruime aanbod van leerbronnen waarborgen we een breed vormingsaanbod, en kunnen de kinderen zich in de diepte en breedte ontwikkelen. De kerndoelen komen hierbij allemaal aan bod.

makED werkt met een combinatie van *vraaggestuurd onderwijs* (waarbij dus sprake is van 'passief leermiddelenaanbod'; leermiddelen komen in beeld wanneer het kind daarom vraagt - wat is er 'aan bod' bij het kind) en *aanbodgestuurd onderwijs* (waarbij op een afgestemde manier de stap wordt gezet van 'aan bod' naar 'aanbod'; leermiddelen worden hierbij actief aangeboden om het kind te helpen een volgende ontwikkelstap te maken). Sommige kinderen hebben baat bij alleen vraaggestuurd onderwijs en passief aanbod, andere hebben wel behoefte aan meer actief aanbod, en sommige kinderen gedijen bij een combinatie van de twee. Het is ons streven om te voorzien in al deze behoeften.

1.5 De leerbronnen zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van (individuele) leerlingen

De aard van het onderwijs bij makED is het faciliteren van persoonlijk, natuurlijk leren van ieder kind. Er is bij makED dus alle ruimte om de specifieke onderwijsbehoeften van individuele kinderen te faciliteren. Zo verschuift er dus regelmatig iets in het aanbod; niet altijd sluit wat begeleiders 'bedacht' hebben, ook aan bij wat en hoe de kinderen willen leren en bezig zijn.

Omdat we werken met een groot, divers team, komt het niet snel voor dat kinderen niet aan hun trekken kunnen komen. Er is altijd wel een begeleider met wie je jouw favoriete activiteit kunt beoefenen, met wie je je project naar een volgend plan kunt trekken, met wie je een volgende stap kunt zetten in je ontwikkeling. Dat geldt ook voor de kinderen onderling: ze inspireren elkaar en helpen elkaar verder.

1.6 De leerbronnen dragen aantoonbaar bij aan de bevordering van sociale integratie en actief burgerschap en de kennis over en kennismaking met de verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten

Onze leergemeenschap maakt deel uit van de maatschappij; wij staan midden in de wereld. Kinderen willen vanuit zichzelf functioneren in de omgevingen waar ze deel van uitmaken. Op makED leren kinderen dan ook voor zichzelf te staan, en tegelijk in verbinding te blijven met de ander en op zoek te gaan naar nieuwe mogelijkheden. Zij kunnen en willen een actieve bijdrage leveren aan de gemeenschap, zowel binnen school als daarbuiten.

Onze sociocratische organisatiestructuur ondersteunt dit proces; kinderen worden van jongs af aan uitgenodigd om te participeren in het reilen en zeilen van de school (die idealiter model staat voor onze pluriforme, democratische samenleving). De begeleiders leven een houding van actief burgerschap en sociocratie voor, en geven de kinderen daarnaast alle ruimte om mee te denken en mee te beslissen. De kinderen ontdekken zo hun eigen vermogen om vorm te geven en een bepalende factor te zijn, ook in het leven van anderen. Ze krijgen invloed en leren op makED om die op een passende en afgewogen manier aan te wenden.

Ook de wijze van conflictbemiddeling ('contactherstel') die wij hanteren, draagt bij aan het voorkomen van en op goede wijze oplossen van conflicten, en helpt de kinderen bij het ontwikkelen van inlevingsvermogen.

We streven ernaar om de kinderen op makED zo veel mogelijk kennis te laten maken met de verschillende culturen en achtergronden van leeftijdsgenoten. Empathie speelt sowieso een grote rol op school, in alles wat we doen. Daarnaast komen de kinderen in aanraking met andere culturen door middel van actief en passief 'aanbod'; hebben verschillend leer- en ontdekmateriaal over andere culturen in huis en we onderzoeken de herkomst van feesten, rituelen en vieringen.

Daarnaast hebben we een veelvormige demografie van begeleiders, ondersteunend personeel en kinderen, en spelen we actief in op allerlei sociaal-maatschappelijke en pluriforme vraagstukken, zoals:

- kinderen in oorlogsgebieden en de vluchtelingenproblematiek (rugzakjes)
- klimaatverandering en dierenwelzijn (vb. bijencampagne, plantaardige voeding)
- verkiezingen (vb. materiaal van *ProDemos*)
- burgerschapsvragen (a.h.v. kletskaarten)
- zwarte piet (lesmateriaal van *Nederland wordt beter*)

2. Leertijd

Kwaliteitsaspect 2 – Leertijd

De leerlingen krijgen voldoende tijd om zich voor te bereiden op passend vervolgonderwijs*

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 4.1 Didactisch handelen > leerlingvolgsysteem Bordfolio
- Hst 7 Toekomstbestendig > rust en ontspanning

Leertijd

makED is, in deze startfase, 40 weken per jaar gedurende 4 dagen van 7 uur per dag geopend, van 8.30 - 15.30 uur. De inloop- en uitlooptijd is van 8.30 tot 9.00 uur. Kinderen die om 8.30 uur op school zijn, maken al wel gebruik van onderwijs- en leertijd. Kinderen bij makED zijn dus 24 tot 28 uur per week op school, wat gelijkstaat aan **960 tot 1120 uur per jaar**.

Volgens de WPO (artikel 8 lid 9) dienen kinderen in 8 jaar tijd 7520 uur onderwijs te ontvangen, met daarin een onderscheid tussen leerjaar 1, 2 en 3 (totaal 3520 uur, dus 880 uur per jaar) en leerjaar 5, 6, 7 en 8 (totaal 3760 uur, dus 940 uur per jaar).

Bij makED ontvangen kinderen in 8 jaar tijd **minimaal 7680** en **maximaal 8960 onderwijsuren**. Hiermee voldoen wij dus ruimschoots aan de leertijdnorm volgens de WPO (160 - 1440 uren méér dan nodig).

Overigens is het zeker een mogelijkheid dat makED in de toekomst 5 dagen per week geopend is, maar in de startfase (en met deze getallen) hebben we ervoor gekozen om eerst 4 onderwijsdagen aan te bieden. We merken dat dit voor de jonge kinderen en hun gezinnen erg prettig is.

Urenregistratie

De aanwezige uren worden (handmatig) geregistreerd, en als bij periodieke controle blijkt dat het kind te weinig uren op school aanwezig is, worden ouders (en kind) op gesprek gevraagd om het verzuim te verminderen en zo te waarborgen dat voldoende schooluren worden gemaakt.

Tijd en ruimte

Gezien het grote aantal onderwijsuren die de kinderen maken, is het logisch dat het onderwijs bij makED een heel andere vorm heeft dan op een reguliere school. Er is letterlijk **meer tijd en meer ruimte** om toe te komen aan je eigen ontwikkeling. We moedigen dat dan ook van harte toe. Vooral kinderen die net bij makED op school komen, hebben tijd nodig om zich helemaal op hun gemak te voelen, waarna het leren en ontwikkelen als vanzelf de goede vorm krijgt. Ook krijgt een kind alle ruimte om bijvoorbeeld een specifieke hobby of interesse helemaal uit te diepen - dat kan veel verder gaan dan de kerndoelen en referentieniveaus.

Leertijd t.o.v. ontwikkeling

We houden in ons leerlingvolgsysteem bij welke ontwikkeling kinderen doormaken. Op die manier hebben we in beeld waar een kind zich bevindt ten opzichte van het te verwachten niveau of resultaat van dat specifieke kind, en is er alle ruimte om met elkaar (kind, begeleiders en ouders) te bekijken welke volgende stap er nodig is, als dat zo is. Bij heel jonge kinderen is dit nog niet aan de orde - daar spreken we niet zo snel van achterstanden of voorsprongen. Op het moment dat een kind zelf gaat reflecteren op zijn leren en ontwikkeling, heeft het zin om samen over vervolgstappen na te denken. We zien dat dit moment bij ieder kind komt, soms al op jonge leeftijd, soms wat later. Beide zijn oké.

Wat betreft de indeling en besteding van de onderwijstijd zijn er momenteel geen strikte afspraken. We hebben een eenvoudig rooster, waarop alleen de aanwezigheid van de vakdocent beeldende vorming op een dag in de week duidelijk vast staat. Verder is er op alle dagen ruimte voor alle onderwijsactiviteiten.

3. Schoolklimaat

Kwaliteitsaspect 3 – Schoolklimaat

Het schoolklimaat leidt tot een leeromgeving die volgens maatschappelijk breed gedragen uitgangspunten veilig en motiverend is. De beoordeling of het pedagogisch handelen van leraren

leidt tot een veilige en motiverende leeromgeving vindt plaats aan de hand van vier subcriteria:

- 3.1 de school draagt zorg voor de fysieke, psychische en sociale veiligheid van de leerlingen*;
- 3.2 de leraren bevorderen het zelfvertrouwen van de leerlingen;
- 3.3 de leraren bevorderen dat leerlingen op een respectvolle wijze met elkaar omgaan;
- 3.4 de leraren/de leerlingen handhaven de afgesproken gedragsregels.

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 5.4 Organisatiestructuur > kringenstructuur
- Hst 5.5 Kwaliteitsborging en evaluaties > kwaliteitsborging, evaluaties
- Hst 7 Toekomstbestendig > toekomstplannen
- Hst 4.2 Leren - is - in - relatie > responsiviteit en pedagogische tact
- Hst 4.3 Pedagogisch handelen > conflictbemiddeling
- Hst 2.6 Visie op vaardigheden > zelfcompassie en zelfvertrouwen

3.1 Zorg voor fysieke, psychische en sociale veiligheid

Fysieke veiligheid

makED heeft passende maatregelen getroffen omtrent de fysieke veiligheid van de kinderen in en om het gebouw. Denk aan veiligheid rondom deuren en toegang, scherpe materialen, schoonmaakmiddelen en toezicht. makED heeft ook een **Veiligheidskring**, die met enige regelmaat bijeen komt om de fysieke, psychische en sociale veiligheidsmaatregelen te evalueren en te verbeteren. Hierbij worden alle partijen en perspectieven meegenomen, dus zowel de kinderen en begeleiders, als ouder en eventueel partijen van buiten.

Omgaan met risico's

Steeds waarborgen we een goede balans tussen harde veiligheidseisen (zoals 'niet alleen naar buiten zonder toezicht') en uitdagende en interessante leermomenten (zoals wel/niet boomklimmen, omgaan met technische materialen, helpen met koken). In veel gevallen is gezond verstand de beste raadgever, en is het een kwestie van zorgvuldig inschatten wat een individueel kind of een groep kinderen aankan. Dat kan per situatie verschillen, en het is zaak om de kinderen daar ook bewustzijn op te laten ontwikkelen. De begeleiders die bij ons werken, hebben deze inschattingvaardigheid allemaal in ruime mate.

Omgaan met risico's is niet alleen zaak van begeleiders, kinderen moeten juist ook zelf bewustzijn opdoen rondom risico's en inschatten wat zij aankunnen. Dit is doorlopend onderwerp van gesprek tussen de begeleiders en kinderen.

Voor boomklimmen hebben we bijvoorbeeld een aantal regels, die overigens ook interessant zijn om met de kinderen te bespreken: de *natregel*, *stamregel*, *kijkregel*, *buigregel*, *driepuntsregel*, *buikregel* en de *durfregel*. Door deze regels samen te bespreken en ze te oefenen in de praktijk, wordt het een innerlijke houding in plaats van een van buiten opgelegde regel waartegen je je steeds wilt verzetten.

Schoolafspraken

makED heeft een aantal gedragen **schoolafspraken**, gemaakt in de schoolkring (dus in samenspraak met de kinderen):

1. We doen elkaar geen pijn op deze school. Als er iets gebeurt, zeg je 'stop', en dan stopt de ander ook.
2. Je mag naar buiten onder begeleiding van een volwassene. Zonder begeleiding mag je niet naar buiten.
3. Je mag de deuren niet blokkeren met spullen.

Aandachtspunten en afspraken die verder regelmatig terugkeren in de schoolkring, zijn bijvoorbeeld:

- rennen in de school > 'Als je moet rennen voor een spel, moet dat kunnen. Als je van de ene naar de andere ruimte gaat, kun je gewoon lopen. Als iemand anders last heeft van je geroen, hou je daar rekening mee.'
- gillen in de school > 'We gillen bij voorkeur niet in de school. Buiten kunnen we wel gillen. Als je toch gilt en iemand wijst je daarop, stop je met gillen.'
- spelen rondom de keuken > 'Het is onveilig om met spullen te gooien in en bij de keuken. Dus dat mag niet.'

Begrepen en gedragen afspraken

Onze visie op dit soort afspraken en regels is dat het geen zin heeft om regels op te leggen en te handhaven als die niet begrepen en gedragen worden. Daarom beperken we het aantal harde regels en kiezen we alleen voor gedragen afspraken. Deze worden ook regelmatig weer herzien en bijgescherpt; ze kunnen door begeleiders en kinderen worden ingebracht in de schoolkring.

Vele ogen

Wat de fysieke veiligheid op school ook vergroot, is het feit dat er altijd veel begeleiders beschikbaar zijn. Minstens 4 per dag, op een (nu nog) klein aantal kinderen. Dat maakt dat er altijd ogen en oren beschikbaar zijn, en het biedt begeleiders ook de mogelijkheid tot overleg over situaties. Je kunt ook snel en adequaat handelen bij een incident - je laat niet een groep kinderen 'onbeheerd' achter, maar je collega's vangen zo'n situatie met je op.

Documenten

Onderdeel van onze veiligheidsbeleid zijn verder nog:

- het **modelprotocol medische handelingen**
- onze **privacyverklaring**
- beleid omtrent **brandveiligheid** en **ontruimingsplan**
- procedure omtrent **schorsing** en **verwijdering**

makED heeft daarnaast een **Veiligheidsplan** vastgesteld waarin onze visie, doelen en uitgangspunten met betrekking tot (met name psychische en sociale veiligheid) staan beschreven, evenals zaken zoals onze prioriteiten, communicatie, voorlichting, coördinatie en organisatie, melding en evaluatie.

In de schoolgids besteden we hiernaast nog aandacht aan **gehoorveiligheid**, **zonbescherming** en **verkeersveiligheid**.

Psychische en sociale veiligheid

We hechten bij makED ZEER veel waarde aan psychische en sociale veiligheid. Wij zien dit als basisvoorwaarden om van een overleef-stand in een lekker-leef-stand te komen, waardoor leren en ontwikkelen kunnen plaatsvinden zoals ze bedoeld zijn. Onze basis(voor)waarde voor ontwikkeling is niet voor niets *relatie*; leren in/is contact. Pesten, agressie en geweld zijn per definitie een disconnect, een vorm van uit contact zijn (met jezelf of de ander). En achter deze vormen van gedrag schuilen vaak allerlei onvervulde behoeftes. Daar hebben we oog voor in ons pedagogisch handelen

Inspanningen tegen pesten

We spannen ons als team in om pesten, agressie en geweld te voorkomen door adequaat en snel op te treden met bijvoorbeeld conflictbemiddeling. We leven sociale vaardigheden voor en kijken naar behoeften achter gedrag. Tegelijk is het onmogelijk om deze vormen van onveiligheid 100% te voorkomen. Daarom hebben we op school:

- een pestcoördinator
- twee vertrouwenspersonen
- conflictbemiddeling 'on the spot'
- een schoolkring om allerlei zaken schoolbreed te bespreken
- kwalitatieve veiligheidsmonitoring
- een veiligheidskring
- een Veiligheidsplan
- expertise op het gebied van gender- en seksuele identiteit
- een interne en externe klachtenregeling met daarin opgenomen de optie tot externe bemiddeling
- een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling die aan de eisen voldoet

Monitoren sociale veiligheid

De veiligheidsbeleving van de kinderen bij makED wordt altijd, stelselmatig, in de gaten gehouden door middel van gesprekken met kind en ouders, door observaties en analyses van (sociale) interacties. Dit is ook onderdeel van onze zorgplicht als school.

Daarnaast monitoren wij ieder jaar de veiligheidsbeleving van de kinderen. Officieel hoeft dit pas vanaf groep 6 à 7, dus bij kinderen vanaf een jaar of negen. Toch willen wij ook

nu al onze inspanningen op dit gebied laten zien, en onszelf goed voorbereiden op de toekomst.

Op dit moment (schooljaar 2018-2019) maken wij gebruik van een kleinschalige, kwalitatieve monitoring, gebaseerd op de vragenlijsten van de [Veiligheidsmonitor van Praktikon](#). Deze vragenlijsten zijn opgenomen in het Veiligheidsplan. Dat betekent in de praktijk dat onze vertrouwenspersonen met ieder kind een moment nemen om hun veiligheidsbeleving te bespreken. Dit gesprek wordt door de vertrouwenspersonen verwerkt tot een verslag, dat wordt opgenomen in het leerlingvolgsysteem. Daarnaast worden de bevindingen besproken met het mentorenteam en worden er, waar nodig, maatregelen getroffen om de veiligheidsbeleving van de kinderen te verhogen.

Mogelijke maatregelen zijn:

- een groepsgesprek
- een individueel gesprek
- gesprek met ouders, kind en begeleider
- gespecialiseerd anti-pestprogramma
- gespecialiseerd weerbaarheidsprogramma
- inschakelen hulp van buitenaf/ketenpartners

We kiezen bewust voor bovenstaande aanpak, en niet voor een uitgebreide digitale vragenlijst, omdat de kinderen nog jong zijn, en (nog) niet uit de voeten kunnen met een zo'n meetinstrument (waarvan veel vragen niet van toepassing zijn op jonge kinderen). Een kwantitatieve, gestandaardiseerde meting heeft nog weinig zin met dit beperkte aantal kinderen; we hebben nu meer aan een inhoudelijke, kwalitatieve meting.

In de toekomst, wanneer er oudere kinderen zijn bij makED, gaan we zeker gebruik maken van de volledige vragenlijst van de Veiligheidsmonitor, of een vergelijkbaar meetinstrument. Ook is het ons streven om niet alleen de veiligheidsbeleving van de kinderen te monitoren, maar ook die van ouders en begeleiders. Deze stappen staan op ons verlanglijstje.

Ons veiligheidsbeleid is dus gericht op het voorkomen van incidenten. Als er toch ingrijpende incidenten zijn, worden die geregistreerd, afgehandeld en geëvalueerd volgens de richtlijnen van ons veiligheidsplan.

3.2 Begeleiders bevorderen het zelfvertrouwen van de kinderen

We werken bij makED vanuit de Pedagogiek van je Hart. Dit is een aanpak waarbij veel inzichten over het begeleiden van kinderen worden gecombineerd en ingezet. Het doel van deze pedagogiek is kinderen de tools geven om voor zichzelf een vervullend leven te creëren, en daarmee ook voor anderen.

Daarnaast ademt makED een sfeer van positiviteit, ongedwongenheid en levendigheid. We creëren met elkaar een sfeer en ruimte waarin kinderen hun zelfvertrouwen en zelfcompassie kunnen ontwikkelen. Ook is er veel aandacht voor zelfleiderschap, het ontwikkelen van autonomie en zelfstandigheid, en het ontdekken van je talenten en kwaliteiten. Omdat we vriendschappen heel belangrijk vinden, krijgen kinderen ook de kans om daarin zelfvertrouwen te ontwikkelen, net als bij het inbrengen van je mening of een voorstel in de groep (in bijvoorbeeld de schoolkring, maar ook daarbuiten).

3.3 Begeleiders bevorderen een respectvolle omgang met elkaar

Aansluitend bij het bevorderen van zelfvertrouwen en zelfcompassie van de kinderen, dragen de begeleiders bij makED zorg voor een respectvolle omgang met elkaar. Deze omgang leven we actief voor in alle sociale settings die we meemaken op een dag (samenwerken, samen eten en drinken, opruimen, een activiteit ondernemen of klaarzetten, oog hebben voor elkaar). Daarnaast maken we dus actief gebruik van conflictbemiddeling, vinden er veel gesprekken plaats met de kinderen en ouders en is er de schoolkring waar kinderen worden aangemoedigd om hun punten in te brengen.

3.4 Handhaven van afgesproken gedragsregels

In de schoolkring worden afspraken gemaakt over hoe we op school met elkaar omgaan. Alle kinderen, begeleiders en ouders worden geacht zich aan deze afspraken te houden. Als het toch eens misgaat, herinneren we kinderen aan de gemaakte afspraak. Als dat niet voldoende is, volgt mogelijk conflictbemiddeling of een gesprek, want misschien is er meer aan de hand.

Slechts in ernstige gevallen gaan we over tot schorsing en verwijdering, zie hiervoor de procedure in onze schoolgids.

4. Pedagogisch-didactisch handelen

Kwaliteitsaspect 4 – Pedagogisch-didactisch handelen

Het pedagogisch-didactisch handelen van de leraren stelt leerlingen in staat tot leren en ontwikkelen. De beoordeling of het pedagogisch-didactisch handelen van leraren leerlingen in staat stelt tot leren en ontwikkelen, vindt plaats aan de hand van twee subcriteria: 4.1 De inrichting van het onderwijs maakt een ononderbroken ontwikkelproces mogelijk*; 4.2 De leraren stemmen het onderwijsleerproces af op de voortgang in ontwikkeling van leerlingen*.

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- **Hst 3.4 Leren als bewuste activiteit** > didactisch materiaal, leeromgeving, didactische vaardigheden, leervoorkeuren bij makED
- **Hst 4.1 Didactisch handelen** > afgestemd aanbod, de volgende stap, leerlingvolgsysteem
- **Hst 4.3 Pedagogisch handelen** > kindbesprekingen en de volgende stap

4.1 De inrichting van het onderwijs maakt een ononderbroken ontwikkelproces mogelijk

We sluiten bij makED altijd aan bij de ontwikkeling van het kind. Waar nodig anticiperen we ook op boeiende, interessante mogelijke ontwikkelingsstappen voor het kind (zone van naaste ontwikkeling). Kinderen bevinden zich bij makED in een inspirerende, dynamische omgeving, waardoor er overvloedig veel interesses en vaardigheden voorbij komen waar ze mee aan de slag gaan. Afhankelijk van de mindset van het kind en mogelijke voorkeuren wat betreft leerstijlen (zelfgestuurd, vraag- of aanbodgestuurd) krijgen de begeleiding en het aanbod vorm. De begeleider putten hierbij uit hun voorraad pedagogisch-didactische vaardigheden.

De ontwikkeling van het kind loopt door in een vloeiende, ononderbroken lijn. We denken en organiseren altijd vanuit het perspectief van de kinderen en hebben voor alle kinderen een ambitieus ontwikkelperspectief. School en thuis zijn op elkaar afgestemd en versterken elkaar. Problemen, hobbels en obstakels worden in een vroeg stadium gesignaleerd en, afhankelijk van wat er nodig is, weggenomen of we leiden het kind, de ouders en onszelf er juist doorheen.

4.2 De leraren stemmen het onderwijsleerproces af op de voortgang in ontwikkeling van leerlingen

Ook bij de voortgang van het onderwijsleerproces werken we op een afgestemde manier. We kijken met verwondering naar de enorme ontwikkelingen van de kinderen, en proberen daar op in te spelen. Begeleiders signaleren bij de kinderen een goedlopende of juist een gebrek aan/stagnerende ontwikkeling, en faciliteren de kinderen om de zone van de naaste ontwikkeling te gaan ontdekken. Dit gebeurt zonder dwang, waar nodig in samenspraak met het kind, en vaak óók op natuurlijke wijze. Dit is hoe een lerende gemeenschap vanzelfsprekend samen is: de skills en vaardigheden van de één inspireren de ander, en samen kom je verder. Er is voor de begeleiders óók iets te leren, de begeleider staat ook open voor de visie van het kind op een leergebied. Samen ontwikkel je de volgende stap.

Mogelijke volgende stappen voor het kind (aan bod gekomen in de kindbesprekingen of op initiatief van de begeleider of mentor zelf) zijn:

- Ruimte geven om verder zelf te ontdekken
- Perspectieven delen met andere begeleiders
- Perspectieven delen met de ouders
- In gesprek gaan met het kind
- Overzicht bieden (bijvoorbeeld door structuur te bieden)
- Begeleiding bieden (door bijvoorbeeld coachgesprekken)
- Inzicht (laten) krijgen in hun manier van leren
- Een aanbod doen voor een activiteit
- Een aanbod doen voor lessen
- Richting geven aan keuzes
- Bij de hand nemen
- Expertise en ondersteuning van anderen vragen

Er is bij makED daadwerkelijk sprake van zicht op de ontwikkeling van het kind op een bepaald gebied, waardoor de begeleider aanbod op maat kan bieden. De verschillende leerstijlen en karakters van de kinderen worden hierin meegenomen.

5. Zicht op ontwikkeling

Kwaliteitsaspect 5 Zicht op ontwikkeling

De school volgt de ontwikkeling van haar leerlingen zodanig dat zij een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen.*

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 4.1 Didactisch handelen > leerlingvolgsysteem
- Hst 4.3 Pedagogisch handelen > kindbesprekingen, ouderkindgesprekken
- Hst 7 Toekomstbestendig > toekomstplannen, objectiever meten, zorgstructuur

Middelen

Er is bij makED véél aandacht voor de ontwikkeling van de kinderen, en ook voor de ontwikkeling van de groep als geheel. We hanteren de volgende middelen om zicht op hun ontwikkeling te krijgen en houden:

- ieder kind heeft een **mentor** als eerste aanspreekpunt en ‘hoofdverantwoordelijke’;
- ons **leerlingvolgsysteem** Bordfolio, waarop de mentoren de ontwikkeling van ‘hun’ kinderen bijhouden door middel van verslagen en observaties in de leerlingdossiers/portfolio's, en waaraan alle begeleiders een bijdrage leveren;
- uitgebreide **kindbesprekingen** met alle mentoren in de mentorkring (drie keer per jaar per kind);
- **ouderkindgesprekken** met begeleiders, ouders en kind (drie keer per jaar per kind)
- **evaluatie** en verslaglegging van deze gesprekken (drie keer per jaar)
- dagelijkse **overdracht**; bespreking van opvallende en relevante zaken met betrekking tot de kinderen.

Op deze manier is er bij alle begeleiders en mentoren goed zicht op ieder kind: op kwaliteiten en talenten, op cognitieve, sociaal-emotionele of andere ontwikkelbehoeften, op drempels en eventuele beperkingen. Steeds wordt in de gaten gehouden wat de volgende stap is voor een kind, en daaruit kunnen ook stappen voortvloeien voor begeleiders en mentoren, voor de school als geheel, of voor de ouders.

Onze wens voor de toekomst is een interactief portfolio dat de ontwikkeling van kinderen echt in de diepte kan weergeven. Dat duidelijk laat zien dat ontwikkeling veelal niet lineair verloopt, of volgens logische lijnen.

Toetsen(?)

We werken bij makED in principe niet met toetsen. Toets- en meetinstrumenten kunnen wel worden ingezet als een kind daar echt zelf behoefte aan heeft. We bezinnen ons nog op de vraag of we sommige ontwikkelingen van de kinderen en leergebieden objectiever willen meten. Zolang er geen problemen spelen, is dat voorlopig niet aan de orde.

6. Extra ondersteuning

Kwaliteitsaspect 6 Extra ondersteuning

Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften krijgen passende extra ondersteuning en begeleiding.* De beoordeling of leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften passende extra ondersteuning en begeleiding krijgen, vindt plaats aan de hand van drie subcriteria: 6.1 De school signaleert welke leerlingen extra ondersteuning nodig hebben*; 6.2 De school bepaalt de aard van de extra ondersteuning die gesignaleerde leerlingen nodig hebben*; 6.3 De school voert de extra ondersteuning daadwerkelijk uit*.

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 4.3 Pedagogisch handelen > kindbesprekingen, ouderkindgesprekken
- Hst 7 Toekomstbestendig > toekomstplannen, ketenpartners

6.1 De school signaleert welke leerlingen extra ondersteuning nodig hebben

Bij makED is er voor ieder kind een passend onderwijsaanbod en een passende leer- en ontwikkelomgeving, gebaseerd op de mogelijkheden van het kind. Eigenlijk krijgt ieder kind standaard al veel extra ondersteuning!

Omdat makED zo uitgebreid en breed de ontwikkeling van de kinderen in de gaten houdt, is meestal snel duidelijk welke kinderen extra ondersteuning nodig hebben. De uitgebreide kindbesprekingen met het team, waarin een goed beeld van het kind naar voren komt, dragen hieraan bij. Ook vermoedens van dyslexie, dyscalculie en meerdere of mindere intelligentie worden snel en zorgvuldig besproken in de kindbesprekingen en ook met de ouders en de kinderen zelf, als dat passend is.

Signalen van extra ondersteuningsbehoeften kunnen van het kind zelf komen, vanuit de mentor/begeleiders of vanuit de ouders. Mentoren hebben goed zicht op de ontwikkeling van hun mentorkinderen, en hebben regelmatig contact met ze over hoe het gaat en waar ze behoefte aan hebben. Ook blijkt veel uit observaties van individuele begeleiders en van groepjes begeleiders.

Ouders worden uitgenodigd om extra ondersteuningsbehoeften van hun kind in te brengen in de ouderkindgesprekken. Uiteraard is er ook dagelijks tijd voor een

overdrachtsmoment met de ouders waarin ook dit soort zaken aan de orde kunnen komen. Door laagdrempelig en open te zijn, horen we veel in een vroeg stadium, waardoor mogelijke problemen niet hoeven te escaleren of uitvergroot hoeven te worden.

6.2 De school bepaalt de aard van de extra ondersteuning die gesignaleerde leerlingen nodig hebben

Extra ondersteuning kan gaan om steun op sociaal-emotioneel gebied (een kind heeft bijvoorbeeld moeite met grenzen aangeven bij het spelen, of het geeft behoeften niet duidelijk aan). Het kan ook gaan om behoefte aan ondersteuning bij een leervraag. Sommige extra ondersteuning is kortdurend van aard, andere keren gaat het om een langduriger traject. In de paragraaf hieronder beschrijven we welke vormen van ondersteuning er zijn binnen makED. Deze protocollen zijn nog in ontwikkeling.

6.3 De school voert de extra ondersteuning daadwerkelijk uit

Vaak lukt het om de gevraagde ondersteuning te bieden vanuit het team zelf. We hebben een ruime bezetting en een gevarieerd team met diverse specialismen. Ook is er voldoende tijd en ruimte om extra ondersteuning te bieden, bijvoorbeeld in de vorm van regelmatige conflictbemiddeling met een kind, of bij een leerondersteuningsvraag.

Bij het inzetten van extra ondersteuning wordt altijd een termijn afgesproken waarna wordt geëvalueerd - meestal is dat de volgende kindbespreking. De ondersteuningstermijn van interventies en acties is dus standaard een aantal weken/maanden. Als duidelijk is dat de extra ondersteuning voldoende vruchten heeft afgeworpen, kan besloten worden om de ondersteuning eerder al terug te schroeven. Dit wordt altijd besproken met meerdere teamleden (mentor en andere begeleiders) en ook met de ouders en het kind overlegd. Er wordt verslag gedaan in het leerlingvolgsysteem.

Na de verstreken termijn (en uiteraard ook tussentijds) wordt eerst team-intern geëvalueerd of de geboden ondersteuning het gewenste effect heeft. Ook met ouders en kind wordt dit besproken. Zo nodig wordt de extra ondersteuning verlengd, aangepast, of afgebouwd. Bij de volgende kindbespreking worden deze zaken vervolgens weer besproken, geëvalueerd en zonodig bijgesteld.

Zorgkring

De mentorkring, waaraan naast alle mentoren ook een aantal andere begeleiders en de vertrouwenspersonen deelnemen, fungeert in dit opstartstadium van de school ook als zorgkring. Dit is de plek binnen makED waar ondersteuningsbehoeften worden besproken en door wie de nodige acties worden geïmplementeerd en geëvalueerd. Wanneer de school groeit, zien wij een afzonderlijke zorgkring voor ons die wordt gevormd door alle experts binnen school op het gebied van zorg en ondersteuning. Hieraan kunnen ook externe experts deelnemen. In deze zorgkring zal de zorgstructuur binnen school duidelijk worden uitgewerkt.

Samenwerkingsverbanden en ketenpartners

Momenteel heeft makED geen leerlingen die extra bekostigd worden vanuit een samenwerkingsverband, en als particuliere school maken wij niet standaard onderdeel uit van een samenwerkingsverband (en hebben wij ook geen bijbehorend, uitgekristalliseerd, onderwijsprofiel of ondersteuningsplan - wel een verkenning die hieronder staat uitgewerkt bij 'ondersteuningsprofiel'). Er zijn wel positieve contacten gelegd met de samenwerkingsverbanden voor PO en VO uit de Leidse regio. Mochten er in de toekomst kinderen via een samenwerkingsverband op makED komen, dan bekijken we of we de doelen en begeleiding vast kunnen leggen in een ontwikkelingsperspectief en/of handelingsplan.

makED werkt daarnaast samen met relevante ketenpartners in de zorg om het onderwijs voor de kinderen vorm te geven. Zo zijn er goede contacten met o.a. kindercoaches, creatieve therapeuten en speltherapeuten. makED werkt, waar nodig, actief samen met voorgaande scholen/opvang en eventuele vervolgscholen.

We streven naar heldere afspraken met ketenpartners. De kinderen die multidisciplinaire hulp behoeven en hun ouders zijn, net als makED, gebaat bij heldere taken, verantwoordelijkheden en afspraken.

Ondersteuningsprofiel preventieve en licht-curatieve zorg

Thema	Beschrijving	Wat heeft makED in huis:
<i>Preventieve (basis)ondersteuning en sociale veiligheid</i>	<ul style="list-style-type: none"> > Signaleren van opgroei- en opvoedproblemen > Zorg voor een veilig schoolklimaat > Voorkomen en aanpakken van gedragsproblemen 	<ul style="list-style-type: none"> - Elk kind een mentor - Schoolkring met gedragen afspraken over gedrag op school - Actieve conflictbemiddeling - Bordfolio; Leerlingvolgsysteem - Uitgebreide kindbesprekingen in mentorkring - Overdracht en uitwisseling met ouders in de school
<i>Dyslexie-protocol</i>	> aanbod/aanpak voor kinderen met dyslexie	- Dwaalspoor dyslexie & Alfabetcode
<i>Dyscalculie-protocol</i>	> aanbod/aanpak voor kinderen met dyscalculie	<ul style="list-style-type: none"> - Gepersonaliseerd leren - Nog in ontwikkeling
<i>Meerdere of mindere intelligentie</i>	> onderwijs dat is afgestemd op IIn. <> gem. IQ	<ul style="list-style-type: none"> - Gepersonaliseerd onderwijs voor elk kind - Expertise o.a. spelbegeleiding bij hoogbegaafdheid op school - Expertise bij bekende ketenpartners
<i>Fysieke toegankelijkheid</i>	Fysieke toegankelijkheid schoolgebouw, aangepaste werk- en instructieruimtes en de beschikbaarheid van hulpmiddelen voor leerlingen die dit nodig hebben.	<ul style="list-style-type: none"> - Maatwerk, hierin is veel mogelijk in overleg met ouders en evt. Ketenpartners - Fysieke toegankelijkheid gebouw is helaas beperkt, op zoek naar een toegankelijker gebouw
<i>Protocol medisch handelen</i>	Protocol voor medische handelingen	- Modelprotocol medische handelingen PO-raad
<i>Curatieve zorg en ketenpartners</i>	<p>De curatieve zorg en ondersteuning die de school samen met ketenpartners kan bieden.</p> <p>Waar ketenpartners staat, wordt bedoeld op lokale/regionale instanties die een bijdrage (kunnen) leveren aan een sluitende keten jeugd en onderwijs</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Contact met LPA - Contact met samenwerkingsverbanden - Contact met peuterspeelzalen en kinderopvang <p>Voor makED (nu) niet nodig, mogelijk in toekomst wel:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jeugdzorg - politie & justitie - jeugdgezondheidszorg / GGD - jeugd-ggz - (sport)verenigingen - verslavingszorg - welzijnswerk - RMC-functie - zorgaanbieders AWBZ

7. Ontwikkelresultaten

Kwaliteitsaspect 7 Ontwikkelresultaten

De ontwikkelresultaten van de leerlingen liggen ten minste op het niveau dat mag worden verwacht.

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 2.6 Visie op vaardigheden > life skills
- Hst 4.1 Didactisch handelen > leerlingvolgsysteem
- Hst 4.3 Pedagogisch handelen > kindbesprekingen, ouderkindgesprekken
- Hst 7 Toekomstbestendig > toekomstplannen, objectiever meten, zorgstructuur

Schoolpopulatie

Over de onderwijsresultaten bij makED valt in dit vroege stadium nog niet heel veel concreets te zeggen. Op het moment van schrijven zijn de oudste kinderen 6 en 7 jaar oud. We zien dat de kinderen zich ontwikkelen zoals verwacht; op sommige gebieden ontwikkelen zij zich sneller dan gemiddeld (bijvoorbeeld bij rekenen en meetkunde), op andere gebieden volgens verwachting of wat langzamer (lezen en schrijven). Omdat de groep nog klein is, kan er momenteel nog weinig representatiefs worden gezegd over de specifieke kenmerken van de leerlingpopulatie en verwachtingen over de cognitieve eindresultaten.

We weten dat sommige kinderen die bij makED naar school komen, al een moeilijk traject achter de rug hebben op andere scholen. Dit kan de ontwikkelresultaten beïnvloeden, in die zin dat sommige kinderen eerst moeten 'ontscholen' voordat zij hun intrinsieke motivatie hervinden en van daaruit weer hun ontwikkeling oppakken. Op deze kinderen willen we geen druk uitoefenen, maar ze omringen met liefdevolle aandacht en rust, zodat ze in hun eigen tempo zichzelf weer kunnen hervinden.

Cognitieve eindresultaten

makED streeft er uiteraard naar dat de cognitieve eindresultaten (van de kernvakken Nederlandse taal en rekenen/wiskunde, maar ook van andere leergebieden) minstens voldoen aan de gestelde normen en referentieniveaus. We zijn positief gestemd over de ontwikkelmogelijkheden en resultaten van de kinderen die we tot nu toe zien: ze ontwikkelen zich in de breedte, focussen regelmatig op een bepaalde vaardigheid en wanneer die voldoende is eigengemaakt, gaan zij weer door naar het volgende dat hun belangstelling heeft. Waar nodig begeleiden we de kinderen actief in het maken van een volgende ontwikkelingsstap. Van deze ontwikkelresultaten en leergroei doen we verslag in de leerlingdossiers/portfolio's in ons leerlingvolgsysteem Bordfolio. Zo laten we zien dat de doelen bereikt worden.

Ambities voor vaardigheden

Naast de resultaten op cognitief niveau, hebben we vooral hoge ambities voor wat betreft de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen en 'essential skills', zoals het ontwikkelen van persoonlijk leiderschap, vriendschap, empathie, innovatievermogen en creativiteit (zgn. 'sociale en maatschappelijke competenties'). Deze staan uiteraard niet los van de cognitieve ontwikkeling van de kinderen; ze gaan hand in hand.

Vervolgonderwijs

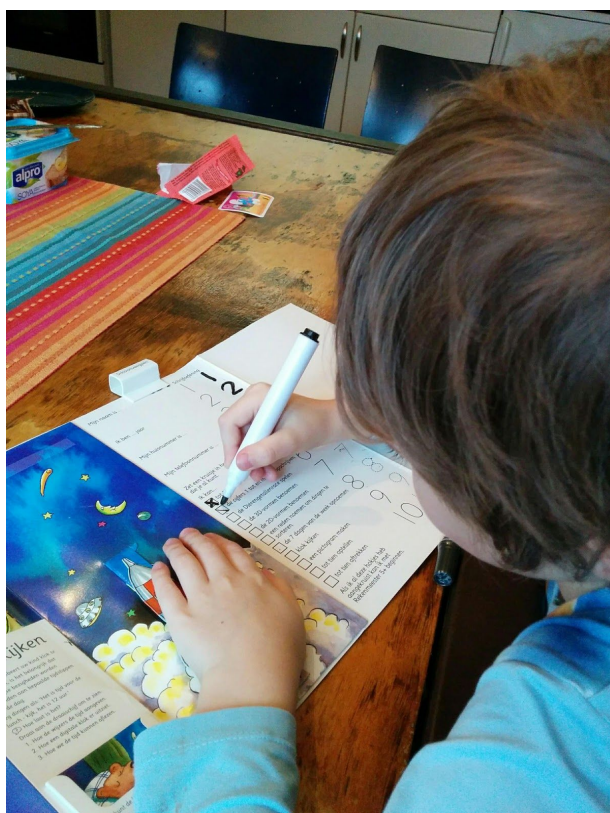
In de toekomst krijgt makED te maken met het afgeven van schooladvies voor de kinderen die naar het voortgezet onderwijs gaan. We gaan ervanuit dat de schooladviezen van makED zullen passen bij het vervolgsucces van de kinderen, en zullen dit proces met belangstelling monitoren.

Om het vervolgadvis te onderbouwen, valt in de toekomst te denken aan de combinatie van:

- objectieve meetinstrumenten (zoals resultaatverslagen van methode-onafhankelijke toetsen)
- kwalitatieve verslaglegging (zoals het leerlingportfolio en een gedetailleerd verslag over de ontwikkelresultaten van het kind).

De toelatingseisen van vervolgscholen zullen hierbij een rol spelen, evenals onze eigen kwaliteitswensen en wat wij vanuit onze visie kunnen verantwoorden

Overigens onderzoeken we bij makED of we in de toekomst ook middelbaar onderwijs willen gaan aanbieden. De verwachting op dit moment is van wel, alleen nog niet per 2019-2020. We willen eerst stevig staan als school voor primair onderwijs, om daarna volgende stap te zetten.

8. Kwaliteitszorg

Kwaliteitsaspect 8 Kwaliteitszorg

De school zorgt voor het behoud of verbetering van de kwaliteit van haar onderwijs. De beoordeling of de school zorgt voor het behoud of de verbetering van het onderwijs vindt plaats aan de hand van twee subcriteria: 8.1 De school draagt zorg voor continuïteit van het onderwijs. 8.2 De school laat zien dat zij werkt aan de verbetering van de onderwijskwaliteit.

Meer lezen in Deel I? Ga naar:

- Hst 5.4 Organisatiestructuur > kringenstructuur, Raad van Advies
- Hst 5.5 Kwaliteitsborging en evaluaties > evaluatieoverzicht
- Hst 7 Toekomstbestendig > toekomstplannen

8.1 De school draagt zorg voor continuïteit van het onderwijs

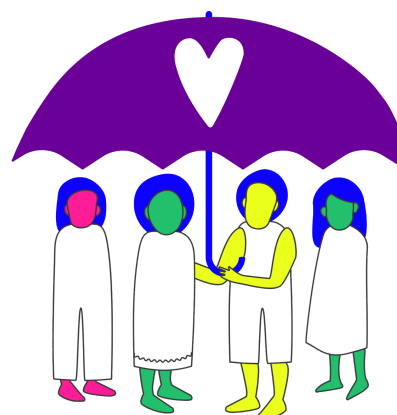
makED is een startende school, en is daarin soms ook nog zoekende naar wat het meest effectief en prettig werkt. Wij zetten veel stapjes om de continuïteit van het onderwijs te garanderen, ook in het geval van onvoorziene omstandigheden:

Beleid op het gebied van menskracht

- er werken veel verschillende, bevlogen begeleiders op school (momenteel 14 mensen, de meesten part-time);
- we werken met een ruime bezetting (4 begeleiders per dag);
- er werken verschillende begeleiders met een bevoegdheid voor het primair onderwijs bij makED;
- er wordt veel geïnvesteerd in de mensen bij makED; niet alleen door een inspirerend schoolklimaat en veel tijd voor interactie en reflectie op de schooldagen, maar ook door middel van bevlogen team-avonden, relevante bijscholing (in bijvoorbeeld conflictbemiddeling en het leerlingdossier), en inhoudelijk sterke procesgesprekken met alle begeleiders.

Financieel beleid

- de vaste lasten van makED worden gedekt door de ouderbijdrage;
- makED wordt gesteund door sponsors die onze school een warm hart toedragen;
- er is een sponsorkring (met daarin ook twee ervaren sponsorwervers) die op zoek is naar meer mogelijkheden voor financiële ondersteuning;
- makED verdiept zich in de beschikbare (gemeentelijke) subsidies en fondsen;
- we laten ons gevraagd en ongevraagd adviseren op het gebied van onze organisatievoering en de financiën door de Raad van Advies.

Zichtbaarheid

- we werken gestaag aan meer naamsbekendheid in de regio, via onder meer social media en netwerkbijeenkomsten;
- we organiseren regelmatig open dagen en informatieavonden voor geïnteresseerde ouders en kinderen en collega's;
- we zijn bekend bij en onderhouden contacten met de gemeente Leiden (o.a. Wethouder en onderwijsambtenaren), regionale politieke partijen, samenwerkingsverbanden, bureau leerplicht, Hogeschool Leiden en andere organisaties binnen de (Leidse) onderwijswereld;
- we zijn onderdeel van netwerkorganisaties [EUDEC](#) en [ASDE](#) en doen mee aan democratische scholendagen.

8.2 De school laat zien dat zij werkt aan de verbetering van de onderwijskwaliteit

makED werkt voortdurend aan de verbetering van de school als geheel - we zouden niet anders kunnen en willen. Door de sociocratische organisatiestructuur en cultuur van openheid in de school, is er ruimte om problemen en knelpunten in een vroeg stadium te signaleren. Iedereen, zowel ouders, kinderen als begeleiders en andere betrokkenen, wordt uitgenodigd om gevraagd en ongevraagd advies te geven over het reilen en zeilen op school, en om klachten en problemen zo snel mogelijk te uiten. Er is ons veel aan gelegen om deze signalen serieus te nemen en ze te zien als mogelijkheden tot verbetering en fine-tuning. Zoals wij conflicten ook zien als mogelijkheid tot contact, is ook feedback altijd welkom.

Daarnaast is het zo dat wij bij de organisatie van de school steeds hoge standaarden hanteren. Aan begeleiders stellen we hoge eisen, net als aan materialen, voeding en de (buiten)ruimtes. We streven een hoog niveau van wellbeing na, op alle lagen in de organisatie.

We werken onder meer met de volgende cyclische evaluaties:

Wat?	Wie?	Minimale frequentie	Verslaglegging	Terugkoppeling & vervolgstap
<i>Schoolkring</i>	Kinderen - begeleiders	Elke week	Schoolkringbesluitenboek	Begeleiderskring, kernkring, schoolkring
<i>Kernkring</i>	Kernkringleden	Elke 2 weken	Kringverslag	Kernkring, subkringen
<i>Proces-gesprek</i>	Begeleider - kernkringlid	Elke 10 weken	In begeleidersdossier, door beide partijen	Kernkring, begeleider
<i>Team-besprekingen</i>	Begeleiders - team	Elke 4-6 weken	Kringverslag	Mentor, begeleiders, kernkring
<i>Bijeenkomst R. v. Advies</i>	Bestuur - Raad van Advies	Twee keer per jaar	Actielijst	Bestuur/ kernkring
<i>Ouderkind-gesprekken</i>	Mentoren - ouders - kind	Drie keer per jaar	Verslag in Bordfolio en naar ouders	Mentor, kind, begeleiders
<i>Veiligheids-monitor</i>	Vertrouwenspersoon - kind	Een keer per jaar	Kwalitatief verslag	Vertrouwenspersoon, veiligheidskring, kernkring
<i>Veiligheids-inventarisatie</i>	Veiligheidskring	Een keer per jaar	Actielijst	Veiligheidskring, kernkring
<i>Huurders-overleg</i>	Kernkring - externe verhuurder	Een keer per maand	Actielijst	Kernkring, veiligheidskring

Het bieden van kwalitatief goed onderwijs betekent voor ons:

- ruimte maken voor spelen > zorg voor de ruimte, materialen, rijke omgeving
- het faciliteren van intrinsieke motivatie > afstemmen tussen loslaten en sturen
- mogelijkheden bieden om de relatie met jezelf en anderen te kunnen ontwikkelen > tijd om relaties op te bouwen, je bekwamen in conflictbemiddeling, jezelf te leren kennen en waarderen

Deze drie pijlers zullen wij dus altijd nauwlettend in het oog houden. Komen alle kinderen hieraan toe, op hun eigen manier en in hun eigen tempo? Waarborgen we als school dat deze ontwikkelingen kunnen plaatsvinden? Waarin dienen we onszelf bij te scholen? En waarin blinken we uit, welke kwaliteiten kunnen we dus in ruime mate inzetten?

9. Overige aspecten van naleving

Aspect 9 Overige aspecten van naleving

De school voldoet aan een aantal wettelijke eisen*. Subcriteria: 9.1 De school zorgt ervoor dat zij wat de bevoegdheden der leraren betreft overeenkomt met een of meer van de scholen genoemd in artikel 1, onder b 1°, van de Leerplichtwet 1969*. Deze leraren zijn in het bezit van een Verklaring omtrent het gedrag (VOG); 9.2 De school is een dagschool*; 9.3 Wordt het onderwijs in het Nederlands gegeven; 9.4 De school heeft een schoolplan waarin het beleid ten aanzien van burgerschapsonderwijs is opgenomen; 9.5 De school heeft een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling die aan de eisen voldoet; 9.6 De school meldt de in- en uitschrijving en verwijdering van leerlingen en ongeoorloofd verzuim van meer dan 16 uur per vier weken aan de gemeente.

9.1 Bevoegde begeleiders & VOG

Bij makED is iedere dag een bevoegde begeleider aanwezig (genoemd in artikel 1, onder b 1°, van de Leerplichtwet 1969). Deze begeleiders hebben dus een lesbevoegdheid voor het primair onderwijs. Diploma's worden geverifieerd door de directie en kopieën worden bewaard in het begeleidersdossier.

We streven naar twee bevoegde begeleiders per dag, naast eventueel aanwezige vakdocenten en andere bekwame vrijwilligers. Dit is gezien de huidige situatie van ingeschreven leerplichtige kinderen in de school ruim voldoende.

Vóór indiensttreding bij makED dient een ieder (dus niet alleen alle bevoegde begeleiders, maar iedereen die op de school werkt) in het bezit te zijn van een Verklaring omtrent het gedrag (VOG). Deze verklaringen worden geverifieerd door de directie en bewaard in het begeleidersdossier.

9.2 Dagschool

Het onderwijs bij makED vindt plaats op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag van 8.30 - 15.30 uur. Wij zijn dus een dagschool.

9.3 Onderwijs in het Nederlands

Het onderwijs bij makED wordt in het Nederlands gegeven. Omdat bij makED ook Engelstalige kinderen zijn geplaatst, is er in de school ook regelmatig Engels te horen. Het is het streven om deze kinderen zo snel mogelijk de Nederlandse taal eigen te laten maken, door veel met ze te converseren in het Nederlands. Tegelijk is de aanwezigheid van Engelstaligen voor de andere kinderen een goede mogelijkheid om hun Engelse taalvaardigheid te oefenen. De begeleiders waarborgen een goede balans van Engels en Nederlands. Specifieke onderwijsactiviteiten worden bij makED altijd primair in het Nederlands aangeboden. Op deze manier wordt de maximale onderwijstijd in het Engels (15%) niet overschreden.

9.4 Burgerschapsonderwijs in het schoolplan

Over het beleid van makED ten aanzien van burgerschapsonderwijs is meer te vinden in **II.1.6**. Ook in ons schoolplan is hierover een paragraaf opgenomen.

9.5 Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

makED beschikt over een recente meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Deze is ook opgenomen in onze schoolgids, wordt uitgebreid besproken met het team en met nieuwe begeleiders, en is in te zien op school. De meldcode maakt onderdeel uit van ons beleid ten aanzien van de veiligheid op school, zie ook **II.3.1**.

9.6 Melden in- en uitschrijving en verwijdering van leerlingen en ongeoorloofd verzuim aan de gemeente

makED onderhoudt goed contact met het [Regionaal Bureau Leerplicht Holland-Rijnland](#) (RBL) en de leerplichtambtenaar van de betreffende gemeenten. In- en uitschrijvingen worden gemeld aan het RBL, evenals ongeoorloofd verzuim van meer dan 16 uur per 4 weken. Over ons beleid ten aanzien van verzuim staat meer in onze schoolgids.

DEEL III

Bronnen

BRONNEN

- Basisschool De Vallei** (2006): *Natuurlijk Leren, de achtergrond*. Z.p. Geraadpleegd via <http://basisschooldevallei.nl/wp-content/uploads/2013/01/Wetenschappelijke-onderbouwing-Natuurlijk-Leren.pdf>
- Biesta, G.** (2012): *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Biesta, G.** (z.j.): 'Gert Biesta'. Geraadpleegd via <https://nivoz.nl/nl/gert-biesta>
- Blijswijk, R. van** (2015, 14 april): 'Ryan en Deci en de motivatietheorie: 'Mensen hebben een natuurlijke, aangeboren neiging om bezig te zijn met interessante dingen en te zoeken naar verbintenissen tussen zichzelf en de wereld''. Geraadpleegd via <https://nivoz.nl/nl/ryan-en-deci-en-de-motivatietheorie-mensen-hebben-een-natuurlijke-aangeboren-neiging-om-bezig-te-zijn-met-interessante-dingen-en-te-zoek-en-naar-verbintenissen-tussen-zichzelf-en-de-wereld>
- Brouwers, H.** (2010): *Kiezen voor het jonge kind*. Bussum: Coutinho.
- Cohen, M.** (2013, 5 december): 'De beste onderwijsvernieuwers – Gert Biesta'. Geraadpleegd via <https://www.vn.nl/de-beste-onderwijsvernieuwers-gert-biesta/>
- Dutton, J.** (2000): 'Hoe weet je dat je een lerende organisatie hebt?' In: P. Senge (2000): *Lerende Scholen. Een Vijfde Discipline-handboek voor onderwijzers, ouders en iedereen die betrokken is bij scholing*. Schoonhoven: Academic Service, p. 487-488.
- Dweck, C.S.** (2018): *Mindset. Verander je manier van denken om je doelen te behalen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Eijgenstein, E.** (z.j.): 'Van conflict naar contact. Conflictbemiddeling met kinderen.' [z.p.]
- Feldman, R.S.** (2016): *Ontwikkelingspsychologie*. Pearson: Amsterdam, 7e editie.
- Fisher, A.S.** (2019, 1 februari): 'Why we need to stop working on building self-esteem, and instead work much more on self-compassion. With Dr. Barbara Vacarr.' Geraadpleegd via <https://thriveglobal.com/stories/why-we-need-to-stop-working-on-building-self-esteem-and-instead-work-much-more-on-self-compassion-with-dr-barbara-vacarr/?fbclid=IwAR2sDvQ3VUM0dtiUHHmHYIVSIT2ENZHKkdRGS59Ox0HiaN36-rwgkfdp72M>
- Goorhuis-Brouwer, S.** (2018, 6 april): 'Laat jonge kinderen spelen; schools leren schaadt hun ontwikkeling.' In: *Trouw*. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/opinie/laat-jonge-kinderen-spelen-schools-leren-schaadt-hun-ontwikkeling~aedb3270/>

- Gordon, T.** (2004): *Luisteren naar kinderen. De nieuwe methode voor overleg in het gezin.* Baarn: Tirion.
- Gray, P.** (2013): *Free to Learn. Why Unleashing the Instinct to Play Will Make Our Children Happier, More Self-Reliant, and Better Students for Life.* Basic Books: New York.
- Greenberg, D. e.a.** (2003): *De Vrijheid van de Sudbury Valley School. Vijfendertig jaar ervaringen en inzichten.* Z.p.: Astarte, 2e dr.
- Hartkamp, P.** (2016): *Het gedwongen onderwijs voorbij. Een pleidooi voor het realiseren van de rechten van het kind binnen het onderwijs.* Z.p.: The Quantum Company.
- Hutchins, G.** (2016): *Future-Fit.* Z.p.: Createspace Independent Publishing Platform.
- IJsseling, H. (2015, 3 september): 'Persoonsvorming en subjectivering - Agora'. Geraadpleegd via <http://hesterij.blogspot.com/2015/09/persoonsvorming-en-subjectivering-agora.html>
- Inspectie voor het Onderwijs** (2017): *Onderzoekskader NBO PO.* Z.p.
- Kasriel, S.** (2018, 21 oktober): 'The future of work won't be about college degrees, it will be about job skills.' Geraadpleegd via <https://www.cnn.com/2018/10/31/the-future-of-work-wont-be-about-degrees-it-will-be-about-skills.html>
- Kerpel, A.** (2014, 1 juni): 'Mindset, de weg naar een succesvol leven.' Geraadpleegd via <https://wij-leren.nl/mindset-talent.php>
- Kohn, A.** (1999): *The Schools Our Children Deserve. Moving Beyond Traditional Classrooms and "Tougher Standards".* New York: Houghton Mifflin.
- Kohn, A.** (2011): *Feel-Bad Education And Other Contrarian Essays on Children and Schooling.* Boston: Beacon Press.
- Laloux, F.** (2015): *Reinventing organizations. De Nederlandse editie.* Tielt: Lannoo nv & Haarzuilens: Het Eerste Huis.
- Meesterwerk Podcast** (2019, 8 februari): #4 *Iederwijs.* Bas Rosenbrand over zijn nieuwe boek 'A new morning'. Geraadpleegd via Spotify.
- Ministerie van OCW** (2009): *Referentiekader taal en rekenen. De referentieniveaus. Doorlopende leerlijnen taal en rekenen.* Enschede.
- Mourik, M. van** (2010): *Leren? Natuurlijk! Een praktijkvoorbeeld van democratisch onderwijs.* [e-book]. Geraadpleegd via <http://basisschooldevallei.nl/wp-content/uploads/2013/02/20110922-Leren-Natuurlijk.pdf>
- Pettersson, J.** (2018, 16 februari): 'Ik tel tot drie...' [audio file dl 3 uit de serie *Opgejaagd*].

Geraadpleegd via <http://jenniferpettersson.com/index.php/works/radio/opgejaagd>

National Association for the Education of Young Children [z.j.]: 'Research News You Can Use: Debunking the Play vs. Learning Dichotomy.' Geraadpleegd via <https://www.naeyc.org/resources/topics/debunking-play-vs-learning-dichotomy>

Raworth, K. (2017): *Donuteconomie. In zeven stappen naar een economie voor de 21ste eeuw*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

Rosenberg, M.B. (2011): *Geweldloze communicatie. Ontwapenend, doeltreffend, verbindend*. 4e dr. Rotterdam, Uitgeverij Lemniscaat.

Rosenbrand, B. (2012): *Rondspraak. Inspirerend en effectief vergaderen*. Z.p.: OneMind Productions.

Rosenbrand, B. (2018): *A New Morning, co-create school with the children*. Z.p.: OneMind Projects, www.anewmorning.nl.

Rotmans, J. (z.j.): *Transities*. Geraadpleegd via <https://www.janrotmans.nl/transities-en-transitiekunde/>

Ryan, R.M. & E.L. Deci (2002): 'Overview of Self-Determination Theory: An organismic dialectical perspective.' In: L. Deci & R. Ryan (Eds.): *Handbook of self-determination research* (p. 3-33). Rochester, NY: University of Rochester Press.

Schutte, A. (2018): *De gelukkige school. Hoe iederwijs opnieuw het onderwijs wilde uitvinden*. Amsterdam: SWP.

Senge, P. (2000): *Lerende Scholen. Een Vijfde Discipline-handboek voor onderwijzers, ouders en iedereen die betrokken is bij scholing*. Schoonhoven: Academic Service.

Stevens, L. (2017, 10 december): 'Wat is onderwijs in zijn diepste kern? Een leraar, de kinderen, hun relatie.' NIVOZ. Geraadpleegd op <http://hetkind.org/2017/12/10/luc-stevens-is-onderwijs-diepste-kern-leraar-kinderen-relatie/>

Verbeeck, K. & L. Stevens (2013): 'Een basis voor pedagogische tact?' In: Stevens, L. & G. Bors (2013) (Eds.): *Pedagogische tact. Op het goede moment het juiste doen, óók in de ogen van de leerling*. (p. 60-97). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Vos-Beckers, H. de (2008): *Op avontuur met een vernieuwende school*. Z.p.: Artimedes V.O.F.

Wiechers, B. & R. Kruk (2017): *Besluit met CONSENT. Handboek voor effectief en gelijkwaardig samenwerken binnen bedrijven, organisaties en teams*. Z.p.

